

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické teologie a filosofie

Bc. René Nedvěd

**Vatikán a Československo
v roce 1968**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne.....

René Nedvěd

.....

Bibliografická citace

Vatikán a Československo v roce 1968 [rukopis]: diplomová práce / René Nedvěd; vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D. -- Praha, 2021. -- 98 s.

Anotace

Diplomová práce se zabývá vztahem Československa a Vatikánu v 60. letech 20. století, s důrazem na období Pražského jara roku 1968. Shrnuje význam II. vatikánského koncilu a ukazuje proměnu papežství v období od počátku 60. let. Vlastním jádrem práce je analýza politických vazeb mezi Československem a Vatikánem v roce 1968 a vztahů papeže Pavla VI. (1963-1978) k událostem v Československu s hlubším důrazem na osobnosti českých a slovenských biskupů, jednání mezi církví a státem i proměny československo-vatikánských diplomatických styků. Zajímavým obohacením diplomatických jednání je především archiv rozhlasového vysílání Radio Vaticana, jenž je v digitalizované podobě přístupný na stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů.

Klíčová slova

Komunismus; Druhý vatikánský koncil; papež Pavel VI.; katolická církev; Vatikán.

Abstract

The thesis deals with the Czechoslovakia – Vatican relationships in the 1960's with an emphasis on the 1968 Prague Spring time. It summarises the importance of the 2nd Ecumenical Council of the Vatican and demonstrates the transformation of the papacy starting with early 1960's. The core of the thesis is an analysis of the political relations between Czechoslovakia and Vatican in 1968, and the attitude of Pope Saint Paul VI. (1963-1978) to the events in Czechoslovakia, with added emphasis on the personalities of Czech and Slovak bishops, negotiations between the Church and the state, as well as the metamorphoses of the Czechoslovakia-Vatican diplomatic contacts. The diplomatic negotiations present an interesting bonus primarily from the Radio Vaticana archive, which is available, in a digital version, at the Institute for the Study of Totalitarian Regimes website.

Keywords

Communism; Vatican II – Second Ecumenical Council of the Vatican; Pope St. Paul VI.; Catholic Church; Vatican.

Počet znaků (včetně mezer): 139 728

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu práce doc. PhDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za jeho vedení, podporu, vstřícnost, čas, trpělivost, cenné rady a podnětné připomínky při psaní této diplomové práce.

Chci také poděkovat mé rodině, která mi umožnila s láskou a oporou napsat tuto práci.

Nakonec chci poděkovat Tobě, „Pane“, za to, že jsi při mně stál a inspiroval mě nejen k napsání této práce, ale i k mému duchovnímu růstu.

Obsah

Úvod.....	7
1. 60. léta.....	9
1.1. Studená válka v letech 1946-1947	9
1.2. Československo po roce 1945.....	10
1.3. Situace církve, její pronásledování a oběti v Československu.....	14
1.4. Osudy biskupů v komunistickém Československu v 60. letech.....	21
1.4.1. Obnovení vztahu Československa s Vatikánem	25
1.4.2. Odchod Josefa Berana do Říma.....	28
2. Proměny papežství na II. vatikánském koncilu do roku 1967.....	31
2.1. Papež Jan XXIII.	31
2.1.1. Angelo Roncalli zvolen papežem	33
2.1.2. Zajímavé události kolem papeže v roce 1960.....	35
2.2. Papež Pavel VI.	36
2.2.1. Montini zvolen papežem.....	37
2.3. Druhý vatikánský koncil.....	39
3. Vatikán a Československo v roce 1968.....	44
3.1. Liturgická reforma po II. vatikánském koncilu v Československu.....	44
3.1.1. Pokoncilní reforma v Československu	44
3.1.2. Spor o jmenování biskupů v Československu	45
3.2. Období pražského jara.....	46
3.2.1. Obnova katolické církve v roce 1968	49
3.2.2. Jednání v Čierné nad Tisou a Bratislavě.....	53
3.3. Vojenská intervence Československa.....	55
3.4. Pohled Vatikánu na vývoj pražského jara v Československu.....	59
3.5. Odpor proti okupaci v Československu.....	64
3.5.1. Zánik Pražského jara a nástup normalizace	68
Závěr.....	71
Seznam použitých zkratk.....	73
Seznam literatury	74
Prameny:.....	78
Elektronický zdroj:	78
Přílohy	80

Úvod

Diplomová práce se věnuje Československo – vatikánským vztahům v 60. letech, s důrazem na události v roce 1968.

Práce si klade za cíl porovnávat různé životní etapy církve a jejích představitelů v období 60. let v komunistickém Československu a též poukazuje na politické vztahy mezi Československem a Vatikánem. Seznamuje s životem dvou velkých papežů, Jana XXIII. a Pavla VI. a také s děním na II. vatikánském koncilu. Vyvrcholením se pak stává analýza událostí v období Pražského jara v roce 1968.

V diplomové práci jsem vycházel z aktuálně dostupných pramenů, archivu rozhlasového vysílání Radio Vaticana, dobového tisku, pamětí, korespondence a dostupné literatury. Nelze však v této práci obsáhnout a uspořádat takto rozsáhlý a teologicky velmi bohatý materiál. Jeho podrobnější zkoumání by tak vyžadovalo mnohem více prostoru, a proto jsem se pokusil velmi souhrnně nastínit, charakterizovat a analyzovat tyto významné události v 60. letech. Práci jsem tak rozčlenil do tří kapitol.

První kapitola této práce nás postupně uvádí do vývoje komunistického režimu, který svojí ideologií ovlivnil mnoho zemí Evropy, ale i světa. Do jeho vlivu se dostane i Československo, zejména po druhé světové válce, ten způsobí cenzuru, nesvobodu, zavření hranic, silné pronásledování církve, bezdůvodné popravky, rozsudky a nucené práce těm, co nesouhlasili nebo šli proti režimu, ale i sekularizaci společnosti, a to až do roku 1989. První kapitola nás tak seznamuje nejen se situací po Vítězném únoru a způsobem života, myšlením lidí v komunistickém Československu, ale i s nelehkou situací církve v komunistickém Československu, kdy došlo především k jejímu ponižování, zesměšňování a pronásledování. Sleduje osudy některých obětí komunistického režimu, ale i osudy biskupů v komunistickém Československu v 60. letech. Zároveň také poukazuje, že díky postupnému uvolňování politického společenského napětí v 60. letech, také dochází i ke zmírnění proticírkevní politiky. Je zde i snaha o vytvoření podmínek pro vztahy mezi československou vládou a Vatikánem.

Druhá kapitola nás seznamuje se životem dvou velkých papežů, a to s Janem XXIII. a Pavlem VI. Také se pokouší o nastínění základních charakteristik ducha II. vatikánského koncilu a poukazuje též na jeho přínos, který našel zejména odpovědi na problémy moderního světa a stal se i obnovou církve. Druhý vatikánský koncil totiž

svojí důkladnou přípravou, účastí koncilních Otců a pozorovatelů jiných církví patřil k nejvýznamnějším událostem světové církve 20. století. Jeho výsledkem pak bylo, že došlo ke zrušení vzájemné exkomunikace východu a západu a také že přijal celkem šestnáct dokumentů, z toho čtyři konstituce, devět dekretů a tři deklarace.

Vyvrcholením se pak stává třetí kapitola, která nás seznamuje s liturgickou obnovou po druhém vatikánském koncilu v Československu, ale především s obdobím Pražského jara v roce 1968, kde dochází k uvolnění od manipulativního a mnohdy nelidského komunistického režimu. Díky kultuře (divadlu, filmu, módě a různým výrobkům) a mnohým dílům významných spisovatelů, ale i vlivu oživené církve a také volnější politické scény se postupně objevují projevy svobody a naděje pro Československo. Lidé tak mohou svobodně cestovat i do některých západních zemí. Rozsáhlá cenzura na různá díla tak postupně ustupuje do pozadí, oslabuje tak původní moc a ideologie komunismu, kdy lidé začínají postupně kritizovat stávající režim a začíná se u nich objevovat naděje, že se to brzy zlomí a bude svoboda. Toto uvolnění mělo postupně vliv i na církve, a to na základě amnestií v roce 1960, 1962, 1965 a 1968, kdy se z vězení a internací navrátili biskupové, kněží i mnozí laici. Zároveň došlo i k návratu biskupů do jejich úřadů, byly zlepšeny podmínky pro pastorační praxi a proběhla také rehabilitace obětí protináboženské perzekuce společně s umožněním činnosti řádů a kongregací. Zaniklo také prorežimní „Mírové hnutí katolického duchovenstva“, které bylo nahrazeno „Dílem koncilové obnovy“ v čele s Františkem Tomáškem. Tak prožívala i církve své katolické jaro. Jádrem třetí kapitoly je pak analýza politických vazeb mezi Československem a Vatikánem v roce 1968 a vztahů papeže Pavla VI. k událostem v Československu s hlubším důrazem na osobnosti českých a slovenských biskupů, jednání mezi církví a státem i proměny československo-vatikánských diplomatických styků.

Závěr třetí kapitoly také sleduje osudy některých obětí, které se postavily na odpor proti okupaci Československa. Ukazuje, i že katolická církev ve své činnosti pokračovala i navzdory srpnovým událostem a zákazu Díla koncilové obnovy. Zejména dala podnět k teologickému vzdělávání ať už formou pastoračních kurzů, kurzů pro laiky, vydáváním časopisu *Via* či *Katolického týdeníku*. Její rozvoj byl ale zastaven nástupem normalizace a tím i zánikem Pražského jara.

1. 60. léta

1.1. Studená válka v letech 1946-1947

Roku 1922 vznikl první socialistický stát světa, Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) se 4 federativními republikami: Ruskem, Ukrajinou, Běloruskem a Zakavkazskem. Nástupcem po Leninově smrti se stal Josif Vissarionovič Stalin (1878-1953), který pokračoval v budování socialismu v jedné zemi, což bylo spojeno se zestátněním průmyslu a zavedenou silnou centralizací SSSR, přišel tedy totalitní režim zvaný *stalinismus*. Je tak na místě se hned ptát co ale přinesl? Jaké byly jeho důsledky na rozvoj člověka? Přišel nejhorší totalitní režim v dějinách. Josif Vissarionovič Stalin pokračoval v myšlení Karla Marxe (1818-1883), kdy „*převzetí moci musí být násilné, diktatura proletariátu je spojena se zbavením veškerých práv třídního nepřítele, byrokratizace zajišťuje v přechodném období ke komunismu všeobecnou pracovní povinnost a odměňování podle výkonu*“.¹ Člověk tak přichází o svobodu a soukromí, kdy jeho život je podřízen zájmu kolektivu s jedním vůdcem, což inspiruje v budoucnu mnoho komunistických režimů. Jde tak o kruté období dějin SSSR, neboť aby se stalo vyspělou průmyslovou zemí, dochází zde ke zdecimování zemědělství, což vede k velikým hladomorům, a Josif Vissarionovič Stalin provádí systematické čistky svých odpůrců. Vše změnila 2. světová válka, kdy sovětská Rudá armáda porazila Německo v roce 1945. Stalin tak využije svůj vojenský úspěch k rozšíření sféry vlivu do východní Evropy, kde dojde k vytvoření komunistických režimů. Winston Churchill v roce 1946 tak hovoří o „železné oponě“, která odděluje demokratickou Evropu od komunistické. K uvolnění „studené války“ došlo až po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina (1953), kdy po něm nastoupil Nikita Sergejevič Chruščov (1894-1971).²

Myšlení marxismu, leninismu a stalinismu ovlivnilo a někde neustále ovlivňuje dění nejen v Evropě, ale i v mnoha asijských a afrických zemích. Je až s podivem, že pro určité skupiny lidí je marxismus na počátku 21. století i dnes inspirací.

Dne 8. května 1945 většina zemí Evropy slavila konec druhé světové války. Na území Sovětského svazu nastal oficiální konec války a „Den vítězství“ 9. května 1945. Většina zemí střední a východní Evropy, které osvobodila SSSR, pak vytvářela tzv. lidově-demokratické režimy, kde v jejich čele byly místní komunistické strany.

¹ KOTLÁN, Pavel. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*. 1. vyd. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003. s. 65.

² Srov. Tamtéž, s. 134-141.

Tento sovětský mocenský blok Evropy známý pod názvem „Východní blok“ byl tvořen zeměmi Polska, Československa, Maďarska, Rumunska, Jugoslávie, Bulharska a Albánie. Mimo tento blok pak zůstalo Rakousko, Řecko a Finsko.

Na konci 2. světové války byla též založena Organizace spojených národů (OSN) mezinárodní smlouvou „Charta Spojených národů“, podepsanou dne 26. června 1945 v San Franciscu, jež oficiálně nabyla platnosti až dne 24. října 1945. Jejím úkolem bylo nahradit Společnost národů, která nedokázala zabránit 2. světové válce a měla stejné cíle, jako mír, bezpečnost, humanitární práce. Na jejím počátku stálo 51 států. Československo bylo jedním ze zakládajících států, Chartu OSN za něj podepsal Jan Masaryk.³ Postupně k ní přibily další státy, ale byla bržděna studenou válkou. Nárůst členských států, bojujících za mír, byl zaznamenán až koncem 50. let a po rozpadu SSSR. Dnes má OSN 193 členských států, které bojují proti terorismu a rasismu.

Na Západě roku 1947 vznikl „Marshallův plán“, kdy jeho cílem bylo obnovit poválečné demokratické Německo. Německo prochází velikou změnou, je rozděleno na dva státy, a to „západní“ (SRN, 23. května 1949) a „východní“ (NDR, 7. října 1949). V srpnu 1961 kvůli častým útěkům východních Němců do hospodářsky vyspělejšího západního Německa nechá východní Německo uzavřít přechody do Západního Berlína a rozdělí jej přísně střeženou betonovou zdí, což trvá až do 9. listopadu 1989. Ke znovusjednocení Německa dojde až 3. října 1990.

Naopak v zemích Východního bloku vznikla z iniciativy Sovětského svazu roku 1949 jako jakási odpověď na Marshallův plán, „Rada vzájemné hospodářské pomoci“ (RVHP), jejímž cílem bylo pomoci Sovětskému svazu těsněji k sobě připoutat ekonomiky socialistických zemí, na což doplácely rozvinutější země, jako např. Československo. Izolace států RVHP měla za následek, že přispěla k narůstající technické i technologické zaostalosti jejich členů.

1.2. Československo po roce 1945

Dne 10. května 1945 se československá vláda vrátila do Prahy a ujala se moci. Byla složena ze čtyř politických stran v Čechách (KSČ, sociální demokraté, národní socialisté, lidovci) a dvou na Slovensku (KSS a demokraté). Koncem října 1945 byly též vydány „Benešovy dekrety“ o znárodnění klíčového průmyslu, bank, pojišťoven

³ Srov. KOSATÍK, Pavel – KOLÁŘ Michal. *Jan Masaryk: pravdivý příběh*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 226.

a mnohých nemovitostí. Dne 5. března 1946 byly upraveny prozatímním Národním shromážděním na ústavní zákony.

V květnu 1946 se konaly „první poválečné volby“ – poslední pluralitní volby (v českých zemích), kdy zvítězila Komunistická strana a předsedou vlády se stal Klement Gottwald (1896-1953), byla přijata ústava a program vlády byl tzv. „dvouletkou“, kdy se další volby měly konat v roce 1948. Pod kontrolu KSČ též přešla i Československá policie známá jako „státní bezpečnost“ (StB), jež sloužila k ovládnutí mocenských pozic a likvidaci protivníků komunistického režimu. Popularita Klementa Gottwalda rostla ještě před převratem, kdy „v letech 1946-1948 udělilo přes čtyři sta měst, obcí a spolků Gottwaldovi čestné občanství či členství, 152 obcí po něm pojmenovalo ulice, náměstí, v Praze otevřeli jeho muzeum a někdejší Bařův Zlín byl pojmenován na Gottwaldov.“⁴

V červenci roku 1947 odjel Klement Gottwald jako předseda vlády v čele vládní delegace jednat do Moskvy o účasti naší země na Marshallově plánu, kde Josif Vissarionovič Stalin byl proti a Klement Gottwald se mu beze zbytku podrobil⁵, což rozhodlo o ekonomickém propojení země se Sovětským svazem. Klement Gottwald díky komunistickému myšlení ze Sovětského svazu nabyt přesvědčení, že světový pořádek bude nutné nastolit revolucí, obdobně jako to bylo u bolševiků v Rusku.

V Československé vládě roste napětí mezi levicovými a pravicovými stranami, které se ještě více zostří díky instrukcím, jež přiveze náměstek ministra zahraničí SSSR Valerian Zorin od Stalina 19. února 1948, kde Josif Vissarionovič Stalin vyžaduje od komunistů, aby přešli k rozhodujícímu střetnutí, a nabídl Klementu Gottwaldovi i případnou vojenskou pomoc, nastanou-li při převratu komplikace, což Klement Gottwald nakonec přijal jako závaznou směrnicí. Ministři nekomunistických stran podali dne 20. února 1948 demisi v domnění, že dojde k předčasným volbám a komunisté ustoupí. Komunisté však svolali 21. února 1948 manifestaci na Staroměstské náměstí, poté „sjezd závodních rad“ 22. února 1948 a „generální stávkou“ s více než 2 miliony zúčastněných o dva dny později s cílem donutit prezidenta Edvarda Beneše, aby demisi přijal. Komunisté též docílili odtržení prokomunistické třetiny „sociální demokracie“ a její následné začlenění do KSČ. Prezident Edvard Beneš pod nátlakem a ze strachu z občanské války a vojenského zásahu Sovětského svazu

⁴ KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 45.

⁵ Srov. Tamtéž, s. 32.

nakonec demisi přijal 25. února 1948, kdy tento den vstoupil do dějin KSČ jako „Vítězný únor“⁶. Únorové vítězství se tak stalo pro komunisty „*vyvrcholením národní a demokratické revoluce, dovršením revolučního zápasu dělnické třídy o definitivní prosazení socialistické cesty. Utiskovaná a vykořisťovaná dělnická třída se tak stala třídou vládnoucí, bylo odstraněno vykořisťování člověka člověkem, lid se stal pod vedením KSČ uvědomělým tvůrcem svého vlastního osudu.*“⁷ Únor 1948 znamená tak skutečné vítězství socialistické orientace v první průmyslově vyspělé zemi s hlubokými buržoazně demokratickými tradicemi a rovněž i mezinárodní platnost marxismu-leninismu.⁸

Slovenské národní orgány jsou podřízeny pražskému stranickému centru. Komunisté obsadili během krátké doby všechny významné posty státní správy, kdy příslušníci nekomunistických stran byli postupně přefazováni či odvoláváni, řada z nich emigrovala a ti, co případně protestovali, byli tvrdě trestáni např. odsouzením, zabavením majetku, pracovními tábory, aj. V této oblasti působily tzv. „akční výbory Národní fronty“, kde hlavním kritériem byla především stranickost, nikoliv odbornost. Komunisté též ovládali sdělovací prostředky a ozbrojené složky, kde vytvořili i své vlastní ozbrojené složky, tzv. „lidové milice.“

Národním shromážděním byl pak dne 14. června 1948 zvolen nový dělnický prezident Klement Gottwald, který jmenoval novou vládu. Jeho zvolení bylo též ohlášeno vyzváněním zvonů v kostelích a slavnostní Te Deum bylo slouženo ve Svatovítském chrámu arcibiskupem Beranem.⁹

1.2.1. Politické procesy v 50. letech

50. léta jsou známa především „kolektivizací“, neboli přeměnou soukromého zemědělství, výroby a podniků na státní podniky a Jednotná zemědělská družstva (JZD). Díky instrukcím v Československu za přítomnosti sovětských poradců byly od října 1949 připravovány velké politické procesy, kde byli nepohodlní lidé režimu, např.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 39-41.

⁷ SLOUKA, Tomáš. *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. *Prameny a dokumenty k občanské nauce na školách 2. cyklu*. s. 33-34.

⁸ Srov. FIALA, Petr – HOLZER, Jan – MAREŠ, Miroslav – PŠEJA, Pavel. *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 43.

⁹ Srov. KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*, s. 48.

zemědělci, živnostníci, členové katolické církve, učitelé, ale i samotní představitelé komunistické strany, souzeni za zločiny, jež nikdy nespáchali, čímž se tyto procesy staly vrcholem komunistické nezákonnosti. Státní bezpečnost při nich používala násilné a nezákonné metody vyšetřování včetně týrání zatčených a vězňů, podobně jako nacisté. K zatčení byli k přiznání nuceni mučením či užíváním omamných látek nebo na základě falešných svědků. Mnohdy se sami raději přiznali, aby byli ušetřeni nelidského zacházení. Nejvíce poprav oběšením bylo provedeno v letech 1949 až 1953, kdy bylo popraveno více než 250 odsouzených, z toho téměř 90 % z politických důvodů. Od roku 1956 byl trest smrti nahrazen odnětím svobody na 25 let.¹⁰ „*Státní soud též vynese v letech 1948-1952 na 27 tisíc rozsudků za protistátní činnost.*“¹¹ Mnozí odsouzení mnohdy skončili v pracovních táborech nebo v doživotním vězení. Důvodem k těmto nelidským trestáním bylo především udržení poslušnosti a stability režimu. Projev jakéhokoli odporu proti režimu nebyl přípustný.

Počet nezákonných procesů je velmi dlouhý. K těm nevýznamnějším patřil např. roku 1949 proces s generálem Heliodorem Píkou, roku 1950 proces s národně socialistickou poslankyní Miladou Horákovou, roku 1952 proces s někdejší generálním tajemníkem ÚV KSČ Rudolfem Slánským nebo procesy s církevními hodnostáři a s odpůrci prosazované kolektivizace, kteří byli popraveni nebo odsouzeni k doživotnímu vězení, popř. zahynuli na základě nelidského vyslýchání a mnohé další.

Gottwaldovi byly tyto nezákonné procesy známy ze Sovětského svazu, ale též je podporoval, a to na základě „*zkušenosti z Kominterny, která pravila, že nepřátele je nezbytné stále hledat, a pokud by se je nalézt nepodařilo, je potřeba je vyrobít a v inscenovaném procesu potrestat a zničit.*“¹²

V Gottwaldových projevech též často zazníval urážlivý a nadřazený postoj k reprezentantům katolické církve a náboženství. „*Vatikán byl podle Gottwalda jedním z mnoha nástrojů světového imperialismu a církev nejlépe organizovanou antikomunistickou silou.*“¹³ Proto po roce 1948 došlo k ponižování a pronásledování církve.

¹⁰ Srov. LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. s. 25-26.

¹¹ KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*, s. 61.

¹² Tamtéž, s. 62.

¹³ Tamtéž, s. 57.

1.3. Situace církve, její pronásledování a oběti v Československu

Do poloviny 20. století sloužilo kněžství jako „sociální výtah“. Mnoho českých kněží pocházelo z malých měst či venkova, kde vystudovali díky podpoře místního faráře či vrchnosti. Díky svým kořenům byli spjati s lidovým prostředím, kdy pomáhali své rodině a budoucím kněžím. Plnili tak sociální záštitu v případě potřeby. Jejich platy a příjmy se lišily podle krajů a postavení daného kněze. Řada kněží vedla výuku na školách i výchovu v buržoazních rodinách.¹⁴

Nástup komunistického režimu, jeho propagace, agitace a ideologie má pak celkový dopad nejen na kulturu, ale i společnost jako takovou. Církev je pronásledována a postupně podřízena státu. Komunisté totiž usilovali o vybudování ateistického režimu s cílem omezit a potlačit všechny formy náboženství. Komunistický režim také způsobil po vzoru Francouzské revoluce rozsáhlou sekularizaci v Československu, která u mnohých lidí působí dodnes.

Co si ale máme pod pojmem sekularizace představit? Šlo původně o odstranění tzv. světské moci církve, především zabavení církevního majetku a eliminaci politické moci, jak známe z historie Francouzské revoluce. Dnes jde o přizpůsobování se současnému světu ze strany stávajících náboženských skupin a odmítání jistých prvků náboženství lidmi samotnými. Proces, kterým se snižuje význam náboženských institucí a symbolů ve společnosti.¹⁵ V době komunismu v Československu se to projevovalo např. tím, že byla ukončena ve většině škol výuka náboženství, křest byl nahrazen „vítáním občánků, kdy účastníci dostávali pamětní list či pamětní knihu jako náhradu za křestní list“¹⁶ a především sňatek a pohřeb se odehrával na úřadě.

Podle komunistů se „církev stala nenárodním prvkem, který musí být v první řadě odmítnut, ale i komický přežitek starých časů, který nikdo nebere vážně, jakýsi žertovný doplněk koloritu venkova.“¹⁷

¹⁴ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. 1. vyd. Ostrava: Moravapress, 2013. s. 71-72.

¹⁵ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. s. 30-31.

¹⁶ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. 2sv. s. 1020-1021.

¹⁷ PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, s. 65.

Lze to vidět zejména v literární a filmové tvorbě, kde osobnost kněze komunistický režim ukazuje jako negativní postavu, např. v husitské trilogii (1954-1956) Otakara Vávry, nebo jako komickou postavu poplety, např. *Farářův konec* (1968) nebo v komediální trilogii Zdeňka Trošky. Někteří křesťané podleli vlivu komunistického myšlení a stali se součástí církevní kolaborace, jiní zůstali věrní církvi, ale i tak se stali závislími na komunistickém režimu, neboť jejich plat, finance na opravy fary, kostela atd. byly v režii státu. Stát udával kněžím jasná pravidla již od počátku 50. let.¹⁸

Kdo vzdoruje a nějakým způsobem nespolupracuje, skončí ve vězení s mnohaletými tresty, stane se z něj vyvrhel společnosti nového, socialistického typu, skončí zlomený v periferní/méněcenné profesi. Kdo nevzdoruje, ale ani nechce spolupracovat, zůstane na okraji bez možnosti církevního postupu a pod hrozbou odejmutí státního souhlasu a odchodu do profánního zaměstnání. Naopak ten, kdo režimu vyhoví a vyjde mu vstříc, ten kariérně postupuje, je schopen sehnat peníze na opravy kostelů, může leccos pro církev zachránit, vydávat publikace, příp. někomu svým vlivem a přímluvou pomoci.¹⁹

Ke kolaboraci tak měli sklony většinou lidé s kariérními ambicemi, např. k dosažení titulů či postavení. Komunisté využívali také různé lidské slabosti, např. dluhy, alkohol, homosexualita, aj., které měly přimět kněze ke spolupráci s totalitním režimem. Stejně tak kněžím nabízeli i lepší způsob života než na rozpadající se fáře. Je proto s podivem, jak mnozí kněží dokázali v těchto podmínkách tomuto pokušení a nátlaku obstát.

Mezi nejznámější oběti komunistické brutality vůči katolické církvi se stal farář z Číhošti na Vysočině Josef Toufar, obviněný ze zinscenování „číhošťského zázraku“ v kostele, kde se podle svědků při mši „dřevěný křížek na Svatostánku vychýlil hluboko doprava.“²⁰ Událost se odehrála na třetí adventní neděli 11. prosince 1949 při dopolední bohoslužbě. Farář Toufar zrovna zakončoval kázání s posunkem levé ruky směrem ke Svatostánku slovy „Zde ve svatostánku je náš spasitel.“²¹ Současně se kříž postavený na Svatostánku vychýlil, což vidělo mnoho svědků, sám Toufar tento pohyb kříže ale neviděl. O této události se dozvěděl až druhý den ráno v 7.30 hodin cestou

¹⁸ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, s. 86; 90-91.

¹⁹ Tamtéž, s. 89.

²⁰ STRÖBINGER, Rudolf – NEŠVERA, Karel. *Stalo se v adventu: „číhošťský zázrak“*. Praha: Vyšehrad, 1991. s. 30.

²¹ DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2012. s. 134.

na faru, kdy potkal místního kováře Václava Pospíšila, který mu vše ve velkém rozrušení vyličil. V následujících dnech tuto událost dosvědčilo Toufarovi několik lidí. Jejich prohlášení si nechal Toufar písemně potvrdit. Zpráva o zázraku se šířila do mnoha vesnic. Místo zázraku přijel ohledat i náčelník stanice sboru národní bezpečnosti v Ledči František Golbricht s vrchním strážmistrem Josefem Žáčkem, ale nic zvláštního neobjevili. V neděli 1. ledna 1950 navštívil Číhošť velký počet lidí, přicházeli pěšky, přijížděli vlakem, auty a autobusy. Pro veliký zájem návštěvníků nechal Toufar také zhotovit několik fotografií oltáře, vychýleného křížku a postranního betlému. Tato nečekaná návštěvnost zvýšila pozornost státní bezpečnosti. Poté následovalo zatčení či spíše únos Toufara 28. ledna 1950, který popisuje neteř Marie Pospíšilová – Toufarová, kdy faru večer navštívili dva neznámí muži, kteří se představili jako novináři a žádali Toufara, aby jim ukázal vnitřek kostela a křížek. Toufar jim vyhověl, venku se mu muži představili jako orgánové státní bezpečnosti, byl zatčen a odvezen do věznice Valdice u Jičína, kde byl vězněn pod číslem 8016 a podroben nelidským výslechům a týrání po dobu 28 dní.²²

Státní bezpečnost se snažila Toufara ve valdické věznici přinutit k přiznání, že pohyb kříže na Svatostánku sám zinscenoval. Opat Tajovský dosvědčil v roce 1968, že byl vězněn ve Valdicích společně s opatem Machalkou a farářem Toufarem. Opat Tajovský vzpomíná, že dvakrát slyšel z cely Toufara volat: „*Už dost! Já nemohu, já jsem nic neudělal!*“²³ Dalším svědectvím o Toufarově nelidském týrání a zacházení je výpověď z roku 1963 příslušníka státní bezpečnosti Miloše Hrabiny, který uvedl, že po návratu do věznice 22. února 1950 se dozvěděl, že Toufar je nelidsky vyslýchán v temnici Ladislavem Máchou, velitelem instruktážní skupiny státní bezpečnosti. Podle jeho výpovědi zde probíhala otřesná scéna, kdy Mácha mlátil Toufara hlava nehlava pendrekem. Toufar sténal bolestí, byl vyzut a měl značně opuchlá chodidla od ustavičného bití, nakonec byl odnesen na svoji celu. Následující den byl Toufar vyslýchán Hrabinou a Hrabákem, kteří též potvrzují, že Toufar se nemohl sám pohybovat, pořádně sedět a těžce mluvil.²⁴

²² Srov. DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, s. 135-137; 146-147; 163-165.

²³ DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahu a číhošťského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. 1. vyd. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, 2015. s. 105-106.

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 106-107.

Po takto nelidském, krutém mučení byl 22. února 1950 Toufar přinucen, aby podepsal protokol, kde se přiznává, že tajně pohyboval křížkem v kostele, což vůbec nebyla pravda. Taková byla dříve praxe státní bezpečnosti.

Komunisté na základě číhošťského zázraku dali natočit propagandistický snímek „Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení“ od režiséra Přemysla Freimana, který měl katolickou církev usvědčit z podvodu a zinscenování zázraku. Měl v něm hrát i Toufar, ale protože na první natáčení dorazil ve strašném stavu díky krutému mučení, převzal jeho roli Karel Čížek z generální prokuratury. Pro film bylo dokonce zkonstruováno a nafilmováno zařízení, pohybující křížkem na oltáři. Snímek se velice krátce vysílal v kinech, kdy jeho účinek byl přesně opačný, že přesvědčil o zinscenování tohoto případu ze strany státní moci. Obdobně vyšla i propagandistická kniha „Číhošťský zázrak“ od Vladimíra Hodače.²⁵

Dne 25. února 1950 byl Toufar v kritickém zdravotním stavu způsobeném mučením převezen do pražského státního sanatoria v Legerově ulici, kde byl operován doktorem Mauerem, ale po dvou hodinách po operaci zemřel. Zápis o operaci někdo změnil, kdy někdo odstranil jeho záznam a připsal jinou příčinu smrti, a to perforace žaludečního vředu. Josef Toufar byl pohřben ve společném hrobě na městském hřbitově v Praze – Ďáblicích. Zprávu o jeho smrti se dozvěděla jeho neteř Marie Pospíšilová až po čtyřech letech, tedy roku 1954.²⁶

Událost v Číhošti se stala také důvodem ke stíhání opatů Tajovského a Machalky, kdy podle obvinění opat Vít Tajovský „věděl o podvodném nastrojení tzv. zázraku a rozhodl se užít jej k rozvratným cílům hierarchie proti státu, ukrýval v želivském klášteře zbraně a střelivo určené k převratné akci, na niž se připravoval.“²⁷ Zbraně a střelivo tajně ale podstrčila do želivského kláštera státní bezpečnost. Tajovský byl pak 4. dubna 1950 odsouzen z velezrady a vyzvědačství, ale i z podílu na organizaci číhošťského zázraku ke 20 rokům vězení. Tento proces se pak stal zdůvodněním proticírkevního útoku na mužské kláštery akcí K ze 13 na 14. dubna 1950.²⁸

²⁵ Srov. STRÖBINGER, Rudolf – NEŠVERA, Karel. *Stalo se v adventu: „číhošťský zázrak“*, s. 88-92.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 96-98.

²⁷ DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhošťského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*, s. 107.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 107.

Národní shromáždění KSČ schválilo v říjnu 1949 „proticírkevní zákony“, které ztěžovaly fungování církve, např. zrušení církevního tisku, omezení církevních spolků, rušení náboženských úkonů, aj. Vzniká též „Státní úřad pro věci církevní“, který se stal nástrojem kontroly církve ze strany státní moci. Komunistický režim také přistoupil k „internaci“ českých a slovenských biskupů. Byli tak internováni pražský arcibiskup „Josef Beran“, královéhradecký biskup „Mořic Pícha“, olomoucký arcibiskup „Josef Karel Matocha“, českobudějovický biskup „Josef Hlouch“, aj. V březnu roku 1950 byly také neoficiálně přerušeny diplomatické styky s Vatikánem.

„V Československu působilo 27 mužských a 32 ženských řeholních řádů a kongregací, celkem 14 655 řeholníků a řeholnic.“²⁹ Vedení KSČ tak přemýšlelo, jak se jich zbavit, aniž by vyprovokovali mezi lidmi nepokoj. Rozhodli se všechny řeholníky soustředit do „centralizačních středisek“. Přípravou k uskutečnění tohoto plánu měl být veřejný soudní proces, který byl zahájen 31. března a skončil 5. dubna 1950 s deseti nejvýznamnějšími představiteli řeholních řádů, kteří za smyšlené zločiny obdrželi mnohaleté tresty.³⁰

Komunisté tak spustili připravovaný zátah pod názvem „Akce K“ (kláštery), kdy složky sboru národní bezpečnosti, státní bezpečnosti a lidové milice nezákonně a násilně přepadly a zlikvidovaly všechny mužské kláštery a řeholní řády v noci ze 13. na 14. dubna roku 1950, a její druhá část následovala dva týdny poté. Zlikvidováno bylo 219 řeholních domů a internováno 2376 řeholníků. Všechny kláštery byly násilně opuštěny, mnichům byl zabaven veškerý movitý majetek, z klášterů se stala skladiště armády nebo státní statky, které postupně zpustly. Mniši byli shromažďováni ve vybraných centralizačních kláštorech, kterými byly v Čechách např. Dolní Hedeč u Králík, Želiv, Bohosudov, Osek, Hejnice, Broumov a Česká Kamenice. Na Slovensku, např. v Penzionku, Podolinci, Hlohovci nebo v Malackách. Zde byli nuceni pracovat v zemědělství, lese či na opravách kláštera, někteří byli zařazeni do pomocných technických praporů nebo byli přímo uvězněni.³¹

²⁹ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. 2. vyd. Olomouc: Poznání, 2008. s. 118.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 131-132.

³¹ Utajená „Akce K“: Noc, kdy StB přepadla a zlikvidovala všechny mužské kláštery. In: *Stream: Televize Seznam* [online]. 5. 11. 2018 [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: <https://www.televizeznam.cz/video/krvava-leta/utajena-akce-k-noc-kdy-stb-prepadla-a-zlikvidovala-vsechny-muzske-klastery-307967>

K likvidaci ženských řeholních řádů a kongregací došlo ve dvou vlnách, a to od konce července do konce září 1950 pod názvem „Akce R“. Do soustředovacích středisek bylo převezeno 4262 sester, kdy byly nasazovány do textilních továren či do zemědělství. V Čechách bylo odsouzeno přes 100 sester a na Slovensku 88 sester se smyšlenými obviněními v rozmezí 2-5 let. Větší tresty dostávaly představené, např. generální představená boromejek Žofie Bohumila Langrová 20 let, představená rajhradského kláštera těšitelek Marie Vintrová 17 let atd.³²

Mezi internované, zatčené a odsouzené osobnosti patřili také např. Josef Beran, František Tomášek, Zdeněk Bonaventura Bouše, Štěpán Trochta, Josef Zvěřina, Oto Mádr, Václav Vaško, Karel Otčenášek aj.

Česká církev to však nevzdala. *Teologie se přestěhovala do podzemí, kde existovala řada ohnisek teologického myšlení a práce všemu navzdory. V prostředí oproštěném od normálního chodu církevních institucí se tak rodí odvážné, originální a hluboce evangelijní koncepty obnovy církve a svébytné teologie osobností, jako byl Josef Zvěřina, Oto Mádr, Felix Davídek či Bonaventura Bouše, kdy jejich myšlenky předjímají výsledky II. vatikánského koncilu či francouzskou novou teologii.*³³

Za zmínku tedy stojí zmínit např. osud římskokatolického kněze a vysokoškolského pedagoga Oto Mádra, který byl zatčen v květnu 1951 za údajnou špionáž ve prospěch Vatikánu a posléze odsouzen na doživotí. Ve své knize *V zápasech za Boží věc* vzpomíná na vlastní doživotní rozsudek i na mnohé další nespravedlivé rozsudky, jako např. na trest smrti pro Vlastimila Železného a Aloise Pokorného, dále pak na Vladimíra Jukla (25 let), Žofii Langrovou (20 let), Růženu Vackovou a mnohé další.³⁴ Závěrečná řeč prokurátora na odsouzení Oto Mádra a dalších odsouzených jasně poukazuje na nelidské trestání a jednání komunistického režimu, kdy na adresu Pokorného a Železného obviněné z protistátní činnosti řekl: „*Společnost si nemůže dovolit žít takové stvůry!*“ O Otovi Mádrovi se poté vyslovil: „*Obviněný Mádr má za sebou činnost, která si zaslouží absolutní trest. On však ve srovnání s těmi odpornými jedinci nepracoval s pistolí, ale s psacím strojem, takže obžaloba netrvá na absolutním*

³² Srov. HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*, s. 131.

³³ PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, s. 95.

³⁴ Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 37.

*trestu.*³⁵ Oto Mádr nás ve své publikaci také provází svým životem prožitým ve věznici v Ruzyni, na Mírově a ve Valdicích. Nejvíce vzpomíná na život ve věznici Mírov, kde byl na jaře v roce 1955 přemístěn na samostatné oddělení určené pro kněze, kde bylo 240 kněží. Zde probíhala pastorační praxe i navzdory komunistického režimu. Obnova církve zde probíhala při setkávání u nařízených prací (lepení sáčků, obálek), kde po splnění normy vznikl tzv. „studijní stůl“. Zde se Oto Mádr potkával, např. s františkány Josefem Bártou a Stanislavem Juříkem, s jezuitou Rudolfem Vašíčkem, brněnským knězem a doktorem filozofie Felixem Davídkem, laikem a politickým vězněm Václavem Vaškem a mnohými dalšími. Probíhaly tak přednášky, diskuse, výuka cizích jazyků a rodily se i první psané texty. O dění z domova i zahraničí pak byli kněží společně s laiky informováni díky předplaceným odborným časopisům. Tím vznikl podnět k vytvoření náboženského týdeníku bez názvu mezi lety 1956-1960 vydávaný kněžským oddělením, který v tichosti putoval nejen mezi kněžími a laiky, ale i mezi politickými vězni. Konaly se zde i mše, kdy hostií se staly koupené housky a víno se pak vyrábělo ze sušených hroznů.³⁶ Obdobně jako Oto Mádr na život na Mírově také vzpomíná český diplomat, politický vězeň a laik z pražského kroužku Katolická akce Václav Vaško ve své knize *Ne vším jsem byl rád*. Sám Vaško uvádí, že věznice „*Mírov rozšířila jeho představy o duchovní, kulturní a lidské úrovni českého a slovenského kléru.*“ Zároveň dodává, že mezi kněžími byli také „*tři tajně vysvěcení biskupové, a to světící biskup olomoucký Stanislav Zela (1893-1969) odsouzený v roce 1950 k 25 letům vězení, biskup královéhradecký Karel Otčenášek (1920-2011) vysvěcený v roce 1950, poté internován v Želivě a zatčen v roce 1953 a odsouzen ke třinácti letům vězení. Třetím pak byl světící biskup pražský Ladislav Hlad (1908-1979), kterého konsekroval v roce 1950 litoměřický biskup Štěpán Trochta. V téže roce byl internován a krátce vězněn, poté byl opět zatčen v roce 1959 a odsouzen k devíti letům vězení.*“³⁷

Mezi tím došlo ke dvěma významným historickým událostem, které významně ovlivnily dění v 60. letech. Šlo o uzavření Varšavské smlouvy 14. května 1955, kterou podepsaly státy Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko a SSSR. Smlouva byla uzavřena na 20 let a měla zajistit vzájemnou pomoc,

³⁵ Tamtéž, s. 36.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 38-48.

³⁷ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. s. 243.

dojde-li v Evropě k útoku na členský stát, ve skutečnosti šlo o mocenskopolitický nástroj SSSR, který měl sloužit ke kontrole východního bloku. Na základě této smlouvy se poté dokazovala oprávněnost invaze vojsk v roce 1968 do Československa v zájmu ochrany socialismu.

Za druhou historickou událost byl považován XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956, kde sovětský prezident Nikita Sergejevič Chruščov odsoudil Stalinův kult osobnosti. Na podzim téhož roku pak došlo i k potlačení povstání v Maďarsku sovětskými vojsky. V Československu 13. listopadu 1957 nečekaně zemřel prezident Antonín Zápotocký a již 19. listopadu 1957 jej nahradil tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný.³⁸

Přichází tak počátek 60 let, jenž se nesl v duchu nové ústavy (11. července 1960), které se přezdívá „socialistická“, kdy došlo ke změně názvu republiky na „Československou socialistickou republiku“ (ČSSR), byl přijat nový státní znak a ČSSR se rozdělila na 8 krajů.

Postupně také docházelo k uvolňování politického a kulturního života, kde lidé začínali kritizovat stávající režim. Lidé, kteří s režimem nesouhlasili, měli tak možnost být aktivní v disidentu, emigrovat, což se považovalo za trestný čin, nebo navenek spolupracovat s režimem, ale uvnitř si myslet své. Proto se v 60 letech začal objevovat v lidech náboj a ve vzduchu se objevovala naděje, že se to brzy zlomí a bude svoboda.

1.4. Osudy biskupů v komunistickém Československu v 60. letech

Za hlavního představitele katolické církve byl tehdy v Československu považován 33. pražský arcibiskup Josef Beran (nar. 29. prosince 1888 v Plzni). Po vysvěcení na kněze roku 1911 získal roku 1912 i doktorát. Působil pak jako učitel a později jako ředitel na ženském učitelském ústavu sv. Anny (1917–1928). Od roku 1928 vyučoval jako docent pastorální teologie na Teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1932 se stal profesorem teologie.

Po okupaci Československa v roce 1939 byl Josef Beran okupační státní správou perzekuován. V roce 1942 byl po atentátu na Heydricha zatčen a vězněn nejprve na pražském Pankráci a v Terezíně, později pak v koncentračním táboře v Dachau. V Terezíně (1942) a v Dachau (1944) se setkal Josef Beran se salesiánským knězem Štěpánem Trochtem.³⁹ Po návratu do Československa byl Josef Beran 4. listopadu 1946

³⁸ Srov. KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*, s. 213; 274-275.

³⁹ Srov. KUČERA, Jirí, ed. *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 10-12.

papežem Piem XII. jmenován arcibiskupem pražským a téhož roku 8. prosince přijal biskupské svěcení v katedrále sv. Víta v Praze. V Praze 16. listopadu 1947 přijal též biskupské svěcení Štěpán Trochta a byl jmenován biskupem litoměřickým. V tu dobu již probíhalo napětí mezi církví a státem, jelikož se k moci dostala komunistická strana.

Od února roku 1947 vykonával arcibiskup Josef Beran několik návštěv do Říma, kde navštívil různé římské kongregace a usiloval např. o urychlení kanonizace bl. Anežky České, ke které došlo až 12. března 1989 Janem Pavlem II. Arcibiskup Josef Beran byl v Římě také jmenován administrátorem litoměřické diecéze.⁴⁰

Po státním převratu v únoru roku 1948 se k moci dostali komunisté, kteří ovládli dění v celém Československu a též usilovali o vliv a kontrolu nad církví. Jejich představou bylo, že církev bude zastoupena novou komisí s pokrokovými kněžími, např. Josefem Plojharem, kteří budou spolupracovat s režimem. K této nově vznikající komisi se vyjádřil arcibiskup Josef Beran dopisem kněžím 21. dubna 1948, ve kterém varuje před ztotožněním s komunismem a přijímáním jakékoli politické funkce:

„Ztotožňovat komunismus a křesťanství je buď nevědomost, nebo záludnost... Časné blaho nikdy nemůže být posledním cílem člověka, naopak i blaha časného musí se někdy člověk zříci, měl-li by pro toto časné blaho ztratit blaho věčné. Prohlašuji proto, abyste nepřijímali poslanecké nebo ministerské mandáty v žádné politické straně. Nedám svolení nikomu k jakékoliv kandidatuře, a když už dříve nějakou funkci zastával, žádám, aby co nejdříve za sebe vyslal nějakého laika.“⁴¹

Arcibiskup Josef Beran se tak stal terčem kritiky a postupně se z něho začal stávat nepřítel lidu. Kritickým dnem se pro Josefa Berana stal 14. červen 1948, a to při mši ve Svatovítském chrámu, které se účastnili nejvyšší představitelé v čele s prezidentem Gottwaldem. Tato událost vyvolala pobouření mezi katolíky i komunisty, kdy *„Ďuriš s Novotným tento krok Gottwaldovi vytýkali i po jeho smrti z přesvědčení, že mši zorganizoval pozdější Gottwaldův zeť Alexej Čepička, který odpovídal ve vládě za církevní politiku.“⁴²* Vatikán tuto událost považoval za selhání české církve, která

⁴⁰ Srov. SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 120.

⁴¹ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009 a Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009. s. 168

⁴² KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*, s. 48.

se podřídila komunistickému režimu. Arcibiskup Josef Beran se hned poté bránil prohlášením:

„V okamžiku, kdy tento stát dostal novou hlavu, cítím ve svědomí povinnost vysloviti jasně tyto zásady: Církev není institucí, která má organisovat politický souhlas nebo politický odpor. Církev nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy Boží pomoc. Se vši vážností však připomínám, že liturgickým úkonem tím církev nepřijímá světový názor směrů a hnutí, které odporují jejímu názoru“⁴³

Biskupové v roce 1949 v čele s Josefem Beranem též protestovali vůči vládě, která neplnila dohody vůči církvi a státu. Arcibiskup Josef Beran také rozeslal tajně svůj oběžník, kde nabádal k opatrnosti kněze i farníky před přestrojenými provokatéry vyslanými režimem, ale i upozorňoval na již zmíněné pokrokové kněze a nově budovanou Československou katolickou církev. Spoléhal i na to, že věřící nebudou přijímat informace od těchto odpadlíků a exkomunikovaných kněží.⁴⁴ K napadání a hanobení církve využívá díky svému vlivu KSČ tisk, rozhlas a později i televizi. K oslabení církve začali komunisté také používat pokrokové katolíky, jejichž cílem bylo odvolat arcibiskupa Berana. S velikou horlivostí poté vydali pokrovní katolíci prohlášení zvané „*Katolická akce*“ s cíli: „1. zintenzivnit náboženský a mravní život; 2. usilovat o náboženskou výchovu dětí; 3. pečovat o rozšíření katolického tisku; 4. přičinit se o to, aby stát hmotně zajistil činnost církve; 5. snažit se o rozšíření činnosti Charity; 6. řešit poměr státu a církve v duchu soužití a spolupráce.“⁴⁵

Biskupové v čele s Josefem Beranem zareagovali rychle, neboť „*Katolickou akci*“ považovali za lživou a zakázanou. Na základě toho vyšel pastýřský list s názvem „*Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*“, který musel být šířen tajně z obavy cenzury a perzekuce, a proto byl čten pouze ve třetině farností na svátek Božího těla, 19. června 1949. O týden později byl pastýřský list upraven biskupy a byl čten na svátek sv. Petra a Pavla ve všech farnostech.⁴⁶

⁴³ SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*, s. 151.

⁴⁴ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 193.

⁴⁵ Tamtéž, s. 209.

⁴⁶ Srov. SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*, s. 203.

Po bohoslužbě ve svátek Božího těla 19. června 1949 obsadila tajná policie arcibiskupský palác, Josefu Beranovi byla přidělena osobní stráž a ostatní zaměstnanci arcibiskupství byli propuštěni. V novinách byla pak otisknuta zpráva, že při slavnosti Božího těla v chrámu sv. Víta arcibiskup Josef Beran zneužil bohoslužbu proti vládě a Katolické akci. Obdobně se později vyjádřil předseda vlády Antonín Zápotocký v Československém rozhlase: „*Proti záškodníkům, provokatérům a vyvolávačům rozbroje a neklidu bude podle zákona a práva zakročeno.*“⁴⁷ Začalo i pronásledování církve, jako již zde zmíněná akce K a R proti mužským a ženským řádům, církvi byla též odňata školská zařízení, byl jí vyvlastněn majetek, a především bylo potlačeno vedení církve. Na činnosti duchovních v Československu pak dohlíželi církevní tajemníci, jako nástroj totalitního režimu. Praha také v březnu roku 1950 neoficiálně ukončila diplomatické styky s Vatikánem.

Po neúspěchu Katolické akce došlo v červenci roku 1950 ke vzniku Velehradského výboru katolického duchovenstva, který byl roku 1951 přejmenován na „Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva“, kdy jeho předsedou se stal kolaborující duchovní Josef Plojhar a jeho tajemníkem byl Josef Beneš.⁴⁸

Mnoho kněží bylo také pronásledováno, zatčeno či internováno. Za zmínku stojí uvést, „*kněze olomoucké arcidiecéze Františka Tomáška, který v roce 1949 tajně přijal biskupské svěcení, za což byl tři léta v tábore nucených prací, poté se stal apoštolským administrátorem (1965-1977), kdy důležitá byla i jeho účast na ekumenickém koncilu. Stal se též arcibiskupem pražským (1977-1991). Kardinálem byl jmenován tajně papežem Pavlem VI. a to v roce 1976 a ke jmenování poté dojde v roce 1977.*“⁴⁹ Dalším příkladem je litoměřický biskup Štěpán Trochta, který byl roku 1953 zatčen a v roce 1954 odsouzen z velezrady a špionáže k 25 letům vězení, ale nakonec byl roku 1960 propuštěn, kdy pracoval jako zedník a instalatér. Od roku 1962 putoval do různých internací v jižních Čechách místo účasti na II. vatikánském koncilu. Dne 19. července 1968 byl zrušen pak jeho nespravedlivý rozsudek z roku 1954. Papež Pavel VI. ho též jmenoval tajně kardinálem roku 1969, ale k jeho zveřejnění došlo až v roce 1973. Dne 6. dubna 1974 umřel litoměřický biskup Štěpán Trochta na následky tvrdého

⁴⁷ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 217.

⁴⁸ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 103.

⁴⁹ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. s. 130-131.

rozhovoru s církevním tajemníkem. O jeho smrti Československá televize a rozhlas mlčely, dokonce byl zakázán i projev nad jeho hrobem.⁵⁰

Arcibiskup Josef Beran, který se nacházel v domácím vězení, byl z něho postupně eskortován do několika internací, kterými byly: letní sídlo biskupů v Roželově u Rožmitálu (7. března 1951 – 2. dubna 1951), Růžodol u Liberce, zde byl nejvíce ponižován podobně jako u vězeňského režimu (2. dubna 1951 – 17. dubna 1953), dále v zámečku Myštěvsi u Nového Bydžova (17. dubna 1953 – 20. prosince 1957), v Paběnicích u Čáslavi (20. prosince 1957 – 3. října 1963).⁵¹ U všech zmíněných internací měl Josef Beran zakázán styk se světem a případný dopis napsaný rodině po důkladné cenzuře měl vždy stejnou větu: „*Dopis jsem dostal, jsem zdráv a nic nepotřebuji. Pozdrav všem.*“⁵²

1.4.1. Obnovení vztahu Československa s Vatikánem

Díky postupnému uvolňování politického a společenského napětí v 60. letech tak došlo i ke zmírnění proticírkevní politiky. Byla zde i snaha o vytvoření podmínek vztahů mezi československou vládou a Vatikánem.

V roce 1962 došlo k radikální změně, „*Vatikán totiž nepřímou inicioval návrh Československé vládě na zahájení jednání o vzájemných vztazích a o postavení církve.*“⁵³ Druhý vatikánský koncil a také aktivita papeže Jana XXIII. způsobily, že i vládní kruhy komunistického Československa ustoupily od původní myšlenky vytvoření tzv. národní církve a uznaly autoritu papeže i pro české katolíky. Vatikán měl veliký zájem o to, aby se koncilu zúčastnil alespoň jeden biskup. Z Československa přejelo do Říma dvanáct církevních hodnostářů, z toho tři biskupové (Ambróz Lazík, Eduard Nécsey a František Tomášek), které papež Jan XXIII. přijal 12. října 1962. Prvořadým zájmem Vatikánu bylo, aby ordináři měli možnost svobodně vykonávat pastýřskou správu diecézí, měli styk se Svatou stolicí a bylo vyřešeno také postavení arcibiskupa Josefa Berana.⁵⁴

⁵⁰ Srov. KUČERA, Jiří, ed. *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*. s. 26-28; 30; 35; 42; 46-51.

⁵¹ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 237-262.

⁵² Tamtéž, s. 268.

⁵³ KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. s. 11.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 11.

Projevilo se to např. již v květnu v roce 1962, kdy Josef Beran obdržel od papeže Jana XXIII. pozvání k účasti na II. vatikánském koncilu, nebylo mu ale vyhověno. Josef Beran proto požádá, aby bylo papeži oznámeno, že svůj úřad již nevykonává. Josefu Beranovi byl poté doručen do internace vázaný breviář s datem 8. prosince 1962 a s osobním přáním svatého otce Jana XXIII: „Gaudium in pace – Radost a pokoj“. Pro Josefa Berana to pak znamenalo nejen velikou útěchu, ale i vzkaz z Říma, který signalizoval naději, že dojde k oživení diplomatických jednání se Svatým stolcem.⁵⁵

K dalším jednáním mezi Vatikánem a československou vládou došlo ve dnech 12. - 14. května 1963 na Zbraslavi u Prahy. Jednání se účastnil vatikánský diplomat Agostino Casaroli a ze strany Československa vedoucí odboru pro věci církevní ministerstva školství a kultury Karel Hruža a náčelník třetí správy ministerstva vnitra Miloslav Košnar. Cílem jednání bylo dovést Beranovu osobní záležitost do konce a prodiskutovat otázky vztahu mezi církví a státem. Důvodem byla skutečnost, že sám Josef Beran byl v listopadu 1962 osloven komunistickými předáky, aby navrhl své další působení po propuštění z internace. Navrhl tak tři možnosti: 1) nástup do úřadu po složení slibu věrnosti republice, 2) odejde do Říma, 3) život v ústraní v Československu. Arcibiskup Josef Beran v dopise poté informoval papeže Jana XXIII. o stanovisku vlády, aby odešel do ústraní, kde bude mít zajištěnu svobodu a důchod. Proto ho žádal o rozhodnutí. Agostino Casaroli se proto také setká s Josefem Beranem, kdy poté Agostino Casaroli navrhne na jednání 13. května 1963 tři řešení: 1) Beranův odchod do ústraní v Československu se zachováním titulu arcibiskupa bez zasahování do církevních záležitostí, 2) trvalý odchod Josefa Berana do Vatikánu s arcibiskupským titulem, 3) Josef Beran podepíše symbolicky slib věrnosti republice, stane se znovu pražským arcibiskupem se státním souhlasem, sám se vzdá funkce a odejde do Říma jako kardinál. Co se týče obsazení vedoucí funkce pražské arcidiecéze, doporučil Agostino Casaroli Františka Tomáška. Předsednictvo KSČ se 21. května 1963 usneslo, že souhlasí s uvolněním Josefa Berana do Vatikánu, tak jak to vyžadoval Agostino Casaroli ve třetí možnosti, s tím že Josef Beran nebude zasahovat do dění v Československu a titul arcibiskupa mu bude zachován.⁵⁶

⁵⁵ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 269.

⁵⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*, s. 15-18.

S nástupem papeže Pavla VI. dne 21. června 1963 došlo k obnovení přerušených jednání mezi Československem a Vatikánem. Nový papež Pavel VI. poté přijal 4. července 1963 československé biskupy, které ujistil o zájmu pokračovat v politice svého předchůdce i obnovit dobré vztahy s Československem.⁵⁷

V Československu byl dne 3. října 1963 arcibiskup Beran společně se sestrami omilostněn a převezen domu Charity v Mukařově u Prahy.⁵⁸ Československá tisková kancelář hned druhý den oznámila rozhodnutí prezidenta republiky Antonína Novotného o ukončení internace arcibiskupa Josefa Berana. Dne 5. října 1963 poté arcibiskup Josef Beran složil slib věrnosti republice a podepsal prohlášení, že nebude vykonávat úřad pražského arcibiskupa.⁵⁹ O Beranově pobytu se lidé brzy doslechli a začali jej často navštěvovat. Z tohoto důvodu byl na rozhodnutí představitelů KSČ v květnu 1964 opět převezen do vesnice Radvanov v okrese Tábor. Zde obdržel arcibiskup Beran doporučený dopis z vatikánského Státního sekretariátu s datem 10. ledna 1965, kde mu bylo oznámeno, že v nejbližší konsistoři, která proběhne 22. února 1965, budou jmenováni papežem Pavlem VI. noví kardinálové a mezi nimi i monsignor Josef Beran.⁶⁰

Mezi tím následovala mnohá jednání mezi Československou vládou a Vatikánem v letech 1963-1965. Hovořili zde zejména o dalším osudu Josefa Berana, o církevním tisku, apoštolském uspořádání a obsazení diecézí, o situaci řeckokatolické církve, o uspořádání administratury v Českém Těšíně či o uvězněných biskupech. U většiny diskutovaných bodů ale nedospěli ke shodě.⁶¹ Zásadního souhlasu ale nebylo dosaženo ani na dalších třech setkáních ve dnech 16. a 28. listopadu na Zbraslavi, 11. až 18. listopadu 1964 v Římě, 5. až 12. února 1965 opět v Římě. Ke shodě došlo až 18. února 1965, kdy obě delegace podepsaly dokument o odchodu arcibiskupa Josefa Berana společně s Agostinem Casaroli 19. února 1965.⁶²

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 19.

⁵⁸ Srov. CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*, s. 136.

⁵⁹ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 270.

⁶⁰ Srov. CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*, s. 139.

⁶¹ Srov. KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*, s. 20.

⁶² Srov. Tamtéž, s. 23-30; 33.

Arcibiskup Josef Beran byl převezen do Prahy 17. února 1965, kde mu bylo oznámeno zástupci vlády datum odjezdu do Říma. Tento rozhovor popisoval arcibiskup Josef Beran ve svých vzpomínkách: „*Odpověděl jsem, že nemám nic připraveno, ani cestovní pas. Řekli, abych si nedělal starosti, že je vše připraveno. Pak se mne zeptali: ‚A jak dlouho byste chtěl zůstat v Římě?‘ Odpověděl jsem výslovně: ‚Pouhé tři týdny.‘*“⁶³ Československá státní bezpečnost též zabránila Beranovi rozloučit se se svojí zestárlou sestrou.⁶⁴ Josef Beran se domníval, že se ještě někdy vrátí do své rodné země. Později se od Agostina Casaroliho dozvěděl, že návrat do Československa mu již nebude umožněn. Pro arcibiskupa Josefa Berana to jistě nebylo snadné rozhodnutí. Kdo by chtěl na dobro opustit svoji rodnou zem? Byla to jistě jeho velká osobní oběť.

Dne 18. února 1965 byl současně František Tomášek jmenován apoštolským administrátorem, kdy složil slib věrnosti republice s Vatikánem požadovaným dodatkem „vykonávat úřad, jak se sluší a patří apoštolskému administrátorovi“ s ujištěním a snahou nezklamat také důvěru ministra Kahudy.⁶⁵

1.4.2. Odchod Josefa Berana do Říma

V odpoledních hodinách 19. února 1965 odletěl arcibiskup Josef Beran v doprovodu monsignora Agostino Casaroliho a vatikánského diplomata Bongianina do Říma. Opouštěl svou zemi s malým kufrem prádla a několika knihami. Po příletu do Říma jej přivítal monsignor Pasquale Macchi, osobní sekretář papeže. Jeho cesta poté vedla k papežské koleji Nepomucenu, místu určenému pro české bohoslovce, které si vybral za svůj domov. Po několika dnech ho přijal papež Pavel VI. k soukromé audienci, neboť se velmi zajímal o jeho život v internaci i jeho rodné zemi. Papež mu poděkoval za jeho rozhodnutí dobrovolně opustit svou zemi. Na znamení úcty přijal Beran od papeže náprsní kříž. Beran papeži poděkoval za vřelé přijetí a jmenování kardinálem, které věřící v jeho zemi přijali s velkou radostí.⁶⁶

Papež Pavel VI. poté jmenoval nové kardinály společně s Josefem Beranem, kterému přidělil titulární kostel – baziliku sv. Kříže na Flaminijské cestě a jako jedinému se mu

⁶³ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 288.

⁶⁴ Srov. CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*, s. 141.

⁶⁵ Srov. KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*, s. 37.

⁶⁶ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 303; 305.

dostane mimořádné pozornosti od papeže Pavla VI., který jej při přistoupení k papežskému trůnu srdečně objal.⁶⁷ Tato reakce vyvolala u věřících v bazilice nadšený potlesk. Papež se o této události poté zmínil při své promluvě: „*Při liturgických projevech není sice dovoleno, aby se věřící obraceli potleskem na jednotlivé osoby, ale v tomto případě jste udělali dobře, že jste takovým způsobem projevíli úctu kardinálu Josefu Beranovi. Je to kněz, který si takových mimořádných projevů plně zaslouží za to, co pro církev vykonal a vytrpěl.*“⁶⁸

Kardinál Josef Beran se ujal své funkce v Římě a stal se též členem Kongregace svátostí, koncilu a obřadů.⁶⁹ Jeho sekretáři se stali významní dva čeští teologové Jaroslav Škarvada a Karel Skalický. Kardinál Josef Beran neznal odpočinek, přijímal všechna pozvání, návštěvy, světil základní kámen nového učiliště, kostela a nové zvony. Objevoval se také v rozhlase Vatikán, kde promlouval ke svým krajanům ve světě, zejména před svátky Panny Marie. Hlásal Kristovo slovo, lásku a odpuštění pro všechny, kdo jej poslouchali.⁷⁰ Připravoval se na zasedání čtvrtého zasedání II. vatikánského koncilu, kterého se i zúčastnil. Myslel zejména na otázku svobody myšlení a svobody náboženství v souvislosti s jeho pobyty v koncentračním táboře Dachau a v komunistické internaci. Projev Josefa Berana tak měl veliký dopad na samotný sněm, neboť upírání práva na svobodu svědomí bylo hlavní překážkou k nastolení míru na celém světě.⁷¹ Kardinál Josef Beran též požadoval osvobození všech vězněných kněží a laiků, stejně tak i umožnění společného života duchovním řádům a kongregacím. Beranovo vystoupení tak zvrátilo snažení některých koncilních otců, kteří se snažili zmírnit deklaraci o náboženské svobodě. Podle Aleše Opatrného šlo o nejslavnější vystoupení jednoho z našich kardinálů na koncilu.⁷² Kardinál Josef Beran se na sněmu také poprvé osobně setkal s biskupem Františkem Tomáškem, se

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 306.

⁶⁸ SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*, s. 227.

⁶⁹ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 306.

⁷⁰ Srov. SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*, s. 226.

⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 228.

⁷² Srov. OPATRNÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 39.

kterým se předtím nikdy nesetkal.⁷³ Po koncilu dostával kardinál Josef Beran mnohá pozvání k návštěvám od krajanů ze zahraničí, kteří mu projevovali úctu. V roce 1967 přijíždělo za kardinálem Josefem Beranem i mnoho návštěv z Československa, kteří své návštěvy v Nepomucenu raději tajili.⁷⁴ Kardinál Josef Beran také založil v Římě na pomoc poutníkům významné České náboženské středisko Velehrad. Zasadil se rovněž o zahájení příprav ke kanonizaci blahoslavené Anežky České.

V roce 1968 byla kardinálu Josefu Beranovi diagnostikována rakovina. Musel se tak v polovině roku 1968 podrobit operaci ve Stuttgartu. Po operaci se ukázalo, že jeho zdravotní stav je mnohem vážnější. Byl tak převezen do Říma, kde lékaři konstatovali další metastázy.⁷⁵ Kardinál Josef Beran byl též hluboce zasažen v roce 1969 smutnou zprávou, že se v Československu dobrovolně upálil Jan Palach. Papež Pavel VI. věděl a chápal, že Československo čeká na prohlášení kardinála Josefa Berana. Napsal tedy pro Josefa Berana v jeho zastoupení text k oběti Jana Palacha, který mu zanesl do Nepomucena sám Agostino Casaroli. Kardinál Josef Beran s vypětím zbývajících sil přečetl poté své poslední poselství ke svému národu ve Vatikánském rozhlase, kde neschválil Palachův čin, ale vyzdvihl jeho ideály.⁷⁶ Dne 17. května 1969 kardinál Josef Beran zemřel. Byl uložen mezi hroby papežů Pia XI. a Pia XII. v chrámu sv. Petra a stal se tak jediným Čechem, který byl na tomto místě pohřben, protože komunistická vláda v Československu neumožnila jeho převoz těla zpět do jeho rodné vlasti. Kardinálu Josefu Beranovi se dostalo v jeho vlasti uznání až po pádu komunistického režimu, kdy mu byl v roce 1991 udělen Řád T. G. Masaryka I. třídy in memoriam.

V lednu 2018 povolil papež František převoz ostatků v souladu s poslední vůlí Josefa Berana do Česka. Být pohřben v Česku bylo jeho posledním přáním. Dne 23. dubna 2018 byly uloženy ostatky kardinála Josefa Berana v katedrále sv. Víta na Pražském hradě.⁷⁷

⁷³ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, s. 320.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 329.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 329; 335.

⁷⁶ Srov. SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*, s. 234.

⁷⁷ EMAN, Stanislav. Známe datum převozu ostatků kardinála Berana do ČR. *Církev.cz* [online]. 6. 3. 2018 [cit. 2019-12-21]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180306zname-datuum-prevozu-ostatku-kardinala-berana>

2. Proměny papežství na II. vatikánském koncilu do roku 1967

2.1. Papež Jan XXIII.

Příchod papeže Jana XXIII. (1881-1963) znamenal významný obrat v dějinách katolické církve. Původně byl zvolen jen jako přechodný papež, ale již brzy se ukázalo, že se stal papežem přechodu, a to kvůli svému osobitému stylu a přístupu, kterým se zcela odlišil od všech předchozích papežů, čímž také otevřel cestu církvi do budoucnosti. To potvrdila i skutečnost, že „*v charismatické bezstarostnosti se tak papež vzdal starých tradic, obdařil církev novým obrazem papežství a otevřel její okna a dveře odděleným bratřím ve východní církvi i na Západě.*“⁷⁸

Papež Jan XXIII., vlastním jménem Angelo Giuseppe Roncalli se narodil v chudé, početné rolnické rodině 25. listopadu 1881 v Sotto il Monte u Bergama. „*V roce 1895 přijme nižší svěcení tzv. tonzuru a je poslán ke studiu do Říma. Je povolán i k výkonu vojenské služby a to k 73. pěšímu pluku se sídlem v Bergamu, kde dosáhne hodnosti seržanta. V roce 1903 se vrátí ke studiím do Říma, kde obhájí doktorát z teologie a v roce 1904 je vysvěcen na kněze.*“⁷⁹

Místo studia kanonického práva byl Angelo Roncalli poslán roku 1905 do Bergama, kde se stal profesorem kněžského semináře v Bergamu, ale i biskupským sekretářem monsignora Giacoma Marie Radini-Tedeschiho, od kterého se „*naučil, jak snášet nejenom rány při práci pro církev, ale i ta bolestivější poranění pocházející od církve samotné, od méně osvícených služebníků oltáře.*“⁸⁰ V období 1. světové války (1914-1918) byl povolán do zbraně jako seržant v lazaretu, později je jmenován vojenským kaplanem. Po válce se vrátil do Bergama, odkud pocházel, ale poté byl povolán papežem Benediktem XV. do Říma, který ho jmenuje ředitelem Papežského misijního díla pro celou Itálii (1921-1925).⁸¹

V roce 1925 byl papežem Piem XI. vysvěcen na biskupa a zároveň jmenován apoštolským nunciem v Bulharsku na období 1925-1934, kde se projevilo jak jeho

⁷⁸ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Zvon, 1995. s. 277.

⁷⁹ AGASSO, Domenico st. – AGASSO, Domenico ml. *Papež Jan XXIII*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. s. 10-11.

⁸⁰ Tamtéž., s. 12.

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 13.

diplomatické nadání, tak i schopnosti při seznamování se pravoslavnou církví, které Angelo Roncalli také poskytl pomoc po velkém zemětřesení v roce 1928.

V Assisi 25. října 1930 byl uzavřen katolický sňatek mezi bulharským carem Borisem III. a Janou Savojskou, dcerou italského panovníka Viktora Emanuela III., ale z vnitropolitických důvodů nebyly carem dodrženy podmínky římskokatolického obřadu. Po návratu do Bulharska totiž car opakoval svatební obřady v Sofii v pravoslavné katedrále, což vyvolalo odpor Vatikánu, který však nemohl oslovit panovníka přímo. Vše se ale obrátilo proti Angelovi Roncallimu, který byl v roce 1934 přeložen jako apoštolský nuncius Řecka a v letech 1943-1944 Turecka.⁸² Získal zde nové diplomatické zkušenosti, ale i přízeň a vděčnost u mnoha muslimů, židů a východních křesťanů. Z tohoto období si poznamenal ve svém deníku: „*Nadchází čas největšího pokání pro celý svět. Je na místě, aby biskupové a kněží na sebe brali toto pokání jako první. Podobně jako svatý Karel Boromejský a kardinál Frederico v dobách pohrom: kráčeli bosí s provazem kolem krku a s kajícím pásem kolem boků a nesli přitom znamení Kristova kříže.*“⁸³ Po vypuknutí 2. světové války se též angažoval při pronásledování židů, mnohých válečných zajatců a pohřešovaných.

Francouzská vláda se v průběhu let nepěkně zachovala k mnoha francouzským biskupům, mnozí byli považováni za zkompromitované. Svatý stolec proto v roce 1944 jmenoval dosud nevýznamného Angela Roncalliho apoštolským nunciem pro Francii. Díky jeho působení „*odchází v červenci 1945 pouze několik zkompromitovaných biskupů, což se pokládá za úspěch vatikánské politiky.*“⁸⁴ Během svého pobytu v Paříži se „*zvláště staral o německé zajatce, založil zajatecký seminář v Chartres a podporoval francouzskou dělnickou misii.*“⁸⁵ Postupně si získal díky své dobrotě a lidskosti oblibu nejen u dělníků, ale i v celé Francii. Začátkem roku 1953 byl jmenován kardinálem a stal se také benátským patriarchou (1953-1958), kde se staral o duchovní správu.

Díky těmto získaným zkušenostem z misíí „*viděl svět takový jaký je – vnímal jeho moderní dynamiku a zároveň to, že mimocírkevní prostředí není žádným peklem, že lidé mimo církve nejsou lidožrouti.*“⁸⁶

⁸² Srov. Tamtéž, s. 14.

⁸³ Tamtéž, s. 15.

⁸⁴ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 127.

⁸⁵ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Zvon, 1995. s. 277.

⁸⁶ PETRÁČEK, Tomáš – BEDŘICH, Martin. *Naděje v dějinách*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2020. s. 91.

2.1.1. Angelo Roncalli zvolen papežem

Dne 9. října 1958 zesnul papež Pius XII., který po dobu 19 let vedl církev. Konkláve bylo zahájeno v sobotu 25. října 1958 a účastnilo se ho jen 53 kardinálů, jelikož Pius XII. jmenoval v poslední době minimum kardinálů. V úterý 28. října 1958 byl pak nečekaně zvolen v 11. kole kardinál Angelo Roncalli ve vysokém věku 77 let, kdy pro mnohé představoval papeže na přechodnou dobu, ale brzy se ukázalo, že šlo o užitečnou volbu. Všechny záhy překvapil volbou svého jména Jan XXIII., které v minulosti nosil proslule známý vzdoropapež trojpapežství.⁸⁷ Jeho odpověď však všechny překvapila: „Protože Jan bylo jméno mého otce“.⁸⁸ Všechny pochyby se pak záhy rozplynuly po jeho projevu 4. listopadu 1958, kde prokázal svoji pevnou vůli a odhodlání ke změně: „Mýlí se ti, kdo v papežově osobě hledají státníka, diplomata, učenca, organizátora života lidského kolektivu anebo člověka, jehož mentalita je otevřena veškerým formám pokroku moderního života. Bereme si především a zvláště k srdci úkol pastýře celého stáda.“⁸⁹

Po svém zvolení se Jan XXIII. neukázal pouze zástupu na Svatopetrském náměstí, ale stal se prvním papežem, který se ukázal celému světu v televizi. Byl úplně jiný než předchozí papež Pius XII. Jeho vlastnostmi byla přímost, upřímnost, pružnost. Byl označován jako „papež všech“ nebo též „papež míru“. Stal se velmi otevřeným a komunikativním, proto skoncoval s uzavřeností Vatikánu. „Stýkal se s římským lidem, navštěvoval římské sirotčince a nemocnice, celé hodiny strávil v hovoru s vězni věznice Regina Coeli a konal bohoslužby ve farnostech římské periferie.“⁹⁰ Objevovaly se tak otázky, jestli to není pohoršlivé, že papež mluví s vězni. Tímto krokem ukázal svůj prostý, moudrý a srdečný přístup pro všechny lidi. „Byl to člověk skutečné hluboké víry, který každý den četl evangelia.“⁹¹ K vězňům totiž promlouval ne jako nejvyšší pontifik, ale jako starší bratr: „Tak jsem tady, abyste mne mohli vidět a abych se zase já mohl podívat zase na vás, aby moje srdce mohlo být nablízku těm vašim.“⁹² Svým projevem tak vězně nejen povzbudil, ale ukázal jim naději, že mohou žít lépe a jinak.

⁸⁷ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 128

⁸⁸ AGASSO, Domenico st. – AGASSO, Domenico ml. *Papež Jan XXIII.*, s. 8.

⁸⁹ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. s. 421.

⁹⁰ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 278.

⁹¹ PETRÁČEK, Tomáš – BEDŘICH, Martin. *Naděje v dějinách*, s. 91.

⁹² AGASSO, Domenico st. – AGASSO, Domenico ml. *Papež Jan XXIII.*, s. 20.

Papež překvapoval i tím, že si nepřál, aby jedl u stolu sám, a mohli s ním stolovat jeho spolupracovníci, např. sedával u stolu se svým sekretářem.⁹³

Papež Jan XXIII. stále více myslel na to, co sjednocuje, než na to, co dělí. Jeho zkušenosti ho vedly k přesvědčení, že církev potřebuje vnitřní obnovu. Na svátek obrácení sv. Pavla 25. ledna 1959 slavil papež Jan XXIII. v římské bazilice sv. Pavla za hradbami mši svatou. Po mši svaté vstoupil papež do zeleného sálu, kde na něho čekalo 17 kardinálů, kterým řekl: „*Vyhlašujeme před vámi, jistě nikoli bez pohnutí a rozechvění, ale zároveň s pokorou a odhodlaností, rozhodnutí slavit dvě velké události, totiž diecézní synodu pro Město a ekumenický koncil pro celou všeobecnou církev.*“⁹⁴ „*Papež také rozhodne 14. července 1959, že koncil se bude nazývat Druhý vatikánský, a že není pouze dokončením prvního.*“⁹⁵ Jan XXIII. tvrdil, že myšlenka svolat koncil se zrodila již během rozhovoru s kardinálem Tardinim 20. ledna 1959.⁹⁶

Plánovaná římská diecézní synoda proběhla v lednu během jednoho týdne roku 1960, zabývala se přizpůsobením duchovní správy a stávajícímu způsobu života v Římě. Byly zde tak „*schváleny předem připravené kánony ve zcela piánském duchu uchování daného stavu, včetně kanonických trestů pro kněze, který se provinil návštěvou kina nebo veřejné plovárny.*“⁹⁷ Zároveň v roce 1960 vyšlo „*nejvýznamnější dílo k přípravné fázi koncilu, a to kniha švýcarského teologa Hanse Künga, Koncil a znovu sjednocení církve.*“⁹⁸

V církevní správě římské kurie se tak papež Jan XXIII. „*vrátil k zásadě kolegiality a prováděl decentralizaci. Biskupům byly svěřovány celocírkevní úkoly, kardinálské kolegium bylo velmi rozšířeno nad počet 70 příbráním čtyných biskupů. Jeho cílem pak bylo přizpůsobení metod duchovní správy v diecézích a v rádech, zvláště pak v misiích, byly zřizovány domácí hierarchie a v misijní práci se skončilo s europesimismem.*“⁹⁹

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 23.

⁹⁴ AGASSO, Domenico st. – AGASSO, Domenico ml. *Papež Jan XXIII.*, s. 26.

⁹⁵ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 129.

⁹⁶ Srov. PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 50.

⁹⁷ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 128.

⁹⁸ Tamtéž, s. 129.

⁹⁹ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 278.

Papež též kladl důraz na ekumenismus, kdy „*hovořil o společném hledání jednoty, proto založil sekretariát pro jednotu křesťanů a podřídil jej kardinálu Beovi.*“¹⁰⁰

2.1.2. Zajímavé události kolem papeže v roce 1960

Za zajímavou událost je považováno pondělí 17. října 1960, kdy se ve Vatikánu objevila skupina asi 130 lidí z Izraele, kteří přišli poděkovat za svou záchranu, jelikož v době 2. světové války se po Středozemním moři plavila loď s židovskými dětmi, ale naštěstí změnila směr plavby, a to díky apoštolskému nunciovi Angelo Roncallimu.¹⁰¹ Roncalli je přivítal slovy Josefa egyptského: „*To jsem já váš bratr.*“ Tím vyjádřil, že sice přetrvává „*odlišnost mezi tím, kdo přijímá Starý zákon, a tím, kdo k němu přidává Nový zákon. Tato odlišnost ale nesmí zastíňovat bratrství, neboť všichni jsme synové jednoho Otce.*“¹⁰² Na toto téma později navázala *Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím (Nostra aetate)* vyhlášená Pavlem VI. 28. října 1965.

Poprvé po téměř jednom tisíciletí předsedal také papež liturgii v byzantském ritu, a to ke cti sv. Jana Zlatoústého 13. listopadu 1960 ve Svatém Petru, kde zazněly liturgické zpěvy ve staroslověnštině a čtení v řeckém, ukrajinském a arabském jazyce.¹⁰³

Za zajímavost se považuje i fakt, že papeže navštívil anglikánský arcibiskup z Canterbury Goffrey Fischer, kdy naposledy se tak stalo v 16. století, kdy do Říma přicestoval Thomas Cranmer. Předmětem jejich rozprav byly vzpomínky, duchovní konverzace, projevy zdvořilosti a přívětivosti.¹⁰⁴ Papež Jan XXIII. je také autorem encyklik *Ad Petri cathedram* (1959); *Mater et Magistra* (1961); *Aeterna Dei sapientia* (1961) a *Pacem in terris* (1963).

Dne 3. června 1963 umřel papež Jan XXIII. na rakovinu ve svém příbytku v Apoštolském paláci ve Vatikánu. Po smrti papeže Jana XXIII. se v Neapoli roku 1966 na prahu smrti ocitla jedna řeholnice, sestra Kateřina Capitani z Kongregace sv. Vincence z Pauly. Sloužila v dětské nemocnici Rina Ravaschieri, kde ji nečekaně postihlo silné krvácení z úst, které když ustalo, se objevovalo znovu po dobu několika dní. Odborník Giuseppe Zannini ji oznámil, že trpí nevléčitelnou nemocí. Za její uzdravení se modlila sestra Adéla a vzývala o přímluvu otce Jana, kdy nemocná

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 278.

¹⁰¹ Srov. AGASSO, Domenico st. – AGASSO, Domenico ml. *Papež Jan XXIII.*, s. 42.

¹⁰² Tamtéž, s. 42.

¹⁰³ Srov. Tamtéž, s. 42.

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž, s. 44-45.

Kateřina se náhle uzdravila, což doložil profesor Zannini. Tento zázrak se stal pak počátkem beatifikačního procesu.¹⁰⁵ V roce 2000 ho papeř Jan Pavel II. prohlásil za blahoslaveného.

V roce 2014 papeř Frantiřek prohlásil Jana XXIII. společně s Janem Pavlem II. za svatého. Na obou kanonizacích bylo cosi nového. Papeř Frantiřek u Jana XXIII. vynechal nezbytný druhý zázrak a u Jana Pavla II. se udál celý proces svatořečení již za 9 let, kdy jiní pontifikové na něho čekali celá staletí. Důvodem bylo, že papeř Jan XXIII. svolal historický II. vatikánský koncil, jehoř cílem bylo reagovat na potřeby moderní doby, a Jan Pavel II. přispěl k pádu komunistických režimů ve východní a střední Evropě.

2.2. Papeř Pavel VI.

Vlastním jménem Giovanni Battista Enrico Antonio Maria Montini se narodil 26. zář 1897 v městečku Consesio u Brescie do bohaté a zbořné rodiny, která ho velmi ovlivnila. Velký duchovní vliv měl na něho kněz Giulio Bevilacqua (1881-1965), kterého v roce 1965 jmenoval kardinálem. Od mládí měl Montini zdravotní problémy po fyzické stránce, dokončil středořkolská studia v jezuitské koleji v Arici nedaleko Brescie, kde cítil povolání ke kněžství.¹⁰⁶

Svá teologická studia neprořil v kněžském semináři kvůli svému zdraví, přesto navštěvoval přednášky v Římě, a i tak obdržel kněžské svěcení 19. května 1920. Díky svému zdravotnímu stavu se jeho novým pracoviřtem stal od ř 1924 Státní sekretariát Jeho Svatosti, díky kterému poznal zákulisí fungování římské kurie. V roce 1937 byl zde pak jmenován státním podsekretářem. Po nástupu papeře Pia XII. byl „pověřován během 2. světové války diplomatickými úkoly, např. měl v roce 1942 u spojenců zjistit, do jaké míry bude možné uzavřít mír s Itálií bez poškození suverenity země. Zařije i důsledky války, když společně s papeřem Piem XII. spěchal k bazilice sv. Vavřince po spojeneckém bombardování Říma 19. července 1943.“¹⁰⁷ V roce 1944 byl poté pověřen vedením vnitrocírkevních záležitostí státního sekretariátu. Po 2. světové válce rozvíjel diplomatické aktivity, ale „díky vztahům s italskou politickou levicí, kvůli které musel opustit post ve Státním sekretariátu. Překvapení

¹⁰⁵ Srov. Tamtéř, s. 76-77.

¹⁰⁶ Srov. ŠEBEK, Jaroslav – CASAROLI, Agostino. *Papeř Pavel VI. - člověk dialogu*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2019. s. 9.

¹⁰⁷ Tamtéř, s. 10.

nastane 3. listopadu 1954, kdy papež Pius XII. Montiniho jmenuje Milánským arcibiskupem. Jeho jmenování je tak považováno za čestné vyhnanství.¹⁰⁸ Tímto vyhnanstvím získal vedle diplomacie i praktické zkušenosti v oblasti pastorače. Kardinálem byl jmenován až na konci roku 1958 papežem Janem XXIII.

2.2.1. Montini zvolen papežem

Po smrti Jana XXIII. 3. června 1963 panovaly obavy, aby nebyl koncil zastaven. Proběhlo tak nové konkláve, kdy po 6 kolech byl zvolen 21. června 1963 kardinál Montini, který přijal jméno Pavel VI. „Podle kardinálů si nový papež volbou jména apoštola národů vybral cestu otevření církve světu a současně cestu širokého dialogu. Církevní historik Josef Gelmi též upozorňuje na fakt, že nechtěně výběrem tohoto jména navázal papež na zastánce protireformace Pavla IV. a Pavla V.“¹⁰⁹

Pavel VI. se také stal posledním papežem, který byl slavnostně korunován tiárou, symbolem papežské moci, 30. června 1963. Následně 13. listopadu 1964 se této tiáry vzdal a výnos z jejího prodeje věnoval chudým. Tiára z této korunovace byla uložena v chrámu Neposkvrněné Panny Marie ve Washingtonu.¹¹⁰

Pavel VI. „dá také jasně najevo, že koncil bude pokračovat, tím, že ohlásí termín druhého zasedání koncilu na 29. září 1963. a provede některé organizační změny, kdy např. jmenuje čtyři moderátory pro koncil.“¹¹¹ Papež Pavel VI. byl také rozhodnut navázat na linii svého předchůdce Jana XXIII. Pověřil i komisi přepracováním církevního práva z roku 1917 (nový Kodex kanonického práva byl vydán až v roce 1983). Druhý vatikánský koncil poté dovedl do úspěšného konce.

Za jeho působení se také „sejde pět zasedání biskupských synod, jejichž vznik podnítil v době konání II. vatikánského koncilu 15. září 1965. První jednání biskupské synody, tedy poradního orgánu papeže ve všech církevních záležitostech (asi 250 členů), se sešlo od září do října 1967, kdy významné byly pak dvě synody konané v roce 1969 a 1971.“¹¹² Od té doby se schází pravidelně ve dvou až tříletých intervalech (zasedání 3-4 týdny). Pavel VI. také „v roce 1966 navrhne všem biskupům, aby po dovršení 75 let věku podali žádost o odstoupení.“¹¹³

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 11; 58.

¹⁰⁹ ŠEBEK, Jaroslav – CASAROLI, Agostino. *Papež Pavel VI. - člověk dialogu*, s. 12.

¹¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 12.

¹¹¹ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 134-135.

¹¹² ŠEBEK, Jaroslav – CASAROLI, Agostino. *Papež Pavel VI. - člověk dialogu*, s. 14.

¹¹³ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 286.

Za historickou událost je též považováno první setkání hlavy sovětského státu Nikolaje Viktoroviče Podgorného s papežem Pavlem VI. v roce 1967.¹¹⁴

Na konci roku 1969 také vrcholila debata o zrušení povinného celibátu, proti kterému se papež Pavel VI. vymezil, kdy „*např. v prosinci roku 1969 se obrátil v poselství přímo na holandské biskupy a vyzval je k ukončení debat na téma celibátu.*“¹¹⁵

Stal se také velkým kritikem komunistických režimů ve východní Evropě a zejména odsoudil invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968.

V roce 1970 vydal papež též „*nařízení, kdy při dovršení 80. roku věku ztrácejí kardinálové právo volit papeže a již se nesmějí účastnit konkláve. V roce 1972 ustanoví i komisi k revizi východního církevního práva, která by měla uvést ve shodu východní církevní právo se závěry 2. vatikánského koncilu a při tom zachovat věrnost tradici východních církví.*“¹¹⁶

Papež Pavel VI. je také autorem encyklik *Ecclesiam Suam* (1964); *Mense Maio* (1965); *Mysterium Fidei* (1965); *Christi Matri* (1966); *Populorum Progressio* (1967); *Sacerdotialis caelibatus* (1967); *Humanae vitae* (1968) a exhortace *Evangelii Nuntiandi* (1975).

V roce 1975 stihl papež ještě vyhlásit Milostivé léto, které bylo ve znamení usmíření a obnovy. Došlo tak k uvolnění napětí mezi Vatikánem a východním blokem. Začali se však objevovat vlny násilí, které byly předzvěstí dnešního terorismu, zejména v Itálii. Papež byl proto hluboce zasažen únosem a vraždou svého blízkého přítele, ministerského předsedy Alda Mora.¹¹⁷

Papež Pavel VI. zemřel na infarkt myokardu 6. 8. 1978 ve věku 80 let v papežské rezidenci v Castel Gandolfu. „*Byl hodnocen a ceněn jako papež míru, který v časech pronikavých změn řídil církev s velkou rozvážností.*“¹¹⁸

V roce 1993 byl zahájen proces jeho blahorečení. V roce 2012 byl Pavel VI. prohlášen Benediktem XVI. za Ctihodného. Blahorečení Pavla VI. se pak uskutečnilo 19. října 2014 za pontifikátu papeže Františka na svatopetrském náměstí v Římě a jeho svátek byl stanoven na 26. září. K jeho svatořečení došlo 14. října 2018, a to až

¹¹⁴ Tamtéž, s. 287.

¹¹⁵ ŠEBEK, Jaroslav – CASAROLI, Agostino. *Papež Pavel VI. - člověk dialogu*, s. 14-15.

¹¹⁶ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 287.

¹¹⁷ Srov. HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 434.

¹¹⁸ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 288.

po ohlášení zázraku potvrzeného 26. října 2017 na zasedání lékařské rady i vyhlášky o něm ze 6. března 2018.

Pavel VI. byl na základě zázraku uzdravení plodu z roku 2001 blahořečen a v roce 2014 se odehrálo další zázračné uzdravení připisované jeho přímluvě:

„Jednalo se o nevysvětlitelné uzdravení, kdy Vanna Pironato z Verony i přes velmi rizikové těhotenství, kdy byl ohrožen jak její život, tak život dítěte, plod donosila a narodila v 26. týdnu těhotenství se jí zdravá dcera Amanda Marie Paola. Manželé svěřili toto rizikové těhotenství do každodenní přímluvy Pavla VI. Celý průběh těhotenství je zaznamenám detailně ve zprávě postulátorů svatořečení.“¹¹⁹

2.3. Druhý vatikánský koncil

V současné době funguje katolický episkopát na principu kolegiality, ve které stále působí svátostná skutečnost díky neustálému působení Ducha svatého. Nástupci apoštolů, „biskupové“, neustále udržovali a udržují živou církev díky svému zakladateli Ježíši Kristu. Pomáhala jim nejen víra v Krista, ale i různá rozhodnutí papežů a koncilů, která se stala posilou a nadějí v životě církve. Je třeba si tedy položit otázku, jaký význam měl koncil pro církev, a co je jeho poselstvím dnes?

Koncil je shromážděním všech vyšších nositelů jurisdikce (členů oprávněných hlasovat) za účelem výkonu nejvyšší učitelské a zákonodárné moci společně s papežem a pod jeho vedením. Definitivní závaznost mají závěry koncilu jen tehdy, byly-li papežem potvrzeny a zveřejněny z jeho příkazu. Pouze papež může svolat koncil a jen on nebo jeho pověřenec mu předsedá a také stanovuje projednávaná témata a jejich pořadí. Může koncil odročit, přerušit a rozpustit. Papež však může být klidně proti koncilu a zasahovat proti usnesením koncilu, nebo jich přinejmenším nedbat. To vše se projevilo i na II. vatikánském koncilu.¹²⁰

Druhý vatikánský koncil tak patřil k nejvýznamnějším událostem světové církve ve 20. století. Stal se jednak mimořádnou událostí v dějinách církve, ale byl i ukázkou usilovné práce mnohých biskupů, odborníků a též s působením Ducha svatého. Druhý vatikánský koncil tak „překonává všechny dosavadní koncily, a to důkladnou přípravou, počtem koncilních Otců, účastí pozorovatelů jiných církví a náboženských

¹¹⁹ TETIVA, Tomáš. Bude Pavel VI. brzy svatým? Kardinálové potvrdili zázrak. *Církev.cz* [online]. 12. 12. 2018 [cit. 2019-11-08]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180212bude-pavel-vi-brzy-svatym-kardinalove-potvrdili-zazrak>

¹²⁰ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*, s. 33-34.

společností i probíranými tématy a budí obdiv svobodou projevu při diskusi a téměř jednomyslným schválením všech dokumentů. ¹²¹

Můžeme si klást otázku, proč tomu tak bylo? Důvodem se stalo mnoho historických událostí, které ovlivnily roli a život církve ve společnosti. Především vztahem mezi papežstvím a koncily, které lze v průběhu dějin rozdělit na tři rozdílné epochy, kdy do prvních osmi koncilů papežové nezasahovali a ani je nesvolávali. Mezitím proběhlo Velké schizma roku 1054, které způsobilo rozdělení východu a západu, kdy ke změně došlo až v závěru II. vatikánského koncilu 7. prosince 1965, kde papež Pavel VI. společně s konstantinopolským patriarchou Athenagorasem vzájemnou exkomunikaci sňali. *Ke změně dojde v roce 1075, kdy papež Řehoř VII. v Dictatus Papae stanoví, že pouze papež má právo svolat řádný a platný ekumenický koncil. Druhá fáze začíná tak svoláním koncilu do Říma papežem Kalixtem II. v roce 1123, kde se účastní tři sta západních biskupů, jde ale spíše o tradiční synodu. Třetí fáze je komplikovaná díky konciliárnímu hnutí, které má mnoho podob a snaží se vyřešit vleklou krizi dvoj- a troj-papežství (1378-1449).*¹²² Tuto krizi měl vyřešit reformní Tridentý koncil (1545-1563). Ten zareagoval na vznik protestantství tím, že se vymezil proti reformaci katolickou naukou o spáse a ospravedlnění, svátostech a biblickému kánonu. Sjednotil ale liturgii v římské církvi s výhradní formou římského ritu, což se změnilo až vydáním misálu Pavla VI. v roce 1970.

Do dějin církve pak neblaze zasáhla Velká francouzská revoluce (1789-1799), při které došlo téměř k zániku církve ve Francii a jež svým vlivem působí na mnoho zemí Evropy, díky kterému ztratila církev svůj vliv ve společnosti. Na Francouzskou revoluci navázal vznik moderny, tedy rozvoje vědy a techniky (parní stroj, medicína, aj.), který způsobil postupnou sekularizaci ve společnosti.

Celé období moderny je pak v dějinách katolické církve nazýváno dobou tzv. „piánské“ epochy (od Pia VI. do Pia XII. 1775-1958). K moderně se poté postavila katolická církev vznikem „ultramontanismu, který se vyrovnává s problémem, jak zabránit revoluci a udržet politickou a sociální stabilitu: ve společnosti není možné udržet řád bez náboženství, není pravého náboženství mimo katolicismus, není katolicismu bez papežství a papežství nemůže vykonávat svoji moc bez potvrzení

¹²¹ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*. Praha: Vyšehrad, 2016. s. 11.

¹²² Tamtéž, s. 123.

absolutní a svrchované papežské autority.“¹²³ To se projevilo v roce 1854, kdy papež Pius IX. poprvé vyhlásil *dogma o Neposkrvněném početí Panny Marie*, což poté potvrdil I. vatikánský koncil (1869-1870), kde byly vyhlášeny papežský jurisdikční primát a papežská neomylnost. Tím, že zahájení koncilu probíhalo v chrámě sv. Petra ve Vatikánu, byl označen jako „vatikánský koncil“, nebyl však dokončen. Rozvoj katolické církve byl poté zastaven díky první a druhé světové válce a nástupem totalitních režimů v mnoha zemích Evropy, ale i světa.

„Zkušenosti koncentračních a zajateckých táborů formovaly jednu generaci katolických kněží, kteří se tam setkali nejen mezi sebou, ale také s ateisty, liberály, socialisty a protestanty. Museli spojit své síly, aby nepodlehli nacistické a později komunistické hrozbě. Někteří to ale nezvládli a spolupracovali s levicí v odborech s posláním dělnických kněží či v politice.“¹²⁴

Nezanikla však myšlenka na svolání nového koncilu. Objevuje se již u Pia XI. v encyklice *Ubi arcano* roku 1922 a obdobně u papeže Pia XII. V období od roku 1948-1951, kdy si alespoň splnil své dva cíle, kdy vyhlásil *dogma o Nanebevzetí panny Marie* (1. listopadu 1950) a vyslovil se k doktrinálním otázkám v encyklice *Humani generis*¹²⁵ (s podtitulem „O některých falešných názorech, které podkopávají základy katolické nauky“) vydané 12. srpna 1950. Myšlenky této encykliky byly pak hojně citovány v dokumentech II. vatikánského koncilu, ale i v encyklikách Pavla VI. a Jana Pavla II.

Druhý vatikánský koncil tak přinesl něco úplně nového, kdy „*motivací a cílem papeže Jana XXIII. a většiny koncilních Otců bylo přinést evangelium lidem moderní doby a obnovit církev. Papežové (Jan XIII. a Pavel VI.) se tak přestali chovat jako imperátoři a začali vystupovat jako pastýři, kdy jejich rozhodnutí nabourala stereotypní vnímání církve jako středověkého přežitku a přinesla rozvoj pro laická hnutí, ale i nové teologické myšlení.*“¹²⁶ Druhý vatikánský koncil tak našel odpovědi na problémy moderního světa, stal se příležitostí k sebereflexi církve nad jejím postavením ve světě, což se ukazuje již v úvodu v nejvíce diskutované pastorální konstituci *Gaudium et spes* (o církvi v dnešním světě): „*Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště*

¹²³ Tamtéž, s. 41.

¹²⁴ Tamtéž, s. 121-122.

¹²⁵ Srov. Tamtéž, s. 125.

¹²⁶ Tamtéž, s. 13; 23.

*chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.*¹²⁷

Koncil, který zasedal v letech 1962-1965, měl i zajímavý průběh. Dá se tedy říci, že zde „proběhl boj mezi zastánci změny církevního kurzu, které podporoval papež Jan XXIII., jenž koncil svolal, a z části i papež Pavel VI., jenž koncil dokončil, a mezi zastánci starší linie.“¹²⁸

Šlo tedy o zásadní mezník v uvažování církve, a to zejména v oblasti vlastní reformy s potřebou více se orientovat na Bibli a její studium, umožnit slavit bohoslužby v národním jazyce, mít konstruktivní postoje vůči nekřesťanským náboženstvím, vést dialog s východními církvemi a mít pozitivní vztah k modernímu pokroku, sekulární společnosti, vědě a demokracii.¹²⁹

Během druhého vatikánského koncilu proběhla čtyři kola zasedání, na kterých koncil přijal celkem šestnáct dokumentů, z toho čtyři konstituce (o liturgii (1963), církvi (1964), božím zjevení (1965), církvi v dnešním světě (1965)), devět dekretů (o sdělovacích prostředcích (1963), ekumenismu (1964), katolických východních církvích (1964), misijní činnosti církve (1965), pastýřském úkolu biskupů v církvi (1965), službě a životě kněží (1965), výchově ke kněžství (1965), časové obnově řádového života (1965), apoštolátu laiků (1965)) a tři deklarace (o křesťanské výchově (1965), vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím (1965) a náboženské svobodě (1965)).¹³⁰

Prvním dokumentem koncilu se stala dogmatická konstituce *o liturgii* (1963). Potřebovala již obnovu, a to na základě vzniklého liturgického hnutí, které se pomocí různých příruček snažilo od poloviny 19. století přiblížit liturgii věřícím. Stejně tak Pius XII. roku 1948 ustanovil komisi pro liturgickou reformu.¹³¹ „*Motivací byl návrat k očištěným formám starší liturgie, k jejímu jádru, a její adaptace pro návrat moderního člověka.*“¹³²

¹²⁷ GS 1.

¹²⁸ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 285.

¹²⁹ Srov. Tamtéž, s. 286.

¹³⁰ Srov. PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 82-85.

¹³¹ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 185.

¹³² Tamtéž, s. 185.

Bylo třeba též odstranit jednostrannosti Tridentského koncilu, stejně tak vlivu Prvního vatikánského koncilu, kde byla církev centralizována a byla pod kontrolou papeže, což napravily obě konstituce o církvi (*Lumen gentium* a *Gaudium et spes*).¹³³ Stejně tak se obě konstituce o církvi otevřely otázkám, které církev pomáhá člověku najít jako např. co je člověk, jak se dívat na hřích, v čem je důstojnost člověka, jak se dívat na církev aj.

Roli Písma v životě a učení církve též napravuje dogmatická konstituce *Dei verbum*.¹³⁴ „Církev konečně opustila neoscholastický pohled Zjevení jako předání pouhé sumy informací o Bohu a člověku a vrátila se k původnímu biblickému pojetí sebezjevujícího Boha, čímž ukázala cestu i znovuobjevenému biblickému pojetí inspirace a pravdivosti Bible.“¹³⁵

Velká pozornost koncilu zde náleží i rodině, kulturnímu pokroku, životu politickému, ale též i úsilí o mír a náboženskou svobodu a jednotu národů, kterými se zabývaly jednotlivé dokumenty koncilu.

Po druhém vatikánském koncilu „výnosem z 3. ledna 1966 vytvořil papež Pavel VI. šest nových pokoncilních komisí, pět odborných komisí a ústřední koordinační komisi pro veškerou pokoncilní práci a k výkladu koncilních dekretů.“¹³⁶

Nepovedla se ovšem naplnit všechna očekávání spojená s koncilem. Důvodem se stala „v období 60. – 80. let radikální modernizace společnosti v katolických zemích Evropy, kam přichází blahobyť a konzumní styl života společně s odporem ke všem institucím a snahou emancipovat se od veškeré autority.“¹³⁷ To vše zapříčinilo odklon věřících a stejně tak propad kněžských a řeholních povolání.

„Druhý vatikánský koncil byl sice ukončen 8. prosince 1965, ale týž den koncil začal, stále pokračuje, pokračovat bude, neboť má uskutečňovat to, co bylo vyhlášeno jako usnesení koncilu. Byly to nové Letnice našeho dvacátého století!“¹³⁸

¹³³ Srov. Tamtéž, s. 185.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 186.

¹³⁵ Tamtéž, s. 186.

¹³⁶ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 285.

¹³⁷ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 188.

¹³⁸ BROŽ, Prokop a kol. – VOPŘADA, David. *Mezi historií a Evangeliiem: existence a život církve ve světle II. vatikánského koncilu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. s. 74-75.

3. Vatikán a Československo v roce 1968

3.1. Liturgická reforma po II. vatikánském koncilu v Československu

Hlavním zdrojem liturgické obnovy se stala konstituce druhého vatikánského koncilu o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium* (1963). Konstituce byla rozdělena do sedmi kapitol (Obecné zásady, Eucharistie, Ostatní svátosti, Modlitba hodinek, Liturgický rok, Církevní hudba a Sakrální umění), kdy zejména její první tři kapitoly obsahují teologická východiska a zdůvodnění reformy. Šlo např. o zavedení národního jazyka, důraz na Bibli, kde byla obnovena liturgie slova, vytvořen nový lekcionář, kázání či homilie se stalo povinnou částí nedělních bohoslužeb.¹³⁹ Došlo tak i k výrazné změně v liturgii. Bohatě zdobené kazatelny se v gotických a barokních kostelích staly nepotřebnou dekorací, oltáře se přiblížily čelem k lidu, odpadlo množství ceremonií a úklon před svatostánkem atd.¹⁴⁰

Liturgická reforma po koncilu probíhala, ale velice pomalu a nejednotně v mnoha zemích Evropy. Důvodem bylo, že mnohde setrvala mentalita tridentského koncilu, který do posledního detailu vše předepisoval, např. latinu při bohoslužbě slovem i zpěvem, kněz se držel striktně pravidel, kam se má dívat, co dělat, věřící káral a zastrašoval ze zdobených kazatelen, a když sloužil mši, ostatní věřící nebyli důležití.

Můžeme souhlasit se závěry církevního historika Tomáše Petráčka, že *„cílem druhého vatikánského koncilu tak proto bylo vrátit římskokatolické církvi její předreformační šíři a hloubku, její katolicitu a univerzalitu, odbourat její sebeochromující afekt, osvobodit její kreativní síly, a to rovněž od cenzurování zdrojů inspirace, a napravit jednostrannosti proreformačního vývoje.“*¹⁴¹

3.1.1. Pokoncilní reforma v Československu

Liturgická pokoncilní reforma v Československu probíhala pomalu, jelikož komunisté chtěli mít církevní aktivity pod kontrolou, a tak byla vytvořena jedna celostátní komise. Komisi předsedal biskup trnavský Ambróz Lazík (pro Slovensko) a místopředsedou se stal pražský biskup František Tomášek (pro Čechy a Moravu). Její první ustavující zasedání proběhlo 25. února 1965 v Bratislavě. Celkem měla liturgická

¹³⁹ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. s. 155; 158.

¹⁴⁰ Srov. PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*, s. 124.

¹⁴¹ PETRÁČEK, Tomáš. *Západ a jeho víra: 9,5 teze k dopadům Lutherovy reformace*. Praha: Vyšehrad, 2017. s. 116.

komise přes 30 členů, kdy ze 14 zástupců českých a moravských diecézí bylo 6 agentů státní bezpečnosti. K setkání komise došlo v letech 1965-1967 celkem šestkrát, a to v Bratislavě, Praze, Brně, Trnavě, Olomouci a opět v Praze.¹⁴² Nejvíce se zde ve zmiňovaném období prosazovalo zavedení národního jazyka do liturgie. Liturgickou řečí se tak vedle latiny stala čeština, a to již na první adventní neděli roku 1965.¹⁴³ Česká liturgická komise se tak stala vydavatelem desítek liturgických knih vzešlých z reformy II. vatikánského koncilu. Za jejich vydáním stál zejména Jan Matějka, člen liturgické komise, který byl poté roku 1971 pověřen vedením České liturgické komise.¹⁴⁴ Za Matějkův přínos lze považovat, že „*kryl práci pražské překladatelské skupiny (Bonaventura Bouše, Miloslav Máša, Jan Konzal), která přeložila dodnes většinu užívaných liturgických textů.*“¹⁴⁵ V roce 1968 se komise nesešla. V Československu totiž docházelo k určitému uvolnění od komunistického režimu, k dalšímu setkání došlo až v 70. letech.

3.1.2. Spor o jmenování biskupů v Československu

Po téměř pětiletém jednání mezi Vatikánem a Československem se podařilo dosáhnout též několika malých úspěchů. Zejména vyřešit případ arcibiskupa Josefa Berana, obsadit pražskou arcidiecézi a zrušit internace a věznění všech biskupů.¹⁴⁶ „*Nedošlo však ke zrušení či změně církevních zákonů z října 1949 a obsazení diecézí biskupy.*“¹⁴⁷ Z vězení v několika fázích byli propouštěni také aktivní křesťané, kteří mohli uplatnit své vězeňské zkušenosti pro další činnost církve neveřejně, skrytě.¹⁴⁸

Došlo tak v květnu 1960 k velké amnestii politických vězňů a kněží, byl to např. již zmiňovaný litoměřický biskup Štěpán Trochta, Václav Vaško, břevnovský opat Anastáz Opasek aj. K další amnestii došlo až v roce 1962 a 1965, kdy byl propuštěn např.

¹⁴² Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*, s. 159-161.

¹⁴³ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 275.

¹⁴⁴ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*, s. 168-169.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 169.

¹⁴⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*, s. 49.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 49.

¹⁴⁸ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*, s. 120.

Jan Šilhan, Jan Evangelista Urban, Josef Zvěřina aj. Propuštění se dočkal i Oto Mádr, ale až na základě druhé žádosti o propuštění dne 24. června 1966.¹⁴⁹

Českoslovenští kněží, kteří byli propuštěni z věznic a internací, museli být stále opatrní, jelikož mnoho křesťanů podlehl vlivu komunistického myšlení a stali se součástí církevní kolaborace. Ve všech českých a slovenských diecézích byli státem dosazení kapitulní vikáři, v krajích a na okresech měli komunisté své spojence tzv. církevní tajemníky. Církev byla ovládána úředníky Sekretariátu pro věci církevní ministerstva školství a kultury v čele s Karlem Hružou. Stále zde také působilo prorežimní Mírové hnutí katolického duchovenstva v čele s Josefem Plojharem a jeho tajemníkem Josefem Benešem. Mírové hnutí katolického duchovenstva se tak ustanovilo jako mluvčí církve, ovládalo katolický tisk a Českou katolickou charitu.¹⁵⁰

K obnovení jednání mezi Vatikánem a Československem došlo ve dnech 22. – 28. května 1967 v Praze díky prosbě Československých biskupů, kteří v dubnu žádali Svatý stolec o zajištění správy uprázdněných diecézí.¹⁵¹ Tajemník pro církevní záležitosti Karel Hruža tak navrhl kanovníka Eduarda Olivu z Litoměřic, mocného chráněnce a nebezpečného prorežimního spojence, kdy Československá vláda z jeho jmenování dokonce udělala věc prestiže.¹⁵² Komunistická vláda Československa vatikánské straně navrhovala kompromis, když Vatikán jmenuje Eduarda Olivu biskupem, udělí souhlas k výkonu funkce biskupu Štěpánu Trochtovi, na to ale Vatikán nepřistoupil. Předseda mírového hnutí Josef Plojhar považoval jmenování Eduarda Olivy za zcela zásadní a hrozil ukončením jednání s Vatikánem. Vatikánský diplomat Agostino Casaroli poté návratem 6. června 1967 do Prahy potvrdil zamítavé stanovisko Vatikánu jmenovat Eduarda Olivu biskupem.¹⁵³ Vzhledem ke skutečnosti, že diplomatická jednání nepřinesla žádné výsledky, došli komunističtí představitelé k závěru, že není nezbytné vyvíjet iniciativu k dalšímu jednání s Vatikánem.

3.2. Období pražského jara

V průběhu let 1962-1967 docházelo k rozvoji tzv. „reformního hnutí“. K jeho rozmachu přispěla zejména krize ideologie spojená se sovětskou kritikou Stalina, ale

¹⁴⁹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 42; 46.

¹⁵⁰ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 275-276.

¹⁵¹ Srov. KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*, s. 143-144.

¹⁵² Srov. Tamtéž, s. 144-146.

¹⁵³ Srov. Tamtéž, s. 46-47.

i hospodářská krize (1962-1964), která vedla ke vzniku ekonomické reformy. Vznikaly tak postupně reformní programy, ale i boj o jejich realizaci.¹⁵⁴ „V roce 1967 došlo k největšímu veřejnému konfliktu mezi zastánci a odpůrci reforem, a to na IV. sjezdu spisovatelů 27. - 29. června, zvláště kritika Ludvíka Vaculíka, Ivana Klímy, Václava Havla, Pavla Kohouta a Karla Kosatíka“.¹⁵⁵ Mnoho spisovatelů i kritiků pak bylo na konci září 1967 vyloučeno z KSČ. Zároveň tato událost poukazovala na postupnou krizi režimu.

První tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný několikrát v průběhu let 1966-1967 výstražně varoval před tímto oslabením centralizovaného vedení společnosti a liberalizací. Novotný chtěl tento konflikt rázně vyřešit na prosincové schůzi ÚV KSČ, kdy počítal i s pomocí Moskvy. Prahu proto navštívil ve dnech 8. - 9. prosince 1967 generální tajemník Leonid Iljič Brežněv (1906-1982), který ale po zjištění situace usoudil, že je nutná změna, a proto Novotného nepodpořil.¹⁵⁶ Neřešené problémy ve všech oblastech života české a slovenské společnosti tak postupně vyvolaly krizi i uvnitř předsednictva strany, kde se zformovala opozice vůči vedení prezidenta a prvního tajemníka KSČ Antonína Novotného. Pozice zastánců režimu Antonína Novotného oslabil i díky strahovským událostem.

Snahy o uvolnění komunistického režimu ve státě se odehrávaly i ze strany vysokoškolských studentů, kdy „dva tisíce studentů s heslem „Chceme světlo, chceme více světla“ se vydaly 31. 10. 1967 se zapálenými svíčkami v rukou do centra Prahy, kde protestovali proti opakovaným výpadkům elektřiny na strahovských kolejích. Jejich demonstraci rozehnali na Malé Straně příslušníci tehdejší Veřejné bezpečnosti, kdy nechyběly obušky ani slzný plyn. Studenti byli pronásledováni až do pokojů na kolejích. Někteří studenti byli zatčeni, jiní byli donuceni odejít ze studií. O policejní brutalitě referoval poprvé otevřeně tehdejší tisk. Tvrdé potlačení demonstrace odsoudili akademičtí hodnostáři většiny pražských i řady mimopražských fakult i široká veřejnost. Protest studentů ze strahovských kolejí se tak stal předzvěstí Pražského jara.“¹⁵⁷

¹⁵⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. 5-6.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 6-7.

¹⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 7-11.

¹⁵⁷ Před 40 lety studenti protestovali kvůli elektřině. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, 2007, 29. 10. 2007 [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-22313750-pred-40-lety-studenti-protestovali-kvuli-elektrine>

Ve dnech 3. - 5. ledna 1968 proběhla rozhodující schůze ÚV KSČ, kde předsednictvo odvolalo z vedení strany Antonína Novotného a do funkce prvního tajemníka jmenovalo Alexandra Dubčeka (1921–1992)¹⁵⁸, který byl zastáncem reformního proudu, čímž si rychle získal důvěru veřejnosti. Odchod Novotného se tak stal úspěchem reformního hnutí, které usilovalo nejen o hospodářskou reformu, ale i o uvolnění společenských poměrů v zemi i uvnitř strany. Toto spojení demokracie a socialismu bývá označováno jako *socialismus s lidskou tváří*.¹⁵⁹ Dubčekovo zvolení tak vneslo do československé politiky zcela odlišnou politickou kulturu a také rostla společenská angažovanost, která vešla do dějin jako Pražské jaro 1968.

Po zvolení do čela prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka napsali v únoru 1968 také kněžští kolaboranti Mírového hnutí katolického duchovenstva ÚV KSČ dopis, ve kterém potvrzovali a vítali snahu o demokratizaci společnosti, neboť i církev zažila mnohé těžkosti: „*Také my, Mírové hnutí katolického duchovenstva, se zamýšlíme nad vývojem, jímž od února 1948 prošla naše vlast, a potvrzujeme si správnost zásadní vývojové linie uskutečňované spoluprací všech kladných a tvořivých sil naší společnosti.*“¹⁶⁰ Předseda Mírového hnutí katolického duchovenstva Josef Plojhar zároveň ale varoval ministra kultury Karla Hoffmanna „*před biskupy, kteří se budou chtít dostat k Dubčekovi a stát se mluvčími duchovenstva před státní správou.*“¹⁶¹ Zpráva o tomto jednání vyšla i v tisku 1. března, což pobouřilo katolickou veřejnost. František Tomášek posléze obdržel list sepsaný katolíky vězněnými pro víru společně s dalšími věřícími, aby s představiteli státu jednali pouze ustanovení biskupové, tedy František Tomášek, Eduard Nécsey v Nitře, Róbert Pobožný v Rožňavě a Ambróz Lazík v Trnavě.¹⁶²

V březnu 1968 byl vystřídán Antonín Novotný z postu prezidenta Ludvíkem Svobodou. Dalších funkcí ve vládě se ujali zastánci reformního hnutí (Oldřich Černík, Josef Smrkovský, Zdeněk Mlynář či Čestmír Císař). Stanovení cílů a podoba reformy pak byla stanovena Akčním programem KSČ přijatým 5. dubna 1968.¹⁶³

¹⁵⁸ Srov. KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*, s. 305.

¹⁵⁹ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 15.

¹⁶⁰ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 279.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 280.

¹⁶² Srov. Tamtéž, s. 280

¹⁶³ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 16-17.

Nadějí pro církve se také staly dne 25. března 1968 „*praktické změny na ministerstvu kultury a informací, kde konciliantní Miroslav Galuška nahradil jestřába Karla Hoffmanna a ředitelkou Sekretariátu pro věci církevní se stala místo Karla Hružy vstřícnější socioložka Erika Kadlecová.*“¹⁶⁴

Díky těmto výrazným politickým změnám došlo také k uvolnění společenských poměrů. Již během března se začaly hlásit dříve zakázané či zaniklé organizace k registraci, např. Junák, Sokol či Orel. Mezi dělníky docházelo i ke vzniku dělnických výborů a odborů. Byly zde i pokusy o založení politických organizací: Sociální demokracie, dále stranicky neangažovaní občané, tzv. Klub angažovaných nestraníků (KAN), a klub K231 složený z obětí politických procesů z 50. let odsouzených podle zákona 231/1948 Sb. na ochranu republiky.¹⁶⁵

3.2.1. Obnova katolické církve v roce 1968

Své místo ve společnosti se vlivem pražského jara také pokoušela zaujmout i církev. Koncem února 1968 přišel Oto Mádr k Vaškům s návrhem „Otevřeného listu katolíků vězněných pro víru“ určeným pro Alexandra Dubčeka. Po jeho dopisu došlo k diskuzi mezi mnohými spoluvězni a vzešel z toho druhý koncept. Z těchto dvou konceptů vzešel druhý dopis sepsaný několika bývalými spoluvězni a radikály, a to Antonínem Mandlem, Karlem Pilíkem, Ivanem Medkem a Jaroslavem Vrbenským, neboť koncepce listu se jim zdála málo průrazná.¹⁶⁶ Dopis s názvem „Otevřený list katolíků vězněných pro víru“ adresovaný prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi poté předali v březnu 1968 Oto Mádr společně s Václavem Vaškem na ÚV KSČ jednomu z Dubčekových sekretářů, který slíbil, že mu jej doručí. Kopii listu obdržela redakce Literárních listů, která jej uveřejnila 21. března 1968.¹⁶⁷ V dopise především „*žádali zrušit všechna diskriminační opatření týkající se církve a věřících a též požadovali, aby stát přestal podporovat zdiskreditované Mírové hnutí katolického duchovenstva, čímž by se našla cesta ke vzájemnému dorozumění mezi církví a státem.*“¹⁶⁸ Zveřejněný text dopisu velice překvapil katolickou veřejnost, zejména, že jej „*podepsali všichni naši*

¹⁶⁴ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 287; BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 44.

¹⁶⁵ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 29-30.

¹⁶⁶ Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 49; Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 281.

¹⁶⁷ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 281.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 281.

biskupové, opati, provinciálové řádů a další známé osobnosti.“¹⁶⁹Ve stejný den byla „na sekretariát ÚV KSČ také odevzdána petice podepsaná sto tisíci obyvateli Československa obracející se na Alexandra Dubčeka žádající o odstranění nejtěžších křivd v náboženské oblasti. Českoslovenští biskupové shrnuli své požadavky ve svém dopisu vládě, kdy šlo zejména o uzavření právní dohody se Svatým stolicem, návrat biskupů do jejich úřadů, obnovení činnosti biskupské konference, zlepšení podmínek pro pastorační praxi a též povolení pastorace ve vězeních, umožnění činnosti řádů a kongregací, rehabilitaci obětí protináboženské perzekuce, obnovení práv řeckokatolické církve, svobodná výuka náboženství atd.“¹⁷⁰

Mnohým požadavkům a žádostem věřících bylo novou vládou vyhověno. Klíčovým úspěchem církve se tak poté stala obnova činnosti církevních řádů, došlo k odvolání vládou pověřených zmocněnců z biskupských diecézí. Díky tomu postupně došlo i k návratu tří internovaných sídelních biskupů do čela jejich diecézí v létě 1968 – Josefa Hloucha (1902–1972) do Českých Budějovic, Karla Skoupého (1886–1972) do Brna a Štěpána Trochty (1905–1974) do Litoměřic a též k udělení státního souhlasu mnoha kněžím, kteří vlivem komunistického režimu nemohli léta veřejně působit ve svých farnostech.¹⁷¹

Mezi klíčové také patřila schůzka pražských katolíků v březnu 1968, která se sešla v bytě Kaplanových v Bubenči, v počtu asi šedesáti lidí, kde se všichni shodli na tom, že je třeba „rozpustit nebo přebudovat Mírové hnutí katolického duchovenstva, převzít katolické časopisy ovládané kolaborujícími kněžími a také místo skomírajícího Vydavatelství České katolické charity vytvořit samostatné katolické nakladatelství.“¹⁷² U Kaplanů byla také zvolena čtyřčlenná delegace, a to Vladimír Rudolf, Jiří Němec, Václav Vaško a Oto Mádr, aby tento záměr předala biskupu Františkovi Tomáškovi. Delegaci bylo vyhověno a zároveň se stala členy Arcidiecézní pastorační rady. Postupně k nim přibyli další jako Josef Zvěřina, Jiří Reinsberg, Karel Pilík a mnozí další.¹⁷³

Dne 21. března 1968 poté došlo k bouřlivému setkání s předsednictvem Mírového hnutí katolického duchovenstva v síni paláce Charitas na Karlově náměstí, na němž

¹⁶⁹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 50.

¹⁷⁰ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 44.

¹⁷¹ Srov. CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*, s. 153; Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 294.

¹⁷² MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 51.

¹⁷³ Srov. Tamtéž, s. 51-52.

Vladimír Rudolf přečetl dopis biskupa Františka Tomáška, který žádal celé předsednictvo, aby rezignovalo na své funkce. Rezignaci vyhověli jen čeští členové, slovenští členové to odmítli společně s Josefem Plojharem. O slovenské členy hnutí poté na Slovensku nebyl zájem a nakonec rezignoval i Josef Plojhar.¹⁷⁴ Mírové hnutí katolického duchovenstva tak zaniklo a bylo nahrazeno „Dílem koncilové obnovy“ v čele s Františkem Tomáškem a pastorační radou tvořenou z generace komunistických vězňů, např. Josef Zvěřina, Oto Mádr, Václav Vaško, Vladimír Rudolf, Jan Sokol a další.¹⁷⁵ Mimořádnou a zároveň nepředstavitelnou událostí od roku 1948 se poté pro církev stala neděle 24. března kdy se „*v kostelích pražské arcidiecéze i mimo ni četl pastýřský list biskupa Tomáška, ve kterém děkoval Bohu, že dal kněžím i laikům milost zachovat si v dobách pronásledování víru a věrnost k pravým pastýřům.*“¹⁷⁶ Církev tak začala znovu ožít bez strachu a s novou nadějí. Byl jí i navrácen řeholní život bez omezení státu. Katolické noviny poté uveřejnily 4. dubna návrh akčního programu Hnutí koncilové obnovy, které již nemělo sloužit komunistickému režimu, ale všem lidem, a zároveň bylo přejmenováno na Dílo koncilové obnovy. Ke spolupráci se hlásili kněží i laici z celé republiky. Vznikaly tak přípravné výbory Díla koncilové obnovy, a to v Brně, Českých Budějovicích, Litoměřicích, Hradci Králové a Olomouci.¹⁷⁷

Dílo koncilové obnovy bylo poté ustanoveno ve dnech 13. a 14. května 1968 na poutním místě Velehrad za veliké účasti věřících, kde byl přijat jeho program a organizační řád.¹⁷⁸ Dílo koncilové obnovy si tak stanovilo a předsevzalo několik úkolů, a to: „*pomáhat kněžím v pastorači, přispívat k jejich odborné připravenosti, pečovat o liturgii, katechezi, dbát o mravní výchovu dětí a mládeže, organizovat charitativní a sociální činnost atd.*“¹⁷⁹ Na podzim roku 1968 byla však činnost Díla koncilové obnovy zakázána ministerstvem vnitra.

Ke konci 60. let dochází i k nárůstu religiozity obyvatel, což se projevovalo větší účastí na bohoslužbách, zejména v roce 1968, kdy se počet účastníků dostal

¹⁷⁴ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 284; Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 52-53.

¹⁷⁵ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 45; 47-48.

¹⁷⁶ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 287.

¹⁷⁷ Srov. Tamtéž, s. 287-288.

¹⁷⁸ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 280.

¹⁷⁹ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 292.

nad 10 %.¹⁸⁰ Bylo to způsobeno zejména tím, že náboženské obřady již nebyly vázány na povolení.

Mezi tím se po čtyřech měsících uplatňovaná reforma v Československu ocitla pod vnitřním a vnějším tlakem. Byli zde odpůrci reformy, ale i ti, kteří chtěli reformu urychlit. Vnější tlak reformy se začal objevovat i v zemích východního bloku, především z Moskvy, kde kvůli této situaci proběhla 4. května 1968 československo-sovětská jednání. „*Delegace KSČ Dubček, Černík, Smrkovský, Biľak – vyslechla od Brežněva, Kosygina a Podgorného velmi ostrou kritiku politických poměrů v ČSSR: českoslovenští funkcionáři nevidí organizované narůstání protisocialistických a kontrarevolučních sil, sovětská strana varuje před vážností situace, kterou charakterizovala jako „etapu boje o moc“, a požadovala rázná opatření, kterými by vedení KSČ „vzalo situaci pevně do rukou“.*¹⁸¹

Z Československé delegace viděl tuto situaci hroživou pouze Vasil Biľak, který též jako Moskva vyzýval k odporu proti kontrarevolučním silám. Po květnovém zasedání se ÚV KSČ nepodařilo posílit tažení proti pravicovým silám ani vytvořit jednotnou frontu proti pravici, jak žádala Moskva. Květnová schůzka ale způsobila rozpad lednové opozice, díky čemuž došlo ke stabilizaci poměrů v činnosti parlamentu.¹⁸² Dochází i k plnění akčního programu KSČ společně s přípravou osnov 13 zákonů, jako např. „*zákony rehabilitační pro oběti politických procesů 50. let, o svobodě tisku a zániku cenzury, o cestovních dokladech, o federaci, směrnici rad pracujících atd.*“¹⁸³

V průběhu května a června 1968 se také rozvíjí reforma mezi dělníky a zaměstnanci, kde dochází k volbě nových osob do závodních výborů a utváří se i nová role odborů k řešení hospodářských, sociálních a mzdových problémů.¹⁸⁴ ÚV KSČ také vyzval občany (dělníky, zemědělce, úředníky, vědce i umělce) k podpoře rozvoje reformního procesu Československa, výzvu 27. června zveřejnily Literární listy, Práce a Mladá fronta. Šlo o manifest „Dva tisíce slov“, který vypracoval spisovatel Ludvík Vaculík.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 114.

¹⁸¹ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 34.

¹⁸² Srov. Tamtéž, s. 35; 37-38.

¹⁸³ Tamtéž, s. 38.

¹⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 41-42.

¹⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 44.

„Manifest tak vybízel k občanské aktivitě a k zakládání občanských výborů, které by vzaly do rukou věci veřejné.“¹⁸⁶ Našli se i odpůrci tohoto manifestu, zejména na Slovensku, a v Moskvě ji dokonce považovali za výzvu ke kontrarevoluci. Na obranu „Dva tisíce slov“ se postavili mnozí představitelé kulturních svazů a velkých závodů.

V červnu 1968 došlo i k plánované změně redakčních rad v katolických časopisech. Šéfredaktorem teologického měsíčníku „Duchovní pastýř“ se stal Josef Zvěřina, který jej přejmenoval na „Via“ (Cesta), a byl nově určen i laikům zájímavým se o teologii. I přes veliký zájem o tento časopis vyšlo poslední číslo v roce 1970 vlivem normalizace.¹⁸⁷ Ke změně došlo i ve vedení Katolických novin, které provizorně převzal Vladimír Rudolf a po něm posléze František Mikulášek s pružnou redakční radou. Stejně jako časopis Via, ožily i Katolické noviny svými novými rubrikami pro mládež, ale i svojí aktuální informovaností. I o ně byl veliký zájem veřejnosti, ale i zde poté zasáhla normalizace na podzim roku 1970, kdy Mikulášek s celou redakční radou musel odejít.¹⁸⁸

Československá reforma v roce 1968 také ovlivnila vztah mezi státem a církví. Po zániku Mírové hnutí katolického duchovenstva, „dosavadní bezvýhradné postavení státní moci se přetvářelo ve vztah partnerství a spolupráce.“¹⁸⁹ To se začalo projevovat tím, že v červnu 1968 došlo v Římě ke krátkým rozhovorům mezi Československem a Vatikánem, kdy byla snaha obnovit přerušená jednání z roku 1967. Vatikán sice navrhl jejich pokračování po 19. srpnu, Praha je ale s ohledem na záříjový sjezd KSČ a po domluvě s vatikánským diplomatem Agostino Casarolim dohodla až na říjen 1968.¹⁹⁰

3.2.2. Jednání v Čierné nad Tisou a Bratislavě

Československá reforma pokračovala, což se negativně projevovalo u členů Varšavské smlouvy, tzv. pětky. Tlak, námitky a kritika přicházely zejména z NDR, Polska a nejvíce ze Sovětského svazu. Zdrojem nespokojenosti pětky se stal svobodný tisk, změna nového pojetí role KSČ a její probuzení vůči zahraniční politice.

¹⁸⁶ KOUDELKA, Josef – NAJBRT, Aleš. *Invaze 68*. Praha: Torst ve spolupráci s Respekt Edicí, 2008. s. 14.

¹⁸⁷ Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 54.

¹⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 55-56.

¹⁸⁹ KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*, s. 53.

¹⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 53-54.

Prvním varováním se pro Československo a její reformu měla stát „vojenská cvičení států Varšavské smlouvy na Československém území ve dnech 21. - 30. června, hlavně protahovaný odchod sovětských jednotek, který skončil 3. srpna.“¹⁹¹ Československá reforma ale nadále pokračovala, což stále více stupňovalo hrozbu od kruhů Sovětského svazu a celé pětky. Na základě těchto skutečností došlo 15. července ke schůzce ve Varšavě, kde se dohodli představitelé pětky: Bulharsko, Maďarsko, NDR, Polsko a SSSR na schválení otevřeného dopisu vedení KSČ, ve kterém označili situaci v Československu za kritickou, neboť jsou zde nepřátelské síly připravující kontrarevoluci, čímž byly také ohroženy základy socialismu.¹⁹²

Ve dnech 17. - 19. července se sešlo předsednictvo ÚV KSČ, aby vyvrátilo odpověď na varšavský dopis, jeho obvinění a kritiku. Díky tomu došlo 29. července 1968 k setkání vedení KSČ a KSSS v Čierné nad Tisou kvůli překonání rozporů. Sovětská delegace zde především usilovala o prosazení v obratu v politické linii KSČ. Leonid Iljič Brežněv po rozhovoru s Alexandrem Dubčekem v Čierné proto požadoval na vedení KSČ, aby odstranilo některé věci kritizované ve varšavském dopise, dále mělo stranické vedení ovládnout sdělovací prostředky, zakázat organizace KAN, K231 a provést personální změny u vedoucích funkcí strany.¹⁹³ Před schůzkou v Čierné nad Tisou proběhla také mezi občany „politická aktivita, kde podnětem bylo Poselství československým účastníkům, které chtělo prosadit právo na vlastní cestu při zachování přátelských svazků se socialistickými zeměmi s heslem Svoboda, spojenectví, suverenita a socialismus.“¹⁹⁴ Jednání československé delegace se Sovětským svazem v Čierné nad Tisou podpořil i dopis našich biskupů.¹⁹⁵

Další jednání představitelů pětky a KSČ proběhlo dne 3. srpna v Bratislavě, které Československá delegace považovala za ústup pětky, a Vasil Biľak s Drahomírem Kolderem toto setkání považovali za potvrzení spojenectví se SSSR. Během schůze také obdržel Leonid Iljič Brežněv tzv. „zvací dopis“ podepsaný prosovětskými konzervativci Vasilem Biľakem, Drahomírem Kolderem, Antonínem Kapkem, Aloisem

¹⁹¹ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 54.

¹⁹² Srov. Tamtéž, s. 55-56.

¹⁹³ Srov. Tamtéž, s. 57-60.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 59.

¹⁹⁵ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 295.

Indrou a Oldřichem Švestkou, ve kterém prosili Sovětský svaz o pomoc proti kontrarevolučním silám v Československu.¹⁹⁶

3.3. Vojenská intervence Československa

Tlak Moskvy se stupňoval úměrně s její intenzitou a obsahem na vedení KSČ, zejména na Alexandra Dubčeka, aby plnili závěry z Čierné a Bratislavy. Vedení KSČ si ale uvědomovalo, že by tento krok znamenal vlastní likvidaci reformy.

Mezi tím také probíhala ve dnech 23. července – 9. srpna vojenská cvičení zemí spojovacích vojsk SSSR, NDR a Polska. S vojenským cvičením byla také spojena tisková kampaň proti Československu, podle níž vedení KSČ neplní sliby z Čierné a Bratislavy. To vše bylo součástí příprav na vojenskou intervenci.¹⁹⁷

Dne 18. srpna bylo na setkání představitelů varšavské pětky v Moskvě rozhodnuto o uskutečnění vojenské intervence do Československa, aby se zde zastavila začínající kontrarevoluce a došlo k ochraně socialismu. Konzervativci a zastánci prosovětské linie Vasil Bilák, Drahomír Kolder, Alois Indra, Oldřich Švestka, Antonín Kapek atd. předpokládali vojenskou intervenci, ale i to, že prosadí 20. srpna výzvu k lidu, ve které požádají SSSR o vojenský zásah, ovládnou sdělovací prostředky a na ÚV KSČ zvolí nové předsednictvo a schválí novou vládu.¹⁹⁸

Mezi tím v Československu též v rámci zmiňovaného Díla koncilové obnovy vzniklo Pracovní ústředí teologie v letech 1968-1969, kde se ujasňovaly úkoly, připravovaly věci pro tisk atd. Patřili sem laici, ale i odborníci filozofie, v přírodních vědách a dalších jiných oborech.¹⁹⁹ Byla však nutná i obnova uvnitř církve, neboť vážným problémem se stali venkovští kněží, ke kterým se katolické jaro vůbec nedostalo nebo se jich dotklo jen málo. Mnozí z nich setrvali pod vlivem církevních tajemníků, jiné zpracoval komunistický režim tak, aby zůstali v anonymitě a žili v nejistotě. Oto Mádr se proto rozhodl pro tyto kněze uspořádat Teologicko-pastorační kurz, který měl trvat po dobu čtyř dní. Kurz byl zahájen 20. srpna 1968 ve velkém sále paláce Charitas na Karlově náměstí. Na kurz se přihlásilo přes 400 kněží z Čech i Moravy. Jeho program plánoval pět přednášek denně.²⁰⁰ Přednášek se zúčastnily významné osobnosti české i zahraniční

¹⁹⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 60; 63.

¹⁹⁷ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 62-64.

¹⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 66-67.

¹⁹⁹ Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 57.

²⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 50; 57.

katolické církve, kdy např. „*Zlatým hřebem se stal profesor Heinz Schürmann, bibliista z Erfurtu, který rozvedl tezi: Jádrem koncilu je pokání církve. Přednáška vyšla pak tiskem ve Zvěřinově teologické revui Via.*“²⁰¹ Oto Mádr poté vzpomíná ve své publikaci V zápasech za Boží věc, že „*nad ránem zapnul rozhlas, který ohlásil pět hodin dne 21. srpna 1968 a po něm se ozvalo: Pozor, pozor! Důležité hlášení! Vojska Sovětského svazu, Polska, Německa, Maďarska a Bulharska překročila naše hranice a jejich tankové jednotky se blíží k Praze. Neztrácejte hlavu! V rozhlasovém studiu, kde ještě vytrvali Jezdinský a Šťovičková, vzkazovali lidem: „Nevíme, co s námi bude, možná že ztratíme život, ale dokud to půjde, budeme vysílat.*“²⁰² V den okupace, kdy měl pokračovat pastorační kurz, se do paláce Charitas na Karlově náměstí dostavil Václav Vaško, který zúčastněným kněžím na výzvu Oto Mádra přečetl prohlášení přípravného výboru Díla koncilové obnovy, které stihl napsat ve své kanceláři. Znělo následovně:²⁰³ „*Prohlášení přípravného výboru Díla koncilové obnovy. Drazí bratři a sestry! V těchto vážných hodinách pro národy našeho státu odevzdáváme plni víry a naděje své osudy do rukou Boží prozřetelnosti. Žádáme vás, abyste zachovali klid, rozvahu a občanskou statečnost. Dnes samozřejmě nemůžeme předvídat další vývoj, ale mějme vždy na paměti toto: 1) Svoboda náboženství je zaručena ústavou, její dodržování máme dodržovat. 2) Zůstaňme věrně sjednoceni se svými pastýři, biskupy, kteří osvědčili již dříve svou věrnost církvi a Svatému otci. 3) Seskupme se kolem svých kněží, nedopusťme, aby došlo k jejich dřívější izolaci. 4) Nesnižme se nikdy ke kolaboraci v jakékoliv formě. 5) Pracujme v pastoračních a farních radách. Pracujme klidně v rámci platných zákonů. K pastoračním a farním radám není třeba schválení podle spolčovacího zákona, neboť jsou součástí církevní struktury. 6) Rozvíjejme ve svých náboženských obcích činnost zejména na liturgickou, katechetickou a charitativní. 7) Naším apoštolátem, nechť je vždy modlitba, oběť a osobní příklad. V Praze 21. srpna 1968. Přípravný výbor DKO.*“²⁰⁴ Pastorační kurz byl poté rozpuštěn a budovu Charitas obsadila jednotka sovětské armády.²⁰⁵

Dne 20. srpna ÚV KSČ projednával přípravu na sjezd KSČ. Prosovětští konzervativci se zde poté pokusili prosadit svá stanoviska, která se shodovala

²⁰¹ Tamtéž, s. 58.

²⁰² Tamtéž, s. 58.

²⁰³ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 296-297.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 296.

²⁰⁵ Srov. Tamtéž, s. 297.

s varšavským dopisem, ale byli odmítnuti, čímž nezajistili vnitropolitickou přípravu pro vojenskou intervenci. Zároveň přišly ve 23.30 hodin první zprávy o tom, že vojska varšavské pětky obsazují Československo. Na tuto situaci zareagovalo předsednictvo ÚV KSČ tím, že vydalo rozkaz, aby armáda a Bezpečnost nekladla odpor. Veřejnosti pak bylo vydáno prohlášení, že proti vůli a vědomí ústavních orgánů a strany v noci z 20. na 21. srpna 1968 proběhla invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa.²⁰⁶ Celkem se vojenského vpádu do Československa podle „zpráv československého armádního velení zúčastnila vojska varšavské pětky, a to 27 bojových divizí, 800 letadel, přes 6300 tanků a přes 200 děl.“²⁰⁷ Šlo tak o nejrozsáhlejší vojenskou operaci SSSR od skončení druhé světové války a zároveň i o zničení československé reformy. V ranních hodinách vojska varšavské pětky obsadila téměř celé Československo, zejména jeho letiště, úřady, rozhlasová a televizní studia.

Okolo 5. hodiny ranní 21. srpna byli zatčeni významní představitelé KSČ, např. Alexander Dubček, Oldřich Černík, Josef Smrkovský, František Kriegel, a to důstojníky československé Státní bezpečnosti společně s funkcionáři sovětské bezpečnosti, kteří je poté odvezli do Sovětského svazu. Dne 22. srpna též proběhl mimořádný sjezd KSČ, který se konal v Praze v továrně ČKD Vysočany. Sjezd zvolil ústřední orgány KSČ a podílel se na odporu proti okupaci.²⁰⁸ U občanů nedošlo k bratrskému vlídnému přijetí armády, jak předpokládal konzervativní směr, ale k silnému odporu občanů. Na ulicích a zdech se objevovaly nápisy a různá prohlášení občanů, např. „*Běž domů Ivane, čeká tě Nataša.*“, „*Okupantům ani kapku vody ani skývu chleba.*“, „*Ať žije Dubček, Svoboda, Smrkovský, Černík!*“, „*Báli jsme se Západu, napadli nás z Východu.*“, „*Se Sovětským svazem na věčné časy – do hrobu.*“, „*SSSR táhněte domů.*“²⁰⁹ Po celou dobu okupace byli také občané informováni díky redaktorům, kteří se nebáli vysílat z nouzových prostorů, stejně tak vycházela letáková vydání československých deníků a časopisů, která se k lidem dostávala na náměstích díky ochotě a úsilí dobrovolníků.²¹⁰

Československý rozhlas dne 22. srpna vysílal i výzvu českých a slovenských biskupů: „*V těchto vážných chvílích našich národů vybízíme vás, milovaní bratři a sestry, abyste*

²⁰⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 67.

²⁰⁷ Tamtéž s. 67.

²⁰⁸ Srov. Tamtéž, s. 67-68.

²⁰⁹ KOUDELKA, Josef – NAJBRT, Aleš. *Invaze 68*, s. 82-83.

²¹⁰ Srov. KOUDELKA, Josef – NAJBRT, Aleš. *Invaze 68*, s. 15.

*zachovali klid a rozvahu, nedali se nikým vyprovokovat k činům neslučitelným s křesťanským přesvědčením a s důvěrou volali k Pánu, aby naší zemi daroval svobodu a pokoj. Stojíme pevně za legálními představiteli našeho lidu a ujišťujeme je neochvějnou podporou a solidaritou.*²¹¹

Východiskem pro Československo se poté mělo stát jednání prezidenta republiky Ludvíka Svobody (1895-1979) se sovětskými představiteli o propuštění internovaných československých politiků již 22. srpna, Moskva ale nereagovala. Jednání proto začala v Moskvě 23. srpna, kdy československá delegace *„chtěla dosáhnout propuštění uvězněných politiků, odstranění překážek v činnosti státních orgánů a KSČ a jednat o odchodu cizích vojsk.*²¹² Jednání v Moskvě byla ale složitá, protahovala se, zúčastnili se ho i 24. srpna uvěznění představitelé KSČ Alexander Dubček a jeho spolustraníci. Do Československa hned poté přišla zpráva, že se *„v Moskvě objevili ukradení představitelé našeho státu v čele s Dubčkem, už ne jako vězni, ale jako státní delegace. Na její podporu se rozezvučely po rozhlasové výzvě a na doporučení biskupa Hloucha zvony po celé zemi.*²¹³ Nakonec jednání skončila 26. srpna podepsáním „moskevského protokolu“, který zastavil reformní vývoj Pražského jara a znamenal počátek normalizace. Měly se splnit sovětské požadavky z Čierné, byl zde zákaz protisocialistických organizací, měla se vyhlásit neplatnost Vysočanského sjezdu KSČ, návrat cenzury a stranická kontrolu tisku, kádrové změny a mnohá další omezení. Československá delegace se vrátila 27. srpna do Prahy, a ještě týž den seznámila občany s výsledkem jednání, kdy mnoho občanů poté hovořilo o zradě a kapitulaci.²¹⁴

Proběhla také *„tři moskevská setkání představitelů pětky, že moskevský protokol chápou jako první krok v řešení československého problému. V pozadí stálo odstranění Dubčeka a jeho nejbližších příznivců z vedoucích funkcí.*²¹⁵

Václav Vaško také vzpomíná, jak se mu v srpnových událostech dostal do rukou leták, který *„vyzýval Pražany, aby vyslali na pohřeb „první oběti okupantského teroru, mladého národního hrdiny Milana Kadlece (1947-1968), který byl 21. srpna*

²¹¹ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 297.

²¹² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 70.

²¹³ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 298.

²¹⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 70-71.

²¹⁵ Tamtéž, s. 71.

zavražděn,“ své delegáty. Pohřeb se konal 27. srpna na hřbitově u Svatého Matěje v Dejvicích.“²¹⁶

V průběhu září také proběhla první jednání mezi československou a sovětskou stranou o pobytu a případném odsunu sovětských vojsk, to bylo ale odmítnuto. Poté ve dnech 3. - 4. října proběhlo Moskevské jednání za účasti KSČ Alexandra Dubčeka, Oldřicha Černíka, Gustáva Husáka a KSSS Leonida Iljiče Brežněva, Alexeje Kosygina a Nikolaje Viktoroviče Podgorného. Jednalo se zde o plnění moskevského protokolu a o dohodě pobytu sovětských vojsk v Československu, na kterém nejvíce trvala sovětská delegace. Smlouvu nakonec 14. - 15. října dojednaly obě delegace. Uzavření smlouvy o dočasném pobytu vojsk pak ale znamenalo legalizaci 21. srpna a díky ní mohlo v Československu zůstat 75 tisíc sovětských vojáků, což pohřbilo naději odchodu sovětských vojsk z Československa.²¹⁷

3.4. Pohled Vatikánu na vývoj pražského jara v Československu

Šedesátá léta 20. století se stala obdobím určitého uvolnění v politice, kultuře a společnosti v celé Evropě a měla i vliv na katolickou církev. Bylo to ale i období pokroku, vědy, techniky a modernizace společnosti. Do zemí Evropy se tak dostává „*blahobyt a konzumní styl života, odpor k tradičním institucím a snaha emancipovat se od veškeré autority.*“²¹⁸ Ve společnosti tak postupně mizí i rodinné a duchovní hodnoty. Bylo to způsobeno tím, že byla „*hlásána naprostá svoboda v podobě možnosti jedince vyvázat se zcela z tradice, společenských institucí, rodinných vztahů a etických systémů.*“²¹⁹ Ve společnosti se tak objevuje i sexuální svoboda ve smyslu antikoncepce, interrupce a hledání nových zážitků i v podobě drog. Na tuto situaci ve společnosti odpověděl papež Pavel VI. krátce po skončení II. vatikánského koncilu vydáním encykliky *Humanae vitae* s podtitulem „o správném řádu sdělování lidského života“ ze dne 25. července 1968.²²⁰ Vydání encykliky poté „*vyvolalo vzrušené diskuse, zejména kolem pasáží dotýkajících se regulace porodnosti.*“²²¹ Objevili se tak prudké polemiky a vlna kritiky, a to jak mezi kněžími, odborníky i laiky. Encyklika veřejně

²¹⁶ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 298.

²¹⁷ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 73-74.

²¹⁸ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 188.

²¹⁹ Tamtéž, s. 189.

²²⁰ Podrobněji k encyklice např.: *Humanae vitae. Encyklika papeže Pavla VI. o správném předávání lidského života z 25. července roku 1968*. Stojanov, 1980. 88 s.

²²¹ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 286.

odsuzovala antikoncepci i umělý potrat (interrupci) a nabádala tak k přirozenému předávání života a manželské lásce. Na mnohé laiky pak působila encyklika jako nepřítel svobody a pokroku, a proto „z různých důvodů nebyli schopni věřící laici respektovat naprostý zákaz antikoncepčních prostředků, protože je nepřesvědčila argumentace encykliky.“²²²

Jedna část veřejnosti tak tuto encykliku uvítala, druhá část se k ní, ale postavila kriticky jako k normě, která navrácí učení církve o manželství do předkoncilní doby.²²³ Vydáním encykliky *Humanae vitae* tak došlo ke ztrátě důvěry v církev jako nepřítele svobody a pokroku, což se projevilo v letech 1968-1974, kdy ji opouštěli zejména mladí lidé.²²⁴

V Assisi také proběhl 26. studijní kurz *Pro civitate cristiana*, za účasti 1300 účastníků, který se zabýval encyklikou *Humanae vitae*. Všichni řečníci se poté shodli, že „papežský dokument přinesl jasnou odpověď na těžký problém regulace porodnosti a potvrzuje učení koncilu o manželství. Závěrečné pojednání biskupa Mons. Guana by se dalo vyjádřit slovy: Církev riskuje a doufá.“²²⁵

Dodnes, ale encykliku *Humanae vitae* „Řím vehementně hájí navzdory masivní kritice na celém světě.“²²⁶

Vatikán byl o poměrech a událostech v Československu v období Pražského jara podrobně informován oficiálním vatikánským listem *L'Osservatore Romano*.²²⁷ V Římě též krátce pobýval biskup František Tomášek, který po svém návratu do Československa „zneklidnil pastorační radu zprávou, že vatikánské kruhy se obávají sovětské intervence a nabádají nás k opatrnosti. Vyzval proto kněze zvláštním oběžníkem k umírněnosti v jednáních.“²²⁸

Přední stránky všech novin včetně vatikánského listu *L'Osservatore Romano*, ale i vatikánský rozhlas poté sledovaly dvě významné události, kdy na konci července

²²² PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 190.

²²³ Srov. PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*, s. 347.

²²⁴ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, s. 192.

²²⁵ *Archiv Radia Vatikán* (dále jen *ARV*), fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 29. 8. 1968.

²²⁶ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*, s. 248.

²²⁷ V oficiálním vatikánském listu se informace o situaci v Československu nacházely téměř každý den, a to většinou na první straně. *L'Osservatore Romano*.

²²⁸ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 295.

a počátkem srpna 1968 probíhala jednání československé a sovětské delegace v Čierné nad Tisou a Bratislavě a také došlo k vydání tolik diskutované a kritizované encykliky *Humanae vitae*. Při jedné střeďeční generální audienci věnoval Papež Pavel VI. Československu pozornost tím, že se pozdravil s českými a slovenskými poutníky a poté řekl: „*Jak často na vás myslíme, zvláště v těchto dnech úzkosti a naděje, modlíme se za vaši zemi a jsme vám, milovaní synové a dcery, velmi vděční za svědectví věrnosti katolické víře a katolické církvi. Necht' Bůh žehná vaši zemi, necht' žehná vám, necht' vás utvrdí ve věrnosti vlasti i Kristu Pánu!*“²²⁹ Pavel VI. se poté na další generální audienci, která proběhla ve středu 7. srpna, znovu setkal s českými a slovenskými poutníky, které následně pozdravil, poděkoval za jejich přítomnost a poté prohlásil: „*Pozdravuji vaši zemi, o které víme, o které víme, že se nyní nachází ve varu a hledá cesty do budoucnosti. S radostí vidíme, že v této historické chvíli, v této důležité a vážné chvíli jste silní a věrní své katolické víře.*“ Po bouřlivém potlesku pokračoval slovy: „*Bud'te přesvědčeni, že tato věrnost víře pomůže i vaši vlasti. Nestane se překážkou, která by snad zpomalila moderní cesty vašeho pokroku, vaší občanské, politické a sociální budoucnosti, bude to kvas všech dobrých duchovních sil... vy věřící pomáháte k jejich uplatnění.*“ Svoji úvahu pak zakončil slovy: „*Věřte, že se za vás modlíme a každý den vzpomínáme na vaši vlast, a to s velkými sympatiemi, s jakými se na vás dívá celý křesťanský a civilizovaný svět.*“²³⁰

Ve středu 21. srpna se konala všeobecná audience Pavla VI., tentokrát v letní vile Sv. Otce v Castel Gandolfo. Audience se zúčastnily dvě skupiny poutníků z Československa, kterou sám Svatý otec ohlásil slovy: „*Jsou tu dvě skupiny z Československa, které vzbuzují náš zvláštní osobní zájem: skupina dělníků z jednoho pražského průmyslového závodu a skupina návštěvníků ze Slovenska. Náš pozdrav se obrací k těmto poutníkům s otcovskou láskou. Vítáme vás, milovaní synové a dcery. Vaše návštěva nám přináší živou ozvěnu vaší země, kterou máme tolik rádi a tolik si jí vážíme...*“ Po krátké odmlce připojil vážnými slovy: „*Z četby dnešních ranních novin se dovídáme, že na vaši zemi, na Československo, se valí těžké události. Násilný ráz, kterým se vyznačují, nemůže v našem srdci nevzbudit velké obavy, jež se spojují s těmi, které jistě naplňují celý ten národ a znepokojují také světové veřejné mínění.*“ Poté pohnutým hlasem dodal: „*Doufáme, že nedojde k násilným a krvavým srážkám a že*

²²⁹ ARV, fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 4. 8. 1968.

²³⁰ Tamtéž, 7. 8. 1968.

*nebude porušena důstojnost a svoboda lidu, který je žárlivý na své osudy. Je naše přání, aby rozvaha převládla nad každým důvodem ke konfliktu a aby byl zajištěn mír pro občanské spoluzití národů, o něž se jedná. Neopomineme se vroucně modlit za tyto úmysly a pamatujte na to i vy ve svých modlitbách.*²³¹

Přední stránky všech zahraničních novin včetně vatikánského listu *L'Osservatore Romano* informovaly hned 22. srpna o invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa, kdy např. vatikánský list *L'Osservatore Romano* hned na titulní straně uváděl *Vstup sovětských vojsk na československé území.*²³²

Papež Pavel VI. měl již od května 1968 naplánovanou cestu na 39. mezinárodní eucharistický kongres do kolumbijské Bogoty. Svoji cestu na kongres poté uskutečnil dne 22. srpna 1968, kde se setkal s prezidentem Kolumbie, se zemědělskými dělníky tzv. Campesinos, a účastnil se zasedání generální konference biskupů Latinské Ameriky. Krátce před svým odletem si na mezinárodním letišti Fiumicino ležícího asi 30 km od Říma vzpomněl papež Pavel VI. na osud Československa, kde dodal:

*„Nemohu vás však opustit a všechny, kteří budete sledovat tyto okamžiky našeho odjezdu a naslouchat našemu hlasu v televizi nebo v rozhlase, aniž bych vám svěřil velkou hořkost a velké obavy, které mi leží na srdci pro události v Československu. Byl bych ochoten hned vzdát se své cesty, kdybych věděl, že má přítomnost a má akce by mohly posloužit nějak, aby pohromy, které už tak tísní nám tak drahý stát a národ, se nestaly ještě větší, a kdybychom mohli zabránit katastrofálním následkům, jež se dají předvídati. Zdá se, že znovu chce síla zbraní rozhodovat o osudu národa, o jeho nezávislosti, o jeho důstojnosti; klid Evropy je otřesen, pokoj světa je v sázce, a mír, který vyspělá osoba hledá a buduje vedena také křesťanským duchem, který se nedá potlačit, po tolika krutých zkušenostech minulých i přítomných válek, je ukrutně zraněn; kéž by Bůh dal, aby to nebylo smrtelně. Tato rána je zasažená nedotknutelnosti jedné země, dobrým vztahům mezi národy, a především samým zásadám, které s takovou námahou a s takovými bolestmi se zrodily během našich dějin a staly se nepostradatelnými předpoklady pro trvání a budoucnost civilizace.*²³³ Mezitím na mnoha místech Evropy, např. v Itálii, Rakousku, Německu atd. se sloužily mše za budoucnost Československa. Mnozí věřící poté putovali k oltáři sv. Václava

²³¹ Všechny tři citace pocházejí z dopolední papežské audience. *ARV*, fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 21. 8. 1968.

²³² *L'Osservatore Romano*, 22. 8. 1968.

²³³ *ARV*, fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 22. 8. 1968.

v bazilice sv. Petra, kde se pomodlili a zapalovali svíčky k počtě patrona českých zemí svatého Václava.²³⁴ O této skutečnosti také informoval vatikánský list *L'Osservatore Romano*, který neustále na předních stránkách věnoval pozornost událostem v Československu a přišel též s povzbuzující zprávou: „Včera večer 22. srpna v severní Itálii v Tridentu v tamním historickém dómě sloužil místní arcibiskup mons. Gattardi za asistence jednoho českého a jednoho slovenského kněze mši svatou za československou republiku, její lid a za šťastné vyřešení tragické situace. Dóm byl zcela zaplněn věřícími. Nový malý příklad, že nejste sami, a že se za vás v těchto chvílích mnozí modlí. Vytrvejte a důvěřujte!“²³⁵

Po celou dobu apoštolské cesty po Kolumbii myslel Pavel VI. na bolestnou situaci v Československu, o které byl dobře informován zejména od pražského arcibiskupa Josefa Berana, který ale nedávno onemocněl rakovinou a musel se podrobit operaci v nemocnici Marienhospital ve Stuttgartu. Papež Pavel VI. se poté vrátil 25. srpna z apoštolské cesty po Kolumbii zpět do Říma. Znovu se vrátil k událostem v Československu ve středu 28. srpna během generální audience v Castel Gandolfo, kde vedle mnohých zahraničních poutníků bylo přítomno asi 300 českých a slovenských věřících.²³⁶ V úterý 27. srpna byla též sloužena mše v basilice sv. Petra u oltáře sv. Václava za ochranu Československa a šťastné vyřešení současného konfliktu, a to za přítomnosti studentů a turistů z Československa. Mši sloužil mons. František Vorlíček. Věřící poté mši zakončili zpěvem svatováclavského chorálu. Také rakouští studenti z Vídeňské univerzity vyprosili ochranu pro československý lid, a to pěší poutí na mariánské místo v Mariazell.²³⁷

Dne 30. srpna 1968 uveřejnila zvláštní prohlášení o násilném obsazení Československa také italská biskupská konference. Nebyla ale jedinou náboženskou institucí, která okupaci Československa odsuzovala. Zvláštní prohlášení vydala rovněž Světová rada církví, ve kterém uvedla, že odsuzuje násilné vojenské obsazení Československa a prohlašuje svoji solidaritu s jeho lidem.²³⁸ Pražské jaro v československo-vatikánských vztazích tak skončilo a začala normalizace.

²³⁴ Srov. Tamtéž, 22. 8. 1968.

²³⁵ Tamtéž, 23. 8. 1968; *L'Osservatore Romano*, 23. 8. 1968.

²³⁶ Srov. Tamtéž, 28. 8. 1968; *L'Osservatore Romano*, 29. 8. 1968.

²³⁷ Srov. Tamtéž, 27. 8. 1968; 28. 8. 1968.

²³⁸ Srov. *ARV*, fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 29. 8. 1968.

V dopoledních hodinách dne 17. května 1969 v den zasvěcený Matce Boží a v den eucharistického svátku Paschala, také zemřel pražský arcibiskup a kardinál Josef Beran, který poslední roky života prožil jako vyhnanec v Římě. Papež si Berana velice vážil pro jeho svědectví víry i pro jeho věrnost k jeho zemi. Po Beranově smrti se poté papež za něj i za jeho zemi Československo pomodlil.²³⁹

Pro obnovení vztahů mezi Svatým stolcem a Československem byl v srpnu 1969 vyslán na přání prezidenta Ludvíka Svobody biskup František Tomášek do Říma. K obnově formálních styků došlo, ale pouze v říjnu 1970 v Římě.²⁴⁰ Do roku 1989 se poté již vlekla léta kompromisů mezi vatikánskou a československou stranou. Českoslovenští vyjednavací měli vždy na paměti, aby se „*potvrdilo, že bylo plně dosaženo cíle, a to nevytvořit dohodu, kterou by pozice církve u nás byla posílena, ale současně ani nerozbít jednání.*“²⁴¹

3.5. Odpor proti okupaci v Československu

Přítomnost okupačních vojsk se neobešla bez protestních akcí. Demonstrace se konaly jak 28. října v Praze tak 6. a 7. listopadu 1968 v Praze, Bratislavě a Českých Budějovicích ve snaze obnovit suverenitu a poukázat na trvající odpor vůči pobytu cizích vojsk. Proti demonstraci ale zasáhlo vedení Bezpečnosti a armády. Nejvýznamnější projevem odporu vůči stávající situaci se poté stala 18. listopadu třídní stávka všech vysokých škol.²⁴²

Zklamání z rezignace, ze stávajících problémů a vývoje Československa vyjádřil tragickým protestem jednadvacetiletý student historie a politické ekonomie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach, který se 16. ledna 1969, přibližně ve 14 hodin 30 minut před budovou Národního muzea v Praze upálil. Byl převezen do nemocnice, kde 19. ledna 1969 popáleninám podlehl.²⁴³ Veřejnost tehdy zažila šok, protože takovýto způsob protestu Evropa do té doby neznala. Před sebeupálením napsal Jan Palach čtyři dopisy. „*První dopis adresuje svému příteli Ladislavu Žižkovi, druhý studentskému vůdci Lubomíru Holečkovi, jemuž předtím adresoval návrh obsadit*

²³⁹ Srov. ARV, fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 17. 5. 1969.

²⁴⁰ Srov. CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*, s. 154.

²⁴¹ CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 70.

²⁴² Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 78-79.

²⁴³ Srov. SITRUK, Anthony. *Krátký život Jana Palacha*. 1. vyd. Praha: Práh, 2019. s. 92.

budovu Československého rozhlasu, třetí Svazu československých spisovatelů. Čtvrtý dopis si nechá u sebe, ve své aktovce.“²⁴⁴

Mnoho lidí jeho čin nepochopilo a nerozumělo mu. Objevil se ale Palachův dopis, který objevila policie v jeho aktovce. Jeho obsah se poté stal výzvou pro mnohé občany a šířil se v mnoha kopiích. Dne 17. ledna byly polepeny městské zdi letáky s Palachovou fotografií a nápisem, že se Palach obětoval, aby všechny probudil. Stejně tak po jeho smrti se rozhořely v ulicích a u soch tisíce svíček.²⁴⁵

Jiří Ruml (1925–2004), novinář a redaktor svazového periodika Reportér vzpomíná na čin Jana Palacha ve své knize *Díra v hlavě*, kde uvádí, že mu utkvělo v paměti, že po Palachově činu, druhý den, 17. ledna, oslovil národní básník Jaroslav Seifert veřejnost v televizi větou: „*Máte právo udělat se sebou sami, co chcete, nechcete-li však, abychom se zabili všichni, nezabíjejte se*“.²⁴⁶

Palachův dopis pak oznamoval: „*Vzhledem k tomu, že naše národy se ocitly na pokraji beznaděje a odevzdanosti, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit svědomí národa. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát za naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku, a tak jsem získal právo napsat první listy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou: 1) okamžité zrušení cenzury 2) zákaz rozšiřování „Zpráv“. Jak viděno, naše požadavky nejsou přemrštěné, spíše naopak. Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. 1. 1969, a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (časově neomezenou stávkou) našich požadavků, vzplanou další pochodně. Pochodeň č. I.*

P. S. Věřím, že naše národy víc světla potřebovat nebudou. Leden 1968 začal shora, leden 1969 musí začít zdola (má-li začít).“²⁴⁷

Jan Palach tedy přemýšlel, jak lidi probudit a vyburcovat z nečinnosti, jak docílit toho, aby se neuzavírali do svých soukromých záležitostí, aby zápasili o svůj osud a dokázali se postavit současné situaci na odpor. Našli se poté další lidé, kteří jeho čin následovali, např. Josef Hlavatý (se upálil v Plzni), Sándor Bauer (se upálil v Budapešti), Miroslav Malinka (zapálil se v Brně, ale přežil), Blanka Nacházellová (otrávena plynem), Evžen Plocek (se upálil v Jihlavě) a Jan Zajíc (se upálil v Praze).²⁴⁸

²⁴⁴ Tamtéž, s. 86.

²⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 99; 104; 119.

²⁴⁶ RUML, Jiří. *Díra v hlavě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 153.

²⁴⁷ SITRUK, Anthony. *Krátký život Jana Palacha*, s. 100.

²⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 117-118.

Jména těchto a dalších obětí však nebyla mezi veřejností tak známá, neboť KSČ se postarala o to, aby nedošlo k mediálnímu zveřejnění, jako tomu bylo u Jana Palacha, a byla zapomenuta.

Svaz českých novinářů vydal poté 20. ledna k Palachově smrti následující prohlášení:

„Jan Palach se obětoval pro cíle, které jsou i našimi cíli. Aby jeho oběť nebyla marná, musí se nyní spojit úsilí všech občanů, odhodlání s kázní, cit s rozumem. Jeho smrt by se měla stát podnětem k mohutnému a důstojnému projevu celonárodní vůle. Naše veřejnost je nyní do hloubi duše vzrušena. Bylo by neblahé, abychom v této mezní situaci jednali každý na vlastní pěst. Navrhujeme proto: 1. Vyhlásit den pohřbu Jana Palacha za den národního smutku. 2. V tento den by měli všichni lidé dobré vůle slíbit, že neustanou ve svém úsilí, dokud akční program KSČ z jara loňského roku nezvítězí v této zemi...“²⁴⁹

Jak již bylo uvedeno, také kardinál Beran přečetl své poslední poselství ke svému národu ve Vatikánském rozhlase, kde neschválil Palachův čin, ale vyzdvihl jeho ideály.²⁵⁰

Díky smrti Jana Palacha se tak československá veřejnost znovu spojila, vedení KSČ se snažilo situaci uklidnit a z Moskvy se opět ozývaly bouřlivé reakce. Palachův čin se tak stal pro Sovětský svaz dalším důkazem o kontrarevoluci v Československu. O tom vypovídal i následně velký pohřeb studenta Jana Palacha, který se uskutečnil 25. ledna 1969 v Praze, kdy jeho náklady uhradila Univerzita Karlova.

„V Karolinu defiluje před jeho rakví přes padesát tisíc osob, po Praze se táhne osmihodinová fronta, odhadem sto tisíc osob s trikolorou, aby mu mohli lidé vzdát poctu, a básník Bohdan Mikolášek složí krásnou píseň Ticho.“²⁵¹

Pro širokou veřejnost byl vydáván Svazem československých novinářů kulturní časopis Reportér. Jako u mnoha jiných časopisů, i zde probíhala cenzura a mnohdy udělovala důtky za nevhodné publikování článků, popř. obrazových příloh. Po smrti Palacha tak bylo časopisu Reportér vytknuto např. v 5. čísle roku 1969 toto: *„Upevnění vztahů k socialistickým zemím narušuje vnitropolitický komentář nazvaný*

²⁴⁹ Národní archiv, archivní fond ASYN, k. 559/1. Prohlášení předsednictva českých novinářů ze dne 20. ledna 1969.

²⁵⁰ Srov. SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*, s. 234.

²⁵¹ SITRUK, Anthony. *Krátký život Jana Palacha*, s. 126.

„Nebezpečný kal“ od J. Lederera, který označuje čin Jana Palacha za největší individuální politický čin v dějinách našeho národa... Člen redakční rady Z. Eis ve článku „Upálení tří Janů“ přirovnává Jana Palacha k Janu Husovi a Janu Opletalovi.“²⁵²

Palachův hrdinský čin sebeobětování tak vešel do dějin českého národa jako nejvyšší boj za demokracii a svobodu, a svého naplnění došel až po roce 1989. Lidem byl jeho příběh následně připomenut několika publikacemi, dokumenty, ale i seriálem „Hořící keř“ a je také po něm pojmenováno náměstí Jana Palacha.

Nejvíce se poté Palachovu upálení přiblížil již zmiňovaný osmnáctiletý student Jan Zajíc, který se nejdříve 20. ledna 1969 účastní hladovky, kdy pod sochou svatého Václava, složil Janu Palachovi báseň. Zajíc je poté zklamán pokračující normalizací i tím, že Palachův čin nevyvolal žádnou dlouhodobější reakci ve společnosti. Po Palachově pohřbu proto odjel 25. února 1969 do Prahy, kde se na podnikové toaletě pomazal a polil čistícími prostředky. Poté vešel do pasáže č. 39, kde vypil kyselinu a zapálil se. Vzplál rychle, aniž se mu povedlo dojít na Václavské náměstí a na místě zemřel.²⁵³ Mezi svými věcmi zanechal dopis, ve kterém se označil jako Pochodeň č. 2:

„Občané Republiky československé. Protože se navzdory činu Jana Palacha vrací náš život do starých kolejí, rozhodl jsem se, že vyburcuji Vaše svědomí jako Pochodeň č. 2. Nedělám to proto, aby mne někdo oplakával, nebo proto, abych byl slavný, anebo snad, že jsem se zbláznil. K tomuto činu jsem se odhodlal proto, abyste se už vážně vzchopili a nedali sebou vláčet několika diktátory! Pamatujte: „Když někomu vystoupí voda nad hlavu, je už jedno, kolik.“ Nemáme se čeho bát, jedině smrti. Ale: Smrt není zlá, jenom umírání. A toto je pomalé umírání národní svobody. Nenechte si hrdý a krásný český a slovenský lide, diktovat, s kým navěky půjdeš. Vy všichni, na které můj čin zapůsobí a kteří nechcete, aby byly další oběti, uposlechněte následující výzvy! STÁVKUJTE! BOJUJTE! Kdo nebojuje, nevíteží! Nemám na mysli jen ozbrojený boj! Ať moje pochodeň zapálí Vaše srdce a osvítí Váš rozum! Ať moje pochodeň svítí na cestu k svobodnému a šťastnému Československu! Měli jsme dvě šance a obě jsme promarnili! Nezahazujte ji! Jen tak budu žít dál! Umřel jen ten, kdo žil pro sebe!“²⁵⁴

Také o hrůzném činu Jana Zajíce se nesmělo mluvit. Jeho památku si bylo možné

²⁵² Národní archiv, archivní fond ASYN, k. 595/1. Příklady porušování důležitých zájmů vnitřní i zahraniční politiky státu; Analýza časopisu Reportér.

²⁵³ Srov. SITRUK, Anthony. *Krátký život Jana Palacha*, s. 121-123.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 123-124.

připomenout až po roce 1989. Na budově bývalé Střední průmyslové školy železniční v Šumperku byla poté v 90. letech umístěna pamětní deska s plastikou od sochaře Olbrama Zoubka. Pomník Jana Palacha a Jana Zajíce byl také odhalen v roce 2000, a to v dlažbě před Národním muzeem. Srpnová okupace tak nepřinesla jen tyto oběti, ale měla za následek i častou emigraci rodin do západní Evropy.

3.5.1. Zánik Pražského jara a nástup normalizace

Katolická církev ve své činnosti pokračovala i bez ohledu na srpnové události a zákaz Dila koncilové obnovy. Mezi vážné problémy Pražského jara vnímala katolická církev teologické vzdělávání, kdy např. na bohoslovecké fakultě v Litoměřicích vše zůstalo postaru, tedy přednášeli zde nekvalifikovaní docenti a zůstávala zde i katedra marxismu-leninismu. František Tomášek pověřil pastorační radu, aby vypracovala změnu teologického studia a tu předložila na Sekretariát pro věci církevní. Teprve na jaře 1969 se podařilo katolické církvi, aby na bohoslovecké fakultě v Litoměřicích přednášeli kvalifikovaní teologové, kterými byli docent Jaroslav Kadlec na církevní dějiny, Bonaventura Bouše na liturgiku, Josef Zvěřina na sakramentální a pastorální teologii a Oto Mádr na morální teologii.²⁵⁵ Ke změně došlo i v Olomouci, kde svoji činnost mohla zahájit pobočka litoměřické bohoslovecké fakulty a také v Praze mohl být zahájen katechetický kurz, jehož vedením pověřil František Tomášek profesora Ladislava Pokorného.²⁵⁶ Bylo zde i přání oživit pastorační kurz, který zanikl při srpnové okupaci, který poté měl podobu měsíčních pastoračních dnů. Byl také nově zahájen teologický kurz pro laiky nazvaný Živá teologie pod vedením Oty Mádra. Živá teologie byla rozdělena na trimestry od září do června, která měla seznámit laiky i veřejnost s myšlenkami II. vatikánského koncilu. Mezi významné přednášející v Živé teologii pak patřili např. vídeňský profesor Karel Klostermann, německý moderní katechetik a profesor Klemens Tilmann, německý morální teolog profesor Bernhard Häring či německý profesor Karl Rahner.²⁵⁷ Pod vlivem a dohledem Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury zůstávala stále Česká katolická charita. Ke změně došlo až 1. dubna, kdy se vedoucím vydavatelství České katolické Charity stal Václav Vaško.²⁵⁸ Na konci léta 1969 se též podařilo „dokončit překladatelské

²⁵⁵ Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 56.

²⁵⁶ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 300; Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 65.

²⁵⁷ Srov. MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 59-61.

²⁵⁸ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 302.

skupině České liturgické komise (Bonaventura Bouše, Miloslav Máša, Václav Konzal, Josef Myslivec) překlad mešního řádu (Ordo missae) do češtiny. ²⁵⁹

Na jaře v roce 1969 zůstal ve vedení KSČ jen Alexander Dubček a pár jeho věrných přátel. Představitelé Moskvy neustále usilovali o politický obrat ve vedení KSČ, neboť se jim dosud nepodařilo zlomit jejich odpor. Trnem v oku jim byl nadále Alexander Dubček, neboť pro většinu občanů byl symbolem suverenity a demokracie. Moskvě se naskytla příležitost až díky hokejovým událostem. Hokejistům Československa na mistrovství světa ve Stockholmu se totiž podařilo porazit Sovětský svaz. Lidé v Československu poté svoji radost z vítězství vyjádřili bouřlivě v 69 městech živelnými demonstracemi spojenými s odporem proti okupaci a sovětskému útisku. Bouřlivé reakce z Moskvy i z dalších zemí pětky poté vyvolaly personální změny ve vedení KSČ. Dne 17. dubna 1969 přijal ÚV KSČ Dubčekovu rezignaci a v čele komunistické strany jej vystřídal Moskvou již vyhládnutý Gustáv Husák.²⁶⁰ Zároveň byla z vedení Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury odvolána konciliantní Erika Kadlecová a na její místo se vrátil nepřítel církve Karel Hruža.²⁶¹

Krátké uvolnění společenských poměrů v letech 1968-1969, které se stalo i pozitivní změnou pro katolickou církev, přetrvalo však jen do období normalizace. Zůstala tak jen „*pouze obnova činnosti řeckokatolické církve a návrat biskupů na jejich stolce, jinak byly všechny zisky katolíků postupně odbourány, např. opětovně znemožněna činnost řeholních řádů, omezen katolický tisk s odvoláním redakčních rad, změna časopisu Via na původní časopis Duchovní pastýř, vyučování náboženství na školách, zákaz přednáškového cyklu Živá teologie atd.*“²⁶²

Zároveň také vzniklo koncem srpna roku 1971 proti vůli biskupů prorežimní Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris* (1971-1989) jako pokračovatel zaniklého Mírového hnutí katolického duchovenstva, pod vedením Františka Hochmanna s mnohými kolaborujícími kněžími.²⁶³

²⁵⁹ Tamtéž, s. 306.

²⁶⁰ Srov. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*, s. 79-80.

²⁶¹ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 306.

²⁶² HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 619; VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 311; 315; MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*, s. 59-60; 65.

²⁶³ Srov. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*, s. 318-319.

S nástupem Husákova vedení byl tak ukončen proces Pražského jara a začala normalizace. Změna nastala až v listopadu v roce 1989, kdy se do Československa vrátila svoboda a demokracie, a 21. dubna 1990 mohl prezident Václav Havel přivítat papeže Jana Pavla II. v Praze.

Závěr

Diplomová práce se zabývá vztahem Československa a Vatikánu v 60. letech 20. století s důrazem na období Pražského jara roku 1968. Postupně nás uvádí do vývoje komunistického režimu v Československu, který zavede cenzuru, nesvobodu, zavření hranic, pronásledování církve, bezdůvodné popravy a rozsudky s těmi, co nesouhlasili nebo šli proti režimu. Sleduje i osudy některých obětí komunistického režimu, ale i osudy biskupů v komunistickém Československu v 60. letech.

Zároveň poukazuje na reformu roku 1968 zvanou Pražské jaro, díky které dochází k postupnému uvolňování politického a společenského napětí. Diplomová práce tak má čtenáři objasnit, že tehdejší situaci nešlo vnímat pouze černobíle. O Pražském jaru lze tedy zcela jistě hovořit jako o svobodnějším období v zemi, které se dotklo všech oblastí života. Lidé tak mohli např. svobodně cestovat i do některých západních zemí. Rozsáhlá cenzura na různá díla tak postupně ustupovala do pozadí. Toto spojení demokracie a socialismu bývá tedy oprávněně označováno jako „socialismus s lidskou tváří“. Díky této reformě došlo i k uvolnění a obnově církve, a to na základě amnestií v letech 1960, 1962, 1965 a 1968, kdy se z vězení a internací navrátili biskupové, kněží i mnozí laici. Zároveň došlo i k návratu biskupů do jejich úřadů, byly zlepšeny podmínky pro pastorační praxi a proběhla také rehabilitace obětí protináboženské perzekuce společně s umožněním činnosti řádů a kongregací. Zaniklo také prorežimní „Mírové hnutí katolického duchovenstva“, které bylo nahrazeno „Dílem koncilové obnovy“ v čele s Františkem Tomáškem a jeho pastorační radou tvořenou z generace komunistických vězňů, např. Josef Zvěřina, Oto Mádr, Václav Vaško, Vladimír Rudolf, Jan Sokol a mnohými dalšími. Zároveň diplomová práce také shrnuje dění na II. vatikánském koncilu s proměnou papežství v období od počátku 60. let. Výsledkem II. vatikánského koncilu se pak stalo, že došlo ke zrušení vzájemné exkomunikace východu a západu, a také že koncil přijal celkem šestnáct dokumentů, z toho čtyři konstituce, devět dekretů a tři deklaráce. Jeho přínosem se tak stalo, že našel zejména odpovědi na problémy moderního světa a stal se i obnovou církve.

Vlastním jádrem diplomové práce se pak stala analýza politických vazeb mezi Československem a Vatikánem v 60. letech s hlubším důrazem na osobnosti českých a slovenských biskupů, jednání mezi církví a státem i proměny československo-vatikánských diplomatických styků. Zároveň i sleduje reakce papeže Pavla VI.

v průběhu i po vpádu vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 do Československa. Na základě analýzy zpráv rozhlasového vysílání Radio Vatikán a vatikánského deníku L'Osservatore Romano předkládá pohled na politicko-náboženské poměry v Československu očima Svatého stolce.

Diplomová práce také ukázala, že díky československé reformě získalo sice Československo určitou svobodu a suverenitu, což bylo ale pro členy Varšavské smlouvy a zejména Moskvu nepřijatelné. Československá reforma tedy představovala vážné ohrožení sovětského bloku a byla jím považována za kontrarevoluci ohrožující socialismus. Odpovědí se poté stala intervence do Československa 21. srpna 1968 vojsky Varšavské smlouvy, která ukončila osmiměsíční pokus o společenskou změnu, a to svobodu a suverenitu Československa. Zklamání z rezignace, ze stávajících problémů a vývoje Československa vyjádřili pak tragickým protestem sebeupálením studenti Jan Palach, Jan Zajíc a mnoho dalších. Z vedení ÚV KSČ byl poté odvolán Alexander Dubček a je nahrazen Gustávem Husákem. Katolická církev ve své činnosti ale pokračovala i bez ohledu na srpnové události a zákaz Díla koncilové obnovy. Zejména dala podnět k teologickému vzdělávání, ať už formou pastoračních kurzů, kurzů pro laiky, vydáváním časopisu Via či Katolického týdeníku. Její rozvoj byl však zastaven nástupem normalizace.

S nástupem Husákova vedení byl totiž ukončen proces Pražského jara a začala normalizace, při které se církevní politika opět navrátila k dřívější praxi. Ke změně došlo až díky listopadovým událostem roku 1989, kdy změna režimu demokratické společnosti se zaručenou náboženskou svobodou nastolila podmínky pro nová jednání mezi státem a církví. Diplomová práce tak dramaticky ukázala a představila období naší nedávné minulosti.

Seznam použitých zkratk

ASYN	Značka Národního archivu pro dokumenty Svazu novinářů
ČSSR	Československá socialistická republika
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
NDR	Německá demokratická republika
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Sovětská svaz
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam literatury

AGASSO, Domenico st. – AGASSO, Domenico ml. *Papež Jan XXIII.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. 85 s. ISBN 978-80-7195-746-1.

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 400 s. ISBN 978-80-7325-130-7.

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 279 s. ISBN 978-80-7325-268-7.

BROŽ, Prokop a kol. – VOPŘADA, David. *Mezi historií a Evangeliiem: existence a život církve ve světle II. vatikánského koncilu.* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 279 s. ISBN 978-80-7465-107-6.

CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963-1989).* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 305 s. ISBN 80-7192-621-3.

CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. 270 s. ISBN 80-7285-008-3.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9.

DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara.* Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2012. 446 s. ISBN 978-80-7415-066-1.

DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhošťského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara.* 1. vyd. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, 2015. 669 s. ISBN 978-80-260-9125-7.

FIALA, Petr – HOLZER, Jan – MAREŠ, Miroslav – PŠEJA, Pavel. *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 315 s. ISBN 80-210-2249-3.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Zvon, 1995. 358 s. ISBN 80-7113-119-9.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 759 s. ISBN 80-7325-034-9.

HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. 2. vyd. Olomouc: Poznání, 2008. 422 s. ISBN 978-80-86606-77-4.

Humanae vitae. Encyklika papeže Pavla VI. o správném předávání lidského života z 25. července roku 1968. Stojanov, 1980, 88 s.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969: 4. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. 81 s. ISBN 80-04-26-142-6.

KAPLAN, Karel. *Těžká cesta: spor Československa s Vatikánem 1963-1973*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 177 s. ISBN 80-85959-83-6.

KAPLAN, Karel – KOSATÍK Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. 336 s. ISBN 80-7185-616-9.

KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. 2 sv. 1297 s. ISBN 978-80-200-2019-2.

KOSATÍK, Pavel – KOLÁŘ Michal. *Jan Masaryk: pravdivý příběh*. Praha: Mladá fronta, 1998. 338 s. ISBN 80-204-0736-7.

KOTLÁN, Pavel. *Demokracie ve stínu: extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*. 1. vyd. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003. 173 s. ISBN 80-86572-07-2.

KOUDELKA, Josef – NAJBRT, Aleš. *Invaze 68*. Praha: Torst ve spolupráci s Respekt Edicí, 2008. 295 s. ISBN 978-80-7215-334-3.

KUČERA, Jiří, ed. *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 55 s. ISBN 80-7178-116-6.

LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. 296 s. ISBN 80-86621-09-x.

LUXMOORE, Jonathan – BABIUCHOVÁ, Jolanta. *Vatikán a rudý prapor: zápas o duši východní Evropy: studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2003. 531 s. ISBN 80-7207-420-2.

MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc: vzpomínky, texty a rozhovory*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. 272 s. ISBN 975-80-7021-876-1.

OPATRŇÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 300 s. ISBN 80-7192-778-3.

OPATRŇÝ, Aleš. *Význam kardinála Tomáška v období normalizace a přechodu k demokracii: Sborník textů ze sympozia ke 100. výročí narození kardinála Tomáška*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. 95 s.

PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Praha: Vyšehrad, 1996. 440 s. ISBN 80-7021-194-6.

PETRÁČEK, Tomáš – BEDŘICH, Martin. *Naděje v dějinách*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2020. 192 s. ISBN 978-80-7601-309-4.

PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*. Praha: Vyšehrad, 2016. 246 s. ISBN 978-80-7429-643-7.

PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. 1. vyd. Ostrava: Moravapress, 2013. 134 s. ISBN 978-80-87853-05-4.

PETRÁČEK, Tomáš. *Západ a jeho víra: 9,5 teze k dopadům Lutherovy reformace*. Praha: Vyšehrad, 2017. 144 s. ISBN 978-80-7429-911-7.

RUML, Jiří. *Díra v hlavě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 255 s. ISBN 80-04-25416-0.

SITRUK, Anthony. *Krátký život Jana Palacha*. 1. vyd. Praha: Práh, 2019. 175 s. ISBN 978-80-7252-785-4.

SLOUKA, Tomáš. *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Prameny a dokumenty k občanské nauce na školách 2. cyklu. 102 s.

STRÖBINGER, Rudolf – NEŠVERA, Karel. *Stalo se v adventu: "čihošťský zázrak"*. Praha: Vyšehrad, 1991. 144 s. ISBN 80-7021-065-6.

SVOBODA, Bohumil – POLC, V. Jaroslav. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. 277 s. ISBN 978-80-702-1937-9.

ŠEBEK, Jaroslav – CASAROLI, Agostino. *Papež Pavel VI. - člověk dialogu*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2019. 81 s. ISBN 978-80-7566-104-3.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 243 s. ISBN 978-80-247-2468-3.

VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád: vlastní životopis*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 399 s. ISBN 80-7192-389-3.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009 a Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009. 399 s. ISBN 978-80-7325-189-5; ISBN 978-80-87211-16-8

Prameny:

Archiv Radia Vatikán, fond Česká sekce Vatikánského rozhlasu

L'Osservatore Romano

Národní archiv, archivní fond ASYN – Plné znění dopisu Jana Palacha

Národní archiv, archivní fond ASYN, k. 559. *Předsednictvo Ústředního výboru Ústředí novinářů ČSSR*.

Národní archiv, archivní fond ASYN, k. 595. *Korespondence, odpor proti zastavení svazového periodika Reportér*.

Elektronický zdroj:

Před 40 lety studenti protestovali kvůli elektrině. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, 2007, 29. 10. 2007 [cit. 2019-10-26]. Dostupné z:

<https://domaci.ihned.cz/c1-22313750-pred-40-lety-studenti-protestovali-kvuli-elektrine>

TETIVA, Tomáš. Bude Pavel VI. brzy svatým? Kardinálové potvrdili zázrak. *Církev.cz* [online]. 12. 12. 2018 [cit. 2019-11-08]. Dostupné z:

<https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180212bude-pavel-vi-brzy-svatym-kardinalove-potvrdili-zazrak>

EMAN, Stanislav. Známe datum převozu ostatků kardinála Berana do ČR. *Církev.cz* [online]. 6. 3. 2018 [cit. 2019-12-21]. Dostupné z:

<https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180306zname-datum-prevozu-ostatku-kardinala-berana>

Utajená „Akce K“: Noc, kdy StB přepadla a zlikvidovala všechny mužské kláštery. In: *Stream: Televize Seznam* [online]. 5. 11. 2018 [cit. 2019-07-17]. Dostupné z:

<https://www.televizeznam.cz/video/krvava-leta/utajena-akce-k-noc-kdy-stb-prepadla-a-zlikvidovala-vsechny-muzske-klastery-307967>

Zdroje obrazové přílohy:

Obrázek č. 1-6: Foto: BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 400 s.

Obrázek č. 7-10: Foto: HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. 2. vyd. Olomouc: Poznání, 2008. 422 s.

Obrázek č. 11: Čihošťský oltář a vychýlený křížek pořízen od bratrů Prokúpkových z Humpolce z 8. ledna 1950, dále Čihošťský kostel z ledna 1950 a oběť komunistického režimu Josef Toufar (1902-1950). Foto: DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a čihošťského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. 1. vyd. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, 2015. 669 s.

Obrázek č. 12: Papež Jan XXIII. (1881-1963). Foto: BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 400 s.

Obrázek č. 13: Papež Pavel VI. (1897-1978). Foto: ŠEBEK, Jaroslav – CASAROLI, Agostino. *Papež Pavel VI. - člověk dialogu*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2019. 81 s.

Obrázek č. 14: Vatikánský diplomat, státní sekretář a kardinál Agostino Casaroli (1914-1998). Foto: BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 400 s.

Obrázek č. 15-17: Foto: KOUDELKA, Josef – NAJBRT, Aleš. *Invaze 68*. Praha: Torst ve spolupráci s Respekt Edicí, 2008. 295 s.

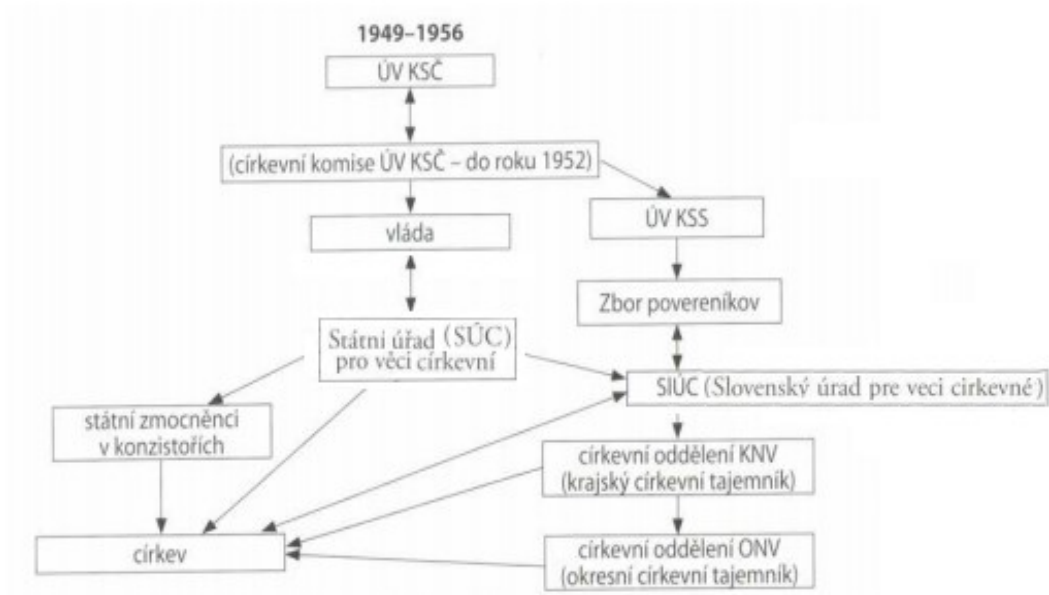
Obrázek č. 18: Pomník Jana Palacha (1948-1969) a Jana Zajíce (1950-1969) v dlažbě před Národním muzeem v Praze. Foto: vlastní fotografie

Obrázek č. 19-20: Foto: Národní archiv, archivní fond ASYN

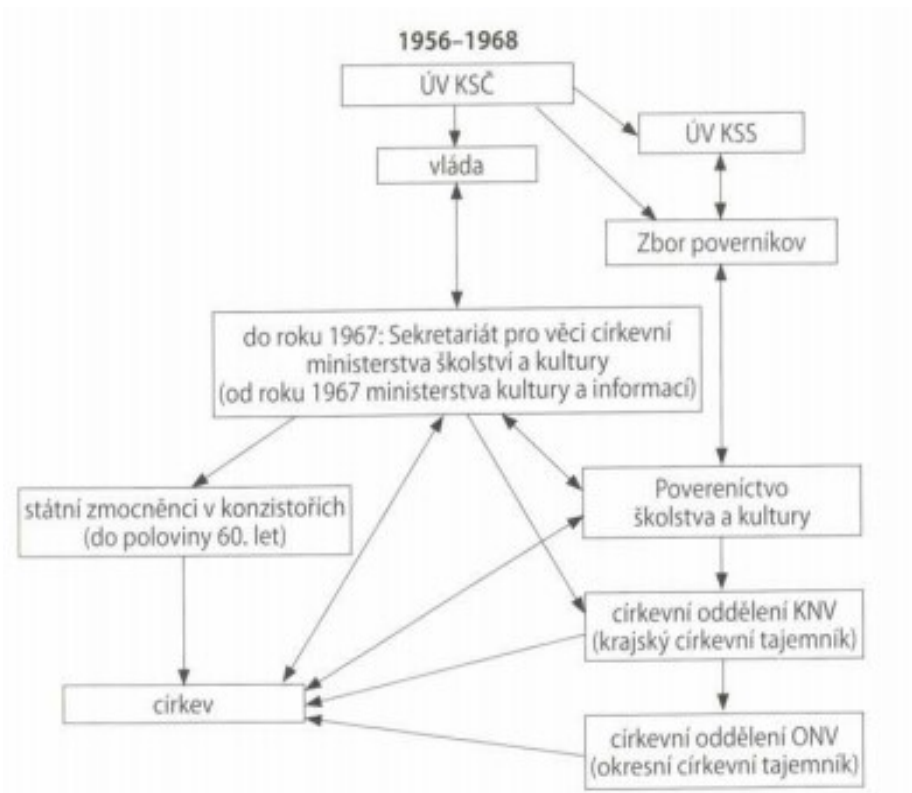
Přílohy

Seznam obrazových příloh

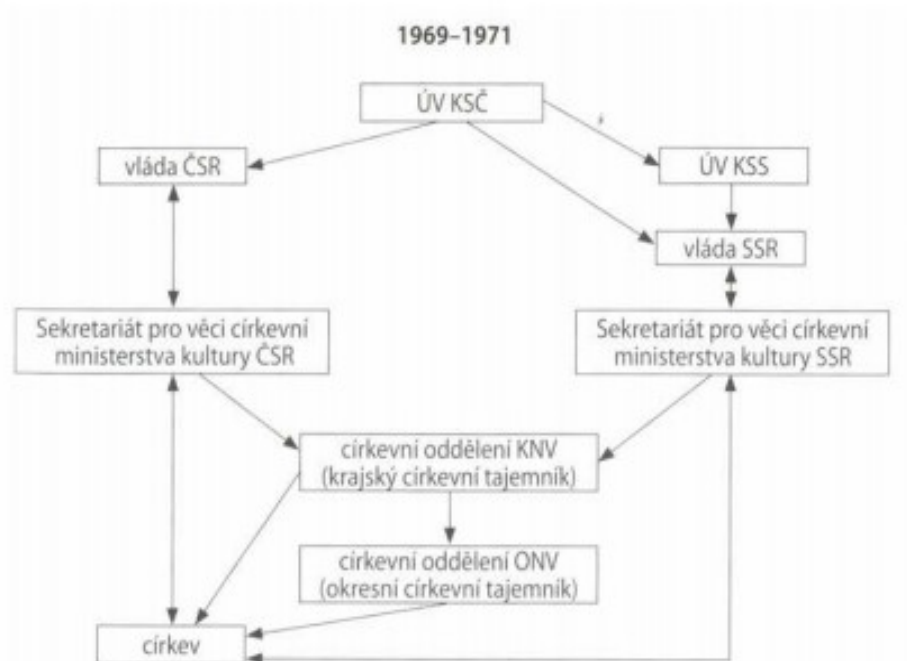
Obrázek 1: Schéma výkonu církevní politiky 1949-1956.....	81
Obrázek 2: Schéma výkonu církevní politiky 1956-1968.....	81
Obrázek 3: Schéma výkonu církevní politiky 1969-1971.....	82
Obrázek 4: Schéma výkonu církevní politiky 1971-1989.....	82
Obrázek 5: Pražský arcibiskup a kardinál Josef Beran (1888-1969).....	83
Obrázek 6: Pražský arcibiskup a kardinál František Tomášek (1899-1992).....	84
Obrázek 7: Akce K – perzekuce mužských řádů a jejich odsouzení – Čechy.....	85
Obrázek 8: Akce K – perzekuce mužských řádů a jejich odsouzení – Slovensko.....	86
Obrázek 9: Akce R – perzekuce ženských řádů a jejich odsouzení – Čechy.....	87
Obrázek 10: Akce R – perzekuce ženských řádů a jejich odsouzení – Slovensko.....	88
Obrázek 11: Čihošťský oltář a vychýlený křížek pořízen od bratrů Prokúpkových z Humpolce z 8. ledna 1950, dále Čihošťský kostel z ledna 1950 a oběť komunistického režimu Josef Toufar (1902-1950).....	89
Obrázek 12: Papež Jan XXIII. (1881-1963).....	90
Obrázek 13: Papež Pavel VI. (1897-1978).....	91
Obrázek 14: Vatikánský diplomat, státní sekretář a kardinál Agostino Casaroli (1914-1998).....	92
Obrázek 15: Situační zpráva o dění v hlavním městě 21. srpna 1968 – 1. část.....	93
Obrázek 16: Situační zpráva o dění v hlavním městě 21. srpna 1968 – 2. část.....	94
Obrázek 17: Invaze Československa 21. srpna 1968.....	95
Obrázek 18: Pomník Jana Palacha (1948-1969) a Jana Zajíce (1950-1969) v dlažbě před Národním muzeem v Praze.....	96
Obrázek 19: Plné znění dopisu Jana Palacha z 16. ledna 1969.....	97
Obrázek 20: Reakce Předsednictva svazu českých novinářů na upálení Jana Palacha.....	98

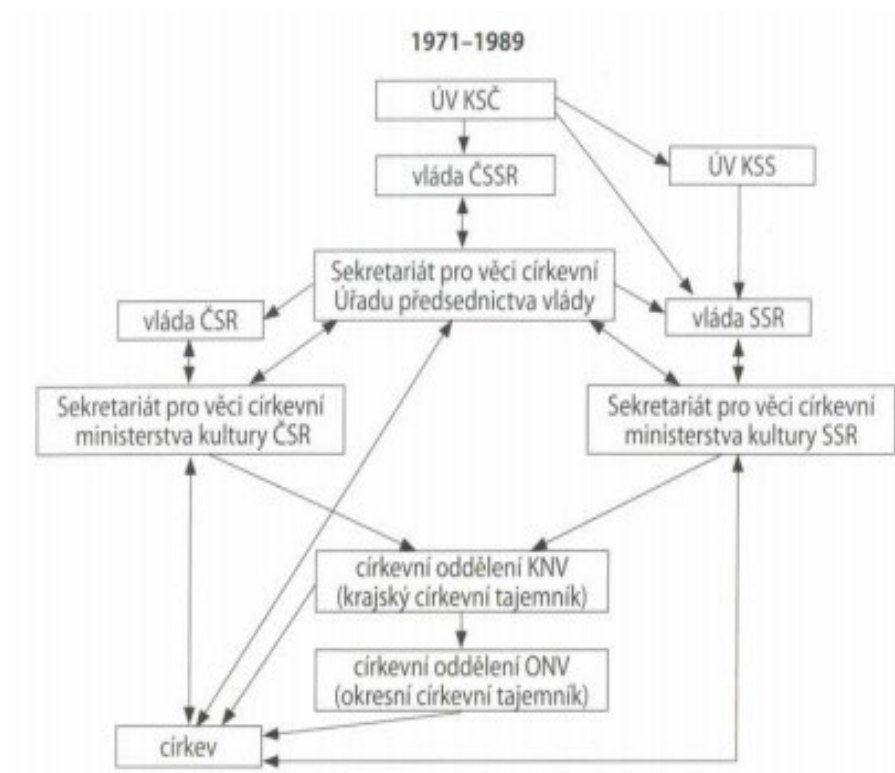
Obrázek 1: Schéma výkonu církevní politiky 1949-1956

Obrázek 2: Schéma výkonu církevní politiky 1956-1968

Obrázek 3: Schéma výkonu církevní politiky 1969-1971

Obrázek 4: Schéma výkonu církevní politiky 1971-1989

Obrázek 5: Pražský arcibiskup a kardinál Josef Beran (1888-1969)

Obrázek 6: Pražský arcibiskup a kardinál František Tomášek (1899-1992)

Statistika perzekuce mužských řádů a kongregací v českých zemích 1948–1964

Řády a kongregace v českých zemích	Počet domů r. 1950	Počet členů r. 1949/1950	Počet odsouzených řeholníků 1948–1968	Celková výše trestů v rocích a měsících
Augustiniáni obutí	8	43	10	25 roků + 3 měsíce
Augustiniáni bosí	1	9	–	–
Benediktini	4 + fary	72	4	32 roků + 1 doživotí
Cisterciáci	2	13	–	–
Dominikáni	6	104	11 + 1 kněz dominikánský terciář	94 roků
Eucharistiáni	1	10	–	–
Františkáni	22	145	36	199 roků + 9 měsíců
Jezuité	8	217	72 + 2 vstoupili do řádu ve vězení	515 roků + 8 měsíců
Kalasantini	2	8	1	10 roků
Kapucini	20	123	22	111 roků + 4 měsíce
Karmelitáni obutí	1	3	1	3 měsíce
Křižovníci	1 + fary	53	5	36 roků + 2 měsíce
Maltézští rytíři	1 + fary	7	2	28 roků
Milosrdní bratři	7	65	7	50 roků
Minorité	7	49	3	12 roků
Němečtí rytíři	1	2	1	12 roků
Obláti	1	2	1	2 roky
Pallotini	–	1	1	4 roky
Petrini	4	41	11	79 roků + 6 měsíců
Piaristé	5	15	3	37 roků + 8 měsíců
Premonstráti	4 + fary	72	40	241 roků + 1 měsíc
Redemptoristé	17	238	50 + 2 odsouzeni podmíněně	298 roků + 8 měsíců 1 doživotí (3 r. + 3 měs. podmíň.)
Salesiáni	12	239	57 + 2 odsouzeni podmíněně	266 roků + 8 měsíců (1r. + 8 měs. podmíň.)
Salvatoriáni	4	40	11	44 roků + 1 doživotí
Servité	1	3	–	–
Školští bratři	3	17	–	–
Těšitelé	6	42	2	4 roky + 6 měsíců
Celkem	149	1633	356 + 4 podmíněně	2108 roků + 6 měsíců + 3 doživotí + (5 roků + 1 měsíc podmíň.)

Obrázek 7: Akce K – perzekuce mužských řádů a jejich odsouzení – Čechy

Statistika vězněných řeholníků na Slovensku

Řády a kongregace na Slovensku	Počet členů r. 1949/1950	Počet odsouzených řeholníků 1948–1968	Celková výše trestů v rocích a měsících
Basiliáni	25	8	1 doživotí a 77 roků
Benediktini	15	-	-
Dominikáni	15	3	1 doživotí a 24 roků
Františkáni	244	8	34 roků
Jezuiti	220	24	osm na 1–10 let, ostatní dohromady 71 roků
Kapucíni	57	14	70 roků a 6 měsíců
Lazaristi	22	14	1 doživotí a 121 roků
Milosrdní bratři	33	1	4 roky
Minoriti	10	-	-
Piaristi	22	1	3x nakrátko uvězněný
Premonstráti	25	1	2 roky
Redemptoristi (latinského obřadu)	41	10	42 roků a 1 měsíc
Redemptoristi (východního obřadu)	28	9	1 doživotí, ostatní nezjištěni
Salesiáni	252	43	188 roků (co se podařilo zjistit)
Salvatoriáni	1	1	11 roků
Školští bratři	88	6	všichni 3,5 až 8 roků
Těšitelé	32	7	1 doživotí, 16 roků, ostatní tresty nezjištěny
Verbisti	196	21	pět na 2–5 let, ostatní dohromady 96 let
Celkem	1 301	171	5 doživotí, 756 roků, 7 měsíců, část nezjištěna

Obrázek 8: Akce K – perzekuce mužských řádů a jejich odsouzení – Slovensko

Statistika vězněných řeholnic v českých zemích 1948–1968

Název řádu/kongregace	Počet odsouzených sester	Počet let trestu
Boromejky (Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského)	20 + 2 vyšetřovány ve vazbě	102 + 3 měsíce
Cyřilky (sestry sv. Cyrila a Metoděje)	1 + 4 vyšetřovány ve vazbě	8
Dominičány (Česká kongregace sester dominikánek)	8	21 a 1/2 roku
Chudé školské sestry de Notre Dame	6	9 + 2 měsíce
Milosrdné sestry Panny Marie Jeruzalémské	9	56
Milosrdné sestry sv. Kříže	4	10
Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny v Brně	20	41 + 2 měsíce
Sekulární institut Schönstattské sestry Mariiny	7	13 + 9 měsíců
Sestry apoštolátu sv. Františka	17	58 a 1/2 roku
Sestry Nejsvětější svátosti	1	8
Kongregace Sester Služebnic	1	4
Těšitelky Božského Srdce Ježíšova	1	17
celkem	95 odsouzeno + 6 prošlo vazbou	349 roků + 2 měsíce

Obrázek 9: Akce R – perzekuce ženských řádů a jejich odsouzení – Čechy

Statistika vězněných řeholnic na Slovensku

Řády a kongregace na Slovensku	Počet členů r. 1949/1950	Počet odsouzených řeholnic	Celková výše trestů v rocích a měsících
Alžbětinky	55	-	-
Anglické panny	120	1	9 měsíců
Baziliánky	40	6	3 roky
Dcery Nejsvětějšího Spasitele	325	8	11 roků a 3 měsíce
Dcery Panny Marie Pomocnice	25	2	5 roků a 6 měsíců
Dcery sv. Františka	268	4	3 roky a 2 měsíce
Dominikánky	107	3	10 měsíců, 1 trest nezjištěn
Kanonistky	75	-	-
Mariánky	130	-	-
Milosrdné sestry sv. Kříže	650	13	92 roků, 4 tresty nezjištěné
Premonstrátky	137	1	6 roků
Satmárky	214	3	2 roky a 11 měsíců
Sestry Neposkvrněného početí Panny Marie	32	2	6 roků
Sestry sv. Cyrila a Metoděje	52	-	-
Služebnice Ducha svatého	95	1	7 roků
Sociální sestry	23	2	výška trestů nezjištěná
Školské sestry de Notre Dame	129	2	1 rok a 3 měsíce
Školské sestry III. regul. řádu sv. Františka	110	1	1 rok
Voršilky	237	2	9 měsíců
Vincentky	950	37	170 roků a 6 měsíců
Vykupitelky	445	-	-
Celkem	4219	88	311 roků a 11 měsíců

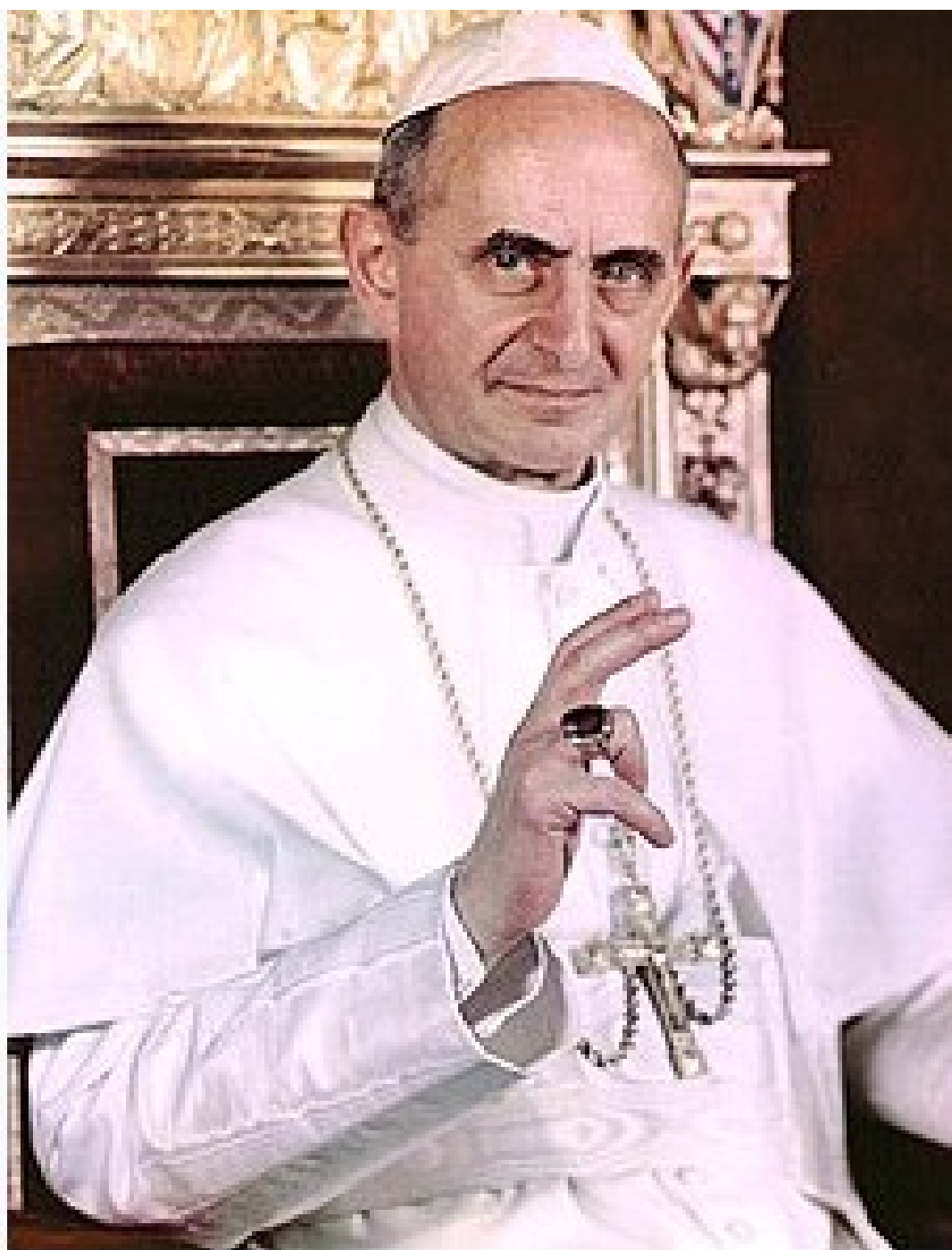
Obrázek 10: Akce R – perzekuce ženských řádů a jejich odsouzení – Slovensko

Obrázek 11: Čihošťský oltář a vychýlený křížek pořízen od bratrů Prokúpkových z Humpolce z 8. ledna 1950, dále Čihošťský kostel z ledna 1950 a oběť komunistického režimu Josef Toufar (1902-1950)

Obrázek 12: Papež Jan XXIII. (1881-1963)

Obrázek 13: Papež Pavel VI. (1897-1978)

Obrázek 14: Vatikánský diplomat, státní sekretář a kardinál Agostino Casaroli (1914-1998)

SITUAČNÍ ZPRÁVA

O dění v hlavním městě dne 21. srpna 1968

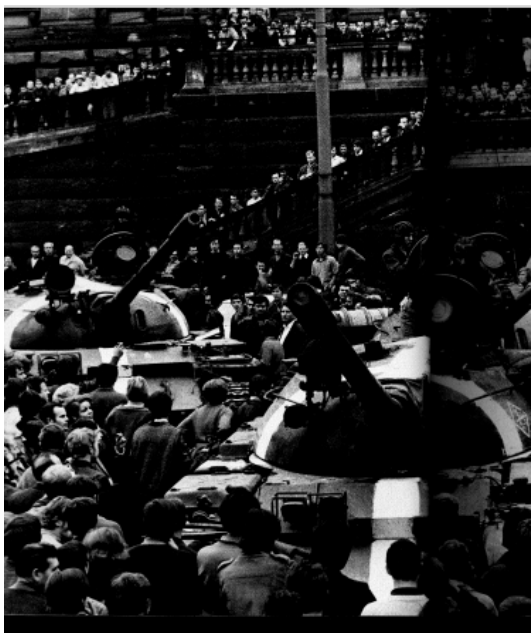
- 02,10** přistávají sovětské vojáci na letišti Ruzyň.
02,14 zpráva operačního důstojníka MS-VB o snaze pronikání 14členné skupiny do Rozhlasu – příkaz – zabránit proniknutí do Rozhlasu všemi prostředky.
02,16 pokyn k zesílení služby u Rozhlasu a Televize.
02,25 dán rozkaz pplk. Novákoví k blokaci Konviktské a Bartolomějské ulice a vyklizení překážejících aut.
02,47 dispečer – náčelníci 00-VB Praha 1-10:
1) rozkaz sledovat Rozhlas, zabránit všemi různými prostředky demonstracím,
2) obrana budov, výjezdnost vozů,
3) hlásit okamžitě mimořádné události,
4) nedopustit konflikt se zahraničními vojsky,
5) přečten telegram MV,
6) zesílit pořádkovou službu všemi orgány,
7) všichni zůstat na pracovišti (náčelníci),
8) informace o taxikářích dána.
03,00 na Staroměstském náměstí se shlukují občané.
03,40 na sovětské velvyslanectví odejel prezident republiky.
03,55 pohyb sovětských tanků do centra Prahy.
05,05 hlásí hlídka VB, že na Bořislavce tank přejel osobní auto tov. zn. Volha, SPZ Prahy západ. Zraněn nebyl nikdo.
05,05 hlásí hlídka OŘD z náměstí Republiky, že slyší střelbu ve směru od Revoluční třídy.
05,10 před ÚV KSČ asi 500 lidí, ÚV obsazeno sovětskou armádou – střelba do vzduchu.

- 05,10** poště parašutisté obsazují Rozhlas, hotel Regina – postřelení několika občanů.
05,16 je autohlídkou hlášeno, že jim bylo sděleno, že u ÚV KSČ mají být 4 lidé mrtví – neproověřeno.
05,27 hlásí autohlídka, že vojáci na Klárově zastavují veškerá vozidla a nepouští je do středu města.
05,30 vojska uzavírají Prahu.
05,35 hlásí hlídka OŘD, že u Dětského domu má být zastřelen voják nějaký muž, dále postřelen do nohy nějaký chlapec a jedna žena zraněna od transportéru, který jí měl přejet nohu.
05,45 autohlídka hlásí, že u ÚV KSČ je zastřelen nějaký mladík. Dále, že se zde střílí a že zde měla být přejeta nějaká žena vojenským vozidlem.
05,45 hlásí autohlídka, že jí bylo občany hlášeno, že na Jiřího náměstí na Vinohradech byl voják zastřelen nějaký muž.
05,46 hlásí hlídka od Rozhlasu z Vinohradské ulice, že je tam zraněn nějaký muž od granátu.
06,00 hlásí z MO-VB Ruzyň, že vojáci odzbrojili příslušníka VB na hlídce. Byla mu odebrána a již nevrácena pistole.
06,20 předává hlídka poznatek, že u „Černého moře“ byla vypálena rána z tanku. Poznatek jí měl být předán nějakým náčelníkem StB.
06,45 hlásí mjr. Čížek od Rozhlasu na Vinohradské třídě, že tanky najíždí do lidí, kteří jim brání v pohybu.
07,22 je hlášeno od Rozhlasu na Vinohradech, že vojáci střílí z kulometů a samopalů do vzduchu, aby si vynutili průjezd.
07,38 hlásí mjr. Čížek od Rozhlasu, že vojáci opět střílí do vzduchu.
07,38 hlásí hlídka VB, že vojáci jedou na našem nákladním autě po Vinohradské ulici.
07,45 je hlášeno od Rozhlasu opět střelba a to pěší jednotka si střelbou do vzduchu vynucuje průchod davem lidí.

Obrázek 15: Situační zpráva o dění v hlavním městě 21. srpna 1968 – 1. část

07,51	u Rozhlasu opět vojáci střílí do vzduchu, při čemž je v hořejších částech zasahována budova Rozhlasu.
07,56	vojáci střelbou do vzduchu přestřelili před Rozhlasem trolej pouliční dráhy. Je nebezpečí zasažení el. proudem.
07,58	je hlášeno od Rozhlasu, že zde byl vojáký střelen občan do břicha.
08,05	je hlášeno, že po Vinohradské třídě jede k Rozhlasu tank a cestu mu klesá palba ze samopalů. Je stříleno do vzduchu.
08,30	opět se u budovy Rozhlasu střílí do vzduchu. Vojáci si tak vynucují přístup k Rozhlasu.
08,40	je autohlídkou hlášeno, že nad ostrovem Zofín přelétlo letadlo, které ostřelovalo z kulometu okolní domy.
08,46	hlásí mjr. Čížek od Rozhlasu, že je tam zraněn muž – byl přimáčknut mezi dva transportéry.
09,40	je hlášeno hlídkou VB, že na Proseku přerazil tank sloup el. osvětlení.
10,38	je opět hlášena od Rozhlasu střelba a 2 zranění občané a to velmi těžce do hlavy a obličeje.
10,58	je hlídkou VB hlášena střelba z prostoru Čínského velvystanectví. Dále, že je slyšet střelba od Hradu.
10,59	hlášena opět střelba od Rozhlasu a to v prostoru Italská-Vinohradská, při níž bylo 8 osob zraněno, z toho 3 vážně.
11,00	je hlášeno od Rozhlasu, že vojáci zapálili autobus ČSAD, který byl nad Rozhlasem na Vinohradské ulici jako barikáda. Při tom také shořel tank Sovětské armády.
11,05	opět od Rozhlasu hlášeno postřelení dalšího občana.
11,10	hlášeno od Rozhlasu, že zde tank rozmačkal osobní automobil tov. zn. Paběda.
11,24	opět hlášena střelba u Rozhlasu v prostoru Balbinové ul. – zraněno 5 občanů.
11,45	hlášeno od Rozhlasu, že Záchranná služba odváží 6 zraněných čl. občanů.
12,11	hlášeno z Balbinovy ulice, že radiolévě VB má prostřelené dveře a rozbitá okna.
12,13	hlášeno od Rozhlasu, že je tam zraněný občan, žádají sanitní vůz.
12,21	žádáno o sanitní vůz pro zraněné střelbou na rohu Španělská-Vinohradská.
12,31	hlášeno autohlídkou VB, že na Václavském náměstí se střílí.
12,40	hlášeno od Rozhlasu, že je tam střelba vojenských jednotek.
12,43	hlášeno od Rozhlasu, že do občanů najíždí tanky.
13,11	hlášeno z Balbinovy ul. a Italské – vybuchl nákladní vojenský vůz s municí. Je zde 17 těžce zraněných, žádají sanitní auta.
13,18	hlášeno, že před Rozhlasem na Vinohradské ulici hoří domy č. 21 a 23, žádají požárníky.
13,51	hlášeno, že mezi Balbinovou a Italskou ulicí leží nevybuchlý granát na ulici.
16,00	hlášeno, že všechny mosty jsou blokovány a neprojedou ani vozy VB.
16,57	hlášeno, že v okolí Rozhlasu, kde hoří domy a autobus, může dojít k dalším výbuchům.
18,10	hlášeno, že vojska odváží z okolí Rozhlasu nevybuchlou municí.
23,07	hlášeno, že na Karlově náměstí, v Resslově ul. a jiných místech se střílí.
23,29	hlášeno, že se střílí po všech vozidlech, i po vozidlech VB.
23,51	hlášena střelba na Staroměstském náměstí.
24,00	bylo ověřeno, že je zákaz vycházení do 05,00 hod.
Městská správa VB Praha V Praze dne 26. srpna 1968	

Obrázek 16: Situační zpráva o dění v hlavním městě 21. srpna 1968 – 2. část

Obrázek 17: Invaze Československa 21. srpna 1968

Obrázek 18: Pomník Jana Palacha (1948-1969) a Jana Zajíce (1950-1969) v dlažbě před Národním muzeem v Praze

Dopis Jana Palacha

Vzhledem k tomu, že se naše národy octly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země následujícími způsoby:

Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni pro naši věc se upálit.

Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku a tak jsem získal právo napsat první display a nastoupit eoby první pochodeň.

Naše požadavky jsou:

- 1) Okamžité zrušení cenzury
- 2) Zákaz rozšifování Zpráv

Jestliže naše požadavky nebudou splněny do 5ti dnů, tj. 21.1.1969 a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou, tj. časově neomezenou stávkou, vzplanou další pochodně.

Pochodeň číslo jedna.

P.S. Vzpomínáme na srpen. Mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijte jej.

Obrázek 19: Plné znění dopisu Jana Palacha z 16. ledna 1969

Předsednictvo Svazu českých novinářů na svém mimořádném zasedání v pondělí 20.1.1969 zaujalo tato stanoviska :

1) Poslední tři dny v naší zemi byly opět vrátením, jak bolestně pociťuje naše veřejnost stále větší omezení v množství a obsahu informací, které jsou jí oficiálně k dispozici. Právě tato metoda vede k neklidu mezi našimi občany a nutně vyvolává pocit vyřazování z děje a tvorbě politiky v naší zemi. Ačkoliv u nás neexistuje předložená forma cenzury, různé, často nejasně a politicky necitlivé pokyny státních orgánů, cenzurovat informací a organizační možnosti sdělovacích prostředků, vedly nyní ve svém důsledku k porušení ve veřejnosti.

Předsednictvo SČN, vedené usnesením mimořádně sjezdu SČN v roce 1968, proto opětovně jedná se státními orgány i s představiteli politického vedení v českých zemích o zrušení takové praxe.

- 2) Současně vyzývá své člany, pracující v redakcích tisku, rozhlasu i televize, aby informovali naše občany ve svých pořadech co nejdříve o všech dokumentech, sděleních a akcích. Opakujeme, že jedině široká objektivní informace vede k pochopení politicky vrátených stanovisek, které je třeba k těmto akcím zaujmout, zobrazení chaosu a ukvapenosti.
- 3) V souladu s dalšími požadavky naší veřejnosti, rovněž vyjádřených v odkazu Jana Palacha, obrátil se předsednictvo SČN na Generální prokuraturu a vládu ČSSR s požadavkem, aby získaly kolportáž ilegální tiskoviny "Zprávy" na našem území. Soudíme, že zájem řízení této tiskoviny je plně v kompetenci našich orgánů a není - jak někdo - v rozporu s mezinárodní závazky naší vlády. Současně bude třeba informovat o výsledku veřejnost tak, aby se předešlo dalším oprávněným pochybám bezmocnosti, které s níže uvedenou příležitostí vznikají.
- 4) Litujeme, že nebyl zveřejněn dopis J.Palacha, který neobsahuje požadavky takového charakteru, jaké by už dříve nebyly zveřejněny. Zveřejnění dopisu by přispělo k utlidnění obyvatelstva už také proto, že by získalo pocit, že je stejně informováno a proto šlo se publikací tohoto dokumentu.

Obrázek 20: Reakce Předsednictva svazu českých novinářů na upálení Jana Palacha